

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

RECAİZADE MAHMUT EKREM'İN
EDEBİYAT ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEÇİL YÜKSEL

ÇANAKKALE
NİSAN, 2019

T.C.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı

Recaizade Mahmut Ekrem'in Edebiyat Öğretimi İle İlgili Görüşleri

Seçil YÜKSEL

(Yüksek Lisans Tezi)

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin UZUN

Çanakkale

Nisan, 2019

Taahhütname

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Recaizade Mahmut Ekrem’in Edebiyat Öğretimi İle İlgili Görüşleri*” adlı bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

12.04.2019

Seçil YÜKSEL

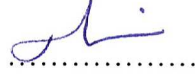
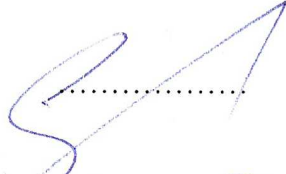
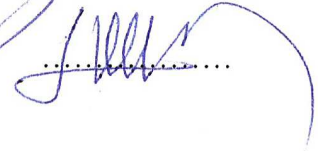
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Onay

Seçil YÜKSEL tarafından Dr. Öğretim Üyesi Yasemin UZUN yönetiminde hazırlanan ve 12/04/2019 tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “Recaizade Mahmut Ekrem’in Edebiyat Öğretimi ile İlgili Görüşleri” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Tez Referans No= 10245155

	Akademik Unvan	Ad-SOYAD	İmza
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi	Yasemin UZUN	
Üye	Doç. Dr.	Yusuf AVCI	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Hülya ÇEVİRME	

Tarih:

İmza:

Prof. Dr. Salih Zeki GENÇ

Enstitü Müdürü

Ön Söz

Tanzimat Edebiyatının ikinci yarısının “Midhat-Ekrem-Hamit” ekolü içerisinde değerlendirilen Rezaizade Mahmut Ekrem üzerine yapılan araştırmalar bugüne değin genellikle onun romanları ve tiyatroları üzerine olmuştur. Oysaki Rezaizade Mahmut Ekrem, Tanzimat Edebiyatı içerisinde, edebi eserleri ile çok fazla adından söz ettirmemiştir. Birçokları tarafından edebiyat öğretimi, eğitici kimliği ve yetiştirdiği öğrenciler ile anılmıştır. Öyle ki cenazesinin kaldırıldığı gün okulların resmi olarak tatil edilmesi onun bu yönünün edebiyatçı yönünden daha ağır bastığını göstermektedir. Bu sebeplerden yola çıkarak Rezaizade Mahmut Ekrem’in edebiyat öğretmenliği ve edebiyat ders kitaplarını eğitim çatısı altında incelemeyi uygun gördük.

Sırası ile “Rezaizade Mahmut Ekrem’in Eğitici Kimliği ve Döneme Etkisi”, “Rezaizade Mahmut Ekrem’in Fikir ve Düşünce Hayatı” başlıkları altında “Rezaizade Mahmut Ekrem’in Ders Kitabını” incelediğimiz bu tezde, Kazım Yetiş’in “Namık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüş ve Yazıları” adlı kitabı model olmuştur.

Özellikle son iki bölümde toplanan bulgular ve yorumlar tezin ana temasını oluşturmaktadır. 3.2.2 bölümünde Rezaizade Mahmut Ekrem’in “Ta’lim-i Edebiyat, Takdir-i Elhan, Takrizat ve Kudemadan Birkaç Şair” kitapları eğitim ilke, strateji, yöntem ve teknikler açısından incelenmiştir. İlgili başlıkların her birine ayrı ayrı kitaplardan örnekler gösterildiği gibi aynı konularda birçok örnek bulunduğundan bazılarına yer verilmemiştir. Fakat bu örneklerin nicel tablo açıklamaları, dört kitabın her biri için ayrı ayrı yapılarak metin içerisine yerleştirilmiştir. Bu doğrultuda yaptığımız incelemelerin ardından, Rezaizade Mahmut Ekrem’in edebiyat eğitimi ile ilgili görüş ve yazıları ile ilgili belirli değerlendirmelere vardık ve bunu “Sonuç” bölümünde ifade ettik.

Yüksek Lisans tez araştırmam süresince yazdıklarımı tek tek okuyup değerli eleştirileriyle çalışmama yön veren, araştırmamı her yönüyle inceleyip tamamlanmasını sağlayan danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Yasemin UZUN'a en içten saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

anakkale, 2019

Seçil YÜKSEL

Özet

Recaizade Mahmut Ekrem'in Edebiyat Öğretimi ile İlgili Görüşleri

19. yüzyıl Tanzimat Edebiyatı içerisinde adından sıkça söz edilen Recaizade Mahmut Ekrem; romanları, tiyatroları ve çevirileri ile ün yapmış bir yazardır. Özellikle hayatını ve edebi duyusunu derinden etkileyen çocuklarının peş peşe vefat etmesi, onda derin izler bırakmıştır. Özellikle en beğenilen şiiri, vefat eden oğlu için yazdığı *Nijad Ekrem* olmuştur. Babası ve dedesi Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli devlet adamlarından olan Recaziade Mahmut Ekrem, bürokrasinin içine doğmuş ve belki de bu sebeple hükümet ile sorun yaşayan bir yazar olmamıştır. Hatta babası, Recaziade Mahmut Ekrem'in askeri lisede okuyamayacak duygusallığa sahip olduğunu fark ettiğinde, onu kendi eliyle devletin çeşitli kalemlerine sokar ve Recaizade Mahmut Ekrem oralarda uzun yıllar çalışır.

Hayatının kuşkusuz ki; dönüm noktası Namık Kemal ile tanışması olur. Çocukluğundan beri dedesi ve babasında eski edebiyat şair ve yazarlarını öğrenmiş olan Recaizade Mahmut Ekrem, Namık Kemal ve arkadaşları ile tanışması sonucunda da, Avrupa Edebiyatına dair birçok yazar ve şair tanır, Fransızcasını iletir.

Kendince oluşturduğu doğu ve batı edebiyatının karması şeklindeki edebi duyusu ile ilgili yetkin eserler veremese de yaptığı eleştiriler ve sunduğu edebi öğretiler sayesinde kendisinden sonra gelecek olan dönemin şair ve yazarlarını etkilemiş, gelecek edebi döneme yön vermiştir. Bu anlamda Türk edebiyatının gelecek dönemini şekillendirmesine asıl sebep olan durum onun öğretmen kimliği olmuştur. Mekteb-i Mülkiye ve Mekteb-i Sultani'de yaptığı öğretmenlikleri sırasında Tefik Fikret, Cenap Şahabettin, Menemenlizade Mehmet Tahir ve Safveti Ziya gibi Tanzimat Sonrası gelişen Servet-i Fünun edebiyatı kurucuları ve üyeleri; öğrencileri olmuş, bu ekol üzerinden devam etmişlerdir. Keza, bu hususta en çok sorun yaşadığı, hükümetten dahi ihtar aldığı, aynı okulda beraber öğretmenlik yaptığı Muallim Naci ile aralarında yaşanan eski-yeni edebiyat tartışması o dönem Türk edebiyatının

en çok haşır neşir olduğu konu olmuştur. Bir nevi Türk edebiyatının yeni dönemi, Servet-i Fünun bu tartışmadan yola çıkarak okul koridorlarında doğmuştur.

Öğretmenliği hayatının her kademesine yayan, giyim-kuşam, konuşma, hal-tavır ve eğitime verdiği değerle ön plana çıkan Rezaizade Mahmut Ekrem'in yazdığı edebiyat ders kitapları ve edebiyat ders kitabı niteliği taşıyan eleştiri kitapları, kendi edebi hayatında yazdığı diğer birçok eserin önüne geçmiştir. Bu çalışmada da günümüz Türk Eğitim sistemi açısından değerlendirilen bu kitaplar: *Ta'lim-i Edebiyat* (1911), *Takdir-i Elhan* (1886), *Takrizat* (1898), *Kudemadan Birkaç Şair* (1887)dir.

Bunlardan *Ta'lim-i Edebiyat*, Rezaizade Mahmut Ekrem'in Mekteb-i Mülkiye'de öğretmenliği sırasında yazdığı edebiyat ders kitabıdır. Bu kitap, kendisinin de uzun yıllar bu okulda öğretmenlik yaptığı sırada okul ders kitapları arasında yer almıştır.

Rezaizade Mahmut Ekrem, *Takdir-i Elhan*'ı, öğrencisi Menemenlizade Mehmet Tahir'in *Elhan* adlı şiir kitabına yazdığı edebi eleştiriden yola çıkarak yazmıştır. Menemenlizade Mehmet Tahir, *Elhan* şiir kitabını, basılmadan önce öğretmenini Rezaizade Mahmut Ekrem'e gönderip kitabı ile ilgili görüşlerini belirtmesini istemiştir. İlk başta Rezaizade Mahmut Ekrem, sadece *Elhan* adlı şiir kitabına poetika yazmak istemiş fakat yazıları yine Türk ve dünya edebiyatı üzerine bir eleştiri halini alınca kitap şeklinde basılması uygun görmüştür.

Takrizat adlı eseri ise; Rezaizade Mahmut Ekrem'e gönderilen, o dönemin genç şair ve yazarlarının eserlerine yaptığı edebi eleştiri mektuplarından oluşmuştur.

Kudemadan Birkaç Şair adlı kitap ise yine Rezaizade Mahmut Ekrem'in öğretmenliği sırasında fazladan, meraklısına hazırladığı edebiyat ders notlarıdır. Hatta bu kitabı *Ta'lim-i Edebiyat* adlı kitaba yardımcı kaynak olması amacıyla kaleme almıştır. Kendisinin de kitabın ön sözünde belirttiği gibi kitap olabileceği aklına gelmeyen ders notlarının, basılarak cep kitap boyutunda edebiyat ders kitabı olması onu da şaşırtmıştır.

Bu çalışmanın problem durumu, Recaizade Mahmut Ekrem'in incelenen edebiyat ders kitapları, günümüz eğitim sistemi ile karşılaştırıldığında, benzerlik gösteren eğitim strateji, yöntem ve teknikleri ile eğitim ilkelerini barındırmaktadır. Tezin amacı, bu benzerlikleri karşılaştırıp tespit etmek ve ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın önemi ise; günümüz eğitim sistemine yönelik bu ortaklıkların, Türk Eğitim Sistemi içerisinde Tanzimat Döneminde yakalanması ile ortaya çıkmaktadır. Üstelik bu durum tesadüfi değildir. Recaizade Mahmut Ekrem, *Lefranc'* adındaki Fransız bir yazarın *Traité Théorique et Pratique de Litterature* adlı kitabından öykünmüştür.

Tezin bulguları saptanırken doküman analizi metodu uygulanmıştır. Araştırmanın evreni, Recaizade Mahmut Ekrem'in sanat hayatı, eğitici kimliği ve çeşitli türlerde yazılmış yirmi altı adet kitabıdır. Araştırmanın örneklemini ise Recaizade Mahmut Ekrem'in Ta'lim-i Edebiyat, Takdir-i Elhan, Takrizat, Kudemadan Birkaç Şair edebiyat ders kitabı niteliğindeki eserleridir. Uygun veri toplama araçları tarandığında; *diğer disiplinlerle ilişki kurma, hedef kitleye görelilik, hayatilik, yakından uzağa, kolaydan zora, buluş yolu ile öğrenme stratejisi, tümevarım, örneklendirme (tanık gösterme), soru-cevap* şeklindeki günümüz eğitim sisteminin eğitim ilke, strateji, yöntem ve tekniklerine dair örnekler tespit edilmiştir. Bu tespitlerden yola çıkarak edebiyat eğitimi ve özellikle edebiyat ders kitabı antolojilerinde Recaizade Mahmut Ekrem'e ve ilgili eserlerine yer verilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: edebiyat öğretimi, öğretim stratejileri, öğretim yöntemleri, öğretim teknikleri, Recaizade Mahmut Ekrem.

Abstract

The Opinions of Rezaizade Mahmut Ekrem on Literature Teaching

Rezaizade Mahmut Ekrem who was mentioned repeatedly in 19th Century Tanzimat Literature is an acknowledged author considered widely successful regarding his novels, plays and translations. The deaths of his children sequentially affected his life and literature sense deeply. The most admirable poem of him is “Nijad Ekrem” which was written for his deceased son.

Rezaizade Mahmut Ekrem whose father and grandfather was statesmen during Ottoman Empire era was born in a bureaucratic family and therefore he never experienced problems with the government. Moreover when his father realizes, his son is too sensitive to attend the military academy, he encourages him to take roles on different sections of the state and Rezaizade Mahmut Ekrem works these state institutions for long years.

The breaking point of his life is clearly his meeting with Namık Kemal. Rezaizade Mahmut Ekrem who is introduced to the famous and talented Turkish poets and authors through his father and grandfather, learns about European literature after he meets with Namık Kemal and his friends.

Although his sense of literature that he created by combining east and west literatures isn't sufficient enough to create masterpieces, his criticisms and literature studies give way to the following authors and men of letters. Considering this fact, it is fair to say that his teacher identity affected the future course of Turkish Literature. During his years as a lecturer in Mekteb-i Mülkiye and Mekteb-i Sultaniye; the founders and members of Servet-i Fünun literature which was born after Tanzimat era such as Tevfik Fikret, Cenab Şahabettin, Menemenlizade Mehmet Tahir and Safveti Ziya continues their literature life under his influence. The conflict between him and Muallim Naci about old-new literature for which he received a warning from the government is the most talked about literature subject of that era.

Therefore it is safe to say the new era of Turkish literature, Servet-i Fünun was born at the school corridors as a result of this conflict.

The textbooks and criticisms ,which can be considered as textbooks as well, of Rezaizade Mahmut Ekrem, who reflects his teacher role on everything about his life from clothing, manners, discussions to the value he gives to literature, gets ahead of most of the works he wrote during his literature life. In this study books evaluated regarding Turkish Education System are; *Ta'lim-i Edebiyat*, *Takdir-i Elhan*, *Takrizat*, *Kudemadan Birkaç Şair*. *Ta'lim-i Edebiyat* is a school book written by Rezaizade Mahmut Ekrem during his years at Mekteb-i Mülkiye as a teacher. This particular book, is used in this school which he teaches as well for long years.

Takdir-i Elhan is published through his criticism of his student Menemenlizade Mehmet Tahir's poem book which is called *Elhan*. Menemenlizade Mehmet Tahir sends his books to his teacher ahead of the publishing to get his opinions. At first, Rezaizade Mahmut Ekrem wants to write a poetics only about the poem called *Elhan*, but once his writings become criticism of Turkish and world literature, it is published as a book.

Takrizat is combination of letters, including his criticisms about young poet and authors' works which are sent to Rezaizade Mahmut Ekrem.

Kudemadan Birkaç Şair consist of his literature lesson notes which he prepared as extra during his teaching years for literature enthusiasts. Moreover these are published as a helping source for *Ta'lim-i Edebiyat* which is surprising for him too, as he states in the abstract of the book that his lesson notes he never guesses to be published also published as a pocket book.

The problem of this study is that there are similar education strategies, methods, technics and education principle in the current education system when his education literature books and current textbooks are compared. The purpose of the thesis is finding these

similarities, comparing them with each other and highlighting them. The importance of the study is catching these common points between Tanzimat literature and current education system. Moreover this situation is not a coincidence. It is known that Rezaizade Mahmut Ekrem is inspired the book called *Traité Théorique et Pratique de Littérature* written by the French writer *Lefranc*'.

While the findings are determined, literature *Scanning Model* is applied. The universe of the study is twenty six books of Rezaizade Mahmut Ekrem which are written about his art life, teacher identity and various other kinds. The sampling of the research is Rezaizade Mahmut Ekrem's *Ta'lim-i Edebiyat*, *Takdir-i Elhan*, *Takrizat*, *Kudemadan Birkaç Şair* which is considered as literature textbooks. Once the convenient data collecting tools are searched; there are samples such as *interdisciplinary studies*, *student dependent*, *conduct of life*, *from easy to difficult*, *discovery learning strategy*, *inductive method*, *sampling (typification)*, *question and answer teaching method*, detected about current education system's strategies, methods and technics.

It has been concluded that Rezaizade Mahmut Ekrem and his relevant books should be added to literature education and especially literature textbook anthologies.

Key Words: methods and technics of teaching, Rezaizade Mahmut Ekrem, strategies of teaching, teaching of literature.

İçindekiler

Taahhütname.....	i
Ön Söz.....	ii
Özet.....	iv
Abstract.....	iv
İçindekiler.....	x
Kısaltmalar ve Semboller.....	xiii
Tablolar Dizini.....	xiii
Şekiller Dizini.....	xiv
Bölüm I: Giriş.....	1
Recaizade Mahmut Ekrem'in hayatı.....	1
Problem Durumu.....	13
Amaç.....	16
Önem.....	17
Varsayımlar.....	18
Sınırlılıklar.....	19
Tanımlar.....	19
Alanyazın.....	22
Bölüm II: Yöntem.....	47
Araştırma Modeli.....	47
Araştırma Deseni.....	48
Evren ve Örneklem-Çalışma Grubu.....	49
Veri Toplama Araçları.....	50
İçeriklerin Toplanması.....	51
İçeriklerin Analizi.....	52

Bölüm III: Bulgular ve Yorumlar.....	53
Recaizade Mahmut Ekrem'in öğretmen kimliği ve döneme etkisi.....	53
Recaizade Mahmut Ekrem'in eğitimci kimliği ve bu yönüyle Türk Edebiyatına kazandırdığı yenilikler.....	53
Recaizade Mahmut Ekrem'in fikir ve düşünce hayatı.....	65
Recaizade Mahmut Ekrem'in edebi eleştirileri ve döneme etkisi.....	65
Recaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat ders kitabı yazarlığı ve döneme etkisi.....	68
Ta'lim-i Edebiyat.....	68
Takdir-i Elhan.....	91
Takrizat.....	102
Kudemadan Birkaç Şair.....	117
Bölüm IV: Tartışma, Sonuç ve Öneriler.....	131
Ta'lim-i Edebiyat ile ilgili tartışma ve sonuç.....	131
Takdir-i Elhan ile ilgili tartışma ve sonuç.....	134
Takrizat ile ilgili tartışma ve sonuç.....	137
Kudemadan Birkaç Şair ile ilgili tartışma ve sonuç.....	140
Öneriler.....	144
Kaynakça.....	147
Ekler.....	156
Ek 1: Ta'lim-i Edebiyat.....	157
Ek 2: Takdir-i Elhan.....	158
Ek 3: Takrizat.....	159
Ek 4: Kudemadan Birkaç Şair.....	160

Kısaltmalar ve Semboller

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.H.T.	: Abdülhak Hamid Tarhan
Bknz.	: Bakınız
Çev. Edt.	: Çeviri Editörü
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
K.B.Ş.	: Kudemadan Birkaç Şair
M.M.T.	: Menemenlizade Mehmet Tahir
M.N.	: Muallim Naci
R.M.E.	: Recaizade Mahmut Ekrem
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
Ş.P.S.	: Şemseddin Paşazade Sezai
T.E.	: Takdir-i Elhan
t.y.	: Basım Tarihi Yok

Tablolar Dizini

Tablo 1. Ta'lim-i Edebiyat Kitabında Adı Geçen ve Örneklendirme Yapılan Yazarlar.....	82
Tablo 2. Takdir-i Elhan Kitabında Adı Geçen ve Örneklendirme Yapılan Yazarlar.....	99
Tablo 3. Takrizat Kitabında Adı Geçen ve Örneklendirme Yapılan Yazarlar.....	111
Tablo 4. Kudemadan Birkaç Şair Kitabında Adı Geçen ve Örneklendirme Yapılan Yazarlar.....	128

Şekiller Dizini

Şekil 1. Dale'nin Yaşantı Konisi.....76

Bölüm I: Giriş

Recaizade Mahmut Ekrem'in hayatı.

“14 Mart 1847 tarihinde Vaniköy'deki Recai Efendi Yalısı'nda doğmuştur” (Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi - Cilt 2, 2010, s. 683). Recaizade Mahmut Ekrem, Namık Kemal'den yedi yaş küçük, Hamid'den dört yaş büyüktür (Tanpınar, 1997, s. 466). Tanzimat döneminin tanınmış ve sözü geçen ailelerinden birinin oğludur. Kökenleri Balıkesir ilinin Kepsut ilçesine dayanmaktadır. Recaizade Mahmut Ekrem'in baba tarafından dördüncü göbek dedesi yeniçeri ağası Selim Ağa'dır ve İstanbul'a yerleşerek aile hayatına burada devam etmiştir. Selim Ağa'nın oğlu Mehmet Tahir Efendi ise; Galata kadılığı yapmıştır. Çok genç yaşta ölen Mehmet Tahir Efendi'nin oğlu Ahmet Nurettin küçük yaşta yetim kaldığı için akraba ve yakınlarının yardımı ile okumuştur. Buna rağmen Ahmet Nurettin “ser-halifelik” görevinde bulunmuştur. Ahmet Nurettin zamanında ailenin lakabı “kalfa-zadeler” olarak kayıtlara geçmiştir. Ahmet Nurettin'in oğlu Mehmet Şakir (Recai) Efendi ise Recaizade Mahmut Ekrem'in babasıdır (Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi - Cilt3, 2003, s. 288). Mehmet Şakir tüm hayatı boyunca devlet adamlığı görevini icra etmiştir. Takvim-hane Nazırlığı görevi de yapan Mehmet Şakir Efendi, çevresi tarafından sevilip sayılan bir şahsiyet olmuştur. Kalfa lakabının Recai olarak değişmesi de aile kütüğünde babasına denk gelmektedir. Mehmet Şakir Efendi'nin hocası Filibeli Mehmet Efendi tarafından verilen bu lakabın anlamı “Ricacı olan, Allah'a dua eden, yalvaran, ümid dileyen kişi” (Sami, Kamus-ı Türki, 2005) dir. Çünkü Mehmet Şakir Efendi'nin küçük yaştan itibaren dini eğitimi ve edebi yönü kuvvetlidir. Bu nedenle Recaizade Mahmut Ekrem de edebi zevkini ailesinden almıştır. “Babası hem kültürlü bir zat, hem de edebiyat ve özellikle şiirle uğraşmakta, ağabeyi Mehmet Celal de yazdığı şiirlerle çevresinde tanınmaktadır” (Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi - Cilt3, 2003, s. 289). Ayrıca Ercüment Ekrem Talu (Yücebaş, 1957, s. 97) bir yazısında dedesi Mehmed

Şakir'i şöyle aktarır: Rezaizade Mahmut Ekrem'in babası Mehmed Şakir Recai Efendi yalnız meşhur bir hattat değil, aynı zamanda kudretli bir şairdir. Ne yazık ki Hocapaşa yangınında kül olan konağı ile birlikte yanan divanından, tek tek birkaç gazeli ile bir iki kasidesi hafızalarda kalmıştır. Ercüment Ekrem Talu, bu anısına ek olarak dedesinin nüktedan ve hazır cevap bir kişiliğe sahip olduğunu da ekler.

Takvimhane Nazırlığı yapan Mehmet Şakir Efendi ile soyu köklü bir aileden gelen Rabiye Advıye Hanım'ın ikinci çocuğudur (Parlatır, 1983). Rezaizade Mahmut Ekrem'in annesi Rabia Advıye Hanım'ın soyu ise Gazi Timur Paşa'ya dayanmakta olup aynı zamanda dönemin eğitim görmüş kadınlarından biridir.

Rezaizade Mahmut Ekrem, doğu kültürü ve eski edebiyatın tüm konularına hakim olarak yetişir. Bu bilgileri ilk olarak babası Mehmet Şakir Efendi'den öğrenir. Oğlunun iyi bir eğitim görmesini isteyen "Mehmet Şakir Efendi oğlunu ilk önce Beyazıt Rüşdiyesi'ne ardından Mekteb-i İrfan'a gönderir" (Işık, 2001, s. 775). İlk ve orta öğrenimini ülkenin sayılı okullarında gören Rezaizade Mahmut Ekrem'in fen bilimleri dersinin de iyi olması ve gelecek vaat etmesi sebebiyle babası kendisini Harbiye İdadisi'ne gönderir. Her ne kadar fen bilimleri alanında başarılı bir öğrenci olsa da babası gibi giderek sanat, özellikle edebiyat alanı ile ilgilenmeye ve ufak tefek yazı denemelerinde bulunmaya başlar.

Ali Ekrem'e (Bolayır, 1921) göre Rezaizade Mahmut Ekrem'in hissi hayatı, düşünce ve duyu yetenekleri bu dönemde oluşmaya başlar. Çünkü Rezaizade Mahmut Ekrem, yüz yirmi kişinin içinde sınıf birincisi olduğu halde edebiyata düşkünlüğünden dolayı okuduğu okula uyum sağlayamaz ve idadide, okumak için kendisine uygun kitap bulamadığını her fırsatta dile getirir. Akabinde okul Ramazan tatiline girdiği bir zaman diliminde, okul ile ilgili duygularını biraz da mizahi yönü ağır gelen bir şiirle ifade eder:

Ey dud-ı ah çerh yerine beraber evvel,

Eyyam-ı tire kıl feleğe şule göster evvel,

Ey dil sürur vakti değıldir mükedder evvel,
 Amade-i siham-ı kaza-yı mukadder evvel;
 İd erdi geldi mektebe gitmek zamanları,
 Tertibe şimdi başlayalım biz yalanları! (Bolayır, 1921)

Birçok yazılı kaynak askeri idadiyi, sağlık sebepleri yüzünden bitiremediğini ifade eder; fakat Parlatur'a (1983) göre Recaizade Mahmut Ekrem'in duygusal yönü ağır basmış ve askeri okulda okuyamayacağını anlamıştır. Bunun üzerinde de babası "Recaizade Mahmut Ekrem'i, İdadi'den alarak 1862 yılında Hariciye Mektubi Kalemine yerleştirir" (Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi - Cilt 3, 2003, s. 288).

Recaizade Mahmut Ekrem'in, Hariciye Mektubi Kalemindeki işi ile memuriyet hayatı başlar. Bu görevi esnasında öğrendiği Fransızca ve sürekli karşı karşıya geldiği Batı kültürü sayesinde Recaizade Mahmut Ekrem'in fikir ve düşünce hayatı bildiğimiz anlamda şekillenmeye başlar. Ayrıca bu işte tanıştığı ve akıl hocası olarak gördüğü Namık Kemal'in yanı sıra; "Aynı zamanda bu görevi esnasında Leskofçalı Galip, Hersekli Arif Hikmet, Namık Kemal gibi zamanın ünlü fikir ve sanat adamlarıyla tanışma fırsatı yakalamıştır" (Özdaş, 1992, s. 126). Onlarla birlikte Encümen-i Şuara toplantılarına katılmaya başlar. Böylelikle ilk yazılarını Tasvir-i Efkâr, Terakki, Hakayıkü'l-Vekayi'de yayınlamıştır. "Namık Kemal 1867'de Avrupa'ya giderken Tasvir-i Efkâr'ı Recaizade Mahmut Ekrem'e bırakmıştır" (Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi - Cilt 3, 2003, s. 288). Yavaş yavaş babasından öğrendiği doğu kültürü ile şekillendirdiği edebiyat görüş ve yazılarına, batı kültürü etkisi de girmeye başlar. Bu duyuşta yazdığı ilk yazılarını ise; Tasvir-i Efkâr, Terakki, Hakayıkü'l- Vekayi adlı gazetelerde yayımlatır. Yazılarının yayımlandığı gazetelere de bakıldığında Recaizade Mahmut Ekrem, edebi düşünce ve yön itibarıyla yolunu seçmiştir.

1866 yılında Maliye Esham Kalemi'nde, üç ay sonra da Tahrir-i Emlak Kalemi'nde çalıştıktan sonra, 1868 yılında da Şurayı Devlet Muavinliğine çalışmaya başlar (Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi - Cilt 2, 2010, s. 683). Bu hususta Ali Ekrem'in (1921) de aktardığı surette onu bu göreve getiren Mithat Paşa ile aralarında geçen teşekkür konuşmasında Mithat Paşa ona: "Siz (beraberinizde) ehliyet ve faziletinizi getiriyorsunuz." demiştir.

"Şura-yı Devlet'teki görevine getirildiği yıllarda amcası Arif Efendi'nin kızı Güzide Hanım ile evlenir" (Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyat Tarihi - Cilt 7, 2006, s. 149). Evliliği ve çocuklarının doğması ile başlayan bu dönem onun edebi anlayışını özellikle *hissiyat* konusundaki görüşlerini güçlendirirken edebi duyusunu da şekillendirmiştir. "Evliliğinin ikinci yılında ilk çocuğu Piraye, doğarken ölür" (Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi - Cilt 3, 2003, s. 289).

Bu olay sonrasında edebiyattaki ilerleyişini daha çok çeviri eserler üzerinden gerçekleştirir. Aynı dönemlerde Recaizade Mahmut Ekrem, bir rahatsızlık geçirir. Verem belirtileri görülmeye başlamıştır. Bunun üzerine *Viyana'daki Kalton Layt Kebin'e* gider. Bunun yanı sıra Mithat Paşa, Recaizade Mahmut Ekrem'in Tasvir-i Efkar'da yayınlanan *Yangın* adlı makalesi ile Recaizade Mahmut Ekrem'e harika-i istisna adını vererek onu rütbe-i sani'ye tekrar getirmiş, bu sayede ona hak ettiği değeri verdiğini belirtmiş, aksi takdirde Recaizade Mahmut Ekrem'in Maliye çoraklığında yitip gideceğini de eklemiştir (Parlatır, 1987).

Üstelik dönemin ileri gelenlerinden Mithat Paşa, işinden azledilene kadar Şura'yı Devlet, Babıali'nin en saygı değer dairesi olmuştur. Recaizade Mahmut Ekrem'in burada edindiği arkadaşlıkları, tanıdığı çevreler de kendi duyuş ve görüşlerine fazlası ile hitap etmiştir. Hicri'ye göre 1294'te Şura-yı Devlet azalığına atanan Recaizade Mahmut Ekrem,

Meşrutiyet'in ilanına kadar burada görevini icra etmiştir (Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2010).

Bu görevi esnasında genellikle yolsuzlukların araştırılması komisyonlarında olmak üzere birçok komisyonda yer almıştır. Bu hususta Recaizade Mahmut Ekrem gerek sosyal çevresinde gerekse iş hayatında adaletine güvenilen, vicdan hürriyeti yüksek biri olarak ön plana çıkmıştır. Bolayır'a göre; "Recaizade Mahmut Ekrem'in her türlü şaibeden münezzeh olması Recaizade Mahmut Ekrem'in resmi hayatının övünülecek olduğunu göstermektedir" (Özgül, 2007, s. 50).

Bu komisyonlardan bir tanesi Trablusgarp Savaşı öncesi İtalyan saldırılarını önlemek amaçlı gerçekleşmiştir. Recaizade Mahmut Ekrem'in kendi notlarında aktardığı şekliyle devrin durumunu ve onun mizacını anlamak da mümkündür. Trablusgarp'a gitmek için kötü vaziyette bulunan *Kayseri Vapuru* ile heyet yola çıkar. Yolculuk esnasında güzergahlarında bulunan Çanakkale Boğazı'ndan geçerler ve boğazdan çıkar çıkmaz şiddetli bir lodos fırtınasına tutulurlar. Geri dönmenin dahi çokça düşünüldüğü bu yolculukta vapur kaptanı döndükleri takdirde, sarayın tepkisinden korkarak bu eylemi gerçekleştiremez. Günler sonra geçen fırtına sonrasında heyet kurtulur. Fakat Recaizade, bu hususta dahi kendi tabiriyle "şimşeklerle öpüşen, bulutlarla boğuşan" dalgalara hayran kalır ve bu elim olayı kendine has hissiyat ve düşünce çerçevesinde değerlendirerek aktarmıştır. Öyle ki böylesine vahim ve canlarını ortaya koydukları tehlikeli bir olayda dahi doğaya hayranlığını kendine has edebi duyuş ve mizahı ile dile getirmiştir. Bu durum, yine kendisine ait şu sözü akıllara getirmiştir: "Her güzel şey şi'irdir."

Yine Bolayır, bu olayla ilgili olarak Recaizade Mahmut Ekrem'e yönelttiği "Trablusgarp'ta ne yaptınız?" sorusuna karşılık Recaizade Mahmut Ekrem: "Bugün nerde bir şey yapılabilir? Kendi kendimizi aldatıyoruz, başkalarını da aldatabiliriz zann-ı şerifine

düşmesek!” (Bolayır, 1921’den aktaran Tosun, 2010, s. 79) şeklinde cevap vererek kendi nazarında dönemi değerlendirmiştir.

1872-1877 yılları aralığında Şura-yı Devlet ve Temyiz Mahkemesi azalıkları da yapmıştır.

Hayatı boyunca aktif siyasetin içerisinde yer almayan karakter yapısına karşın, çeşitli bakanlıklarda çalışması sebebiyle bürokrasinin bilfiil içinde ve siyasetin de hep kenarında bir yaşam sürmüştür. Trablusgarp gibi ülke siyaseti açısından önemli bir görev icra etmeye gönderilmesine karşın, o gemide yaşadıkları elim olaydan dahi şiirsel bir duyuş yaratmıştır.

Görevi bittiğinde Malta’ya geçerek oradan Avrupa’ya kaçmayı planlar. Fakat bu durumu anlayan padişah Abdülhamit, onu İstanbul’a getirtir. Bu olaylardan ve sıkıntılarından uzaklaşması için Recaizade Mahmut Ekrem’i Büyük Ada’ya gönderir. “İki yılını burada geçiren Recaizade Mahmut Ekrem, buradaki hatıralarından yola çıkarak *Nijad Ekrem* adlı eserini yazar” (Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi - Cilt 3, 2003, s. 289).

Tüm bunlara karşın toplumundan, milletinden, vatanından tamamen kopuk bir kişi de hiçbir zaman olmamıştır. Öyle ki Trablusgarp topraklarının kaybedilmesinin ardından Ali Ekrem’e (1921, s. 84) şöyle demiştir: “Baban ihtiyar imiş ki bugünleri görmeden öldü. Ben bir türlü geberip de Nijad’ıma kavuşamadım, vatanın inkıraz bulduğunu görüyorum.” Üstelik yine Ali Ekrem’in belirttiğine göre; ülkenin bulunduğu o anki durumu, Recaizade Mahmut Ekrem’in son yıllarda hiçbir şey okuyamamasına ve üretememesine sebep olmuştur.

“4 Ekim 1878 tarihinde Mekteb-i Mülkiye hocalığına getirilmiştir” (Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, 2006, s. 149). “1885’te de Mekteb-i Sultani’de Edebiyat öğretmenliği yapmıştır” (Kurgan, 1954, s. 4). Recaizade Mahmut Ekrem’in Mekteb-i Sultani’deki hocalığı esnasında; Tefik Fikret başta olmak üzere; Abdülhalim Memduh, Menemenlizade Tahir, Ali Suad, Ali Kemal gibi daha sonra edebiyat

fikir ve basın hayatında ünlü olan öğrenciler yetişmiştir (Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyat Tarihi - Cilt 7, 2006, s. 149). Asıl ününü burada gerçekleştirmiş kendisinden sonra gelecek olan kuşağın edebi anlayışını etkilemiş ve Türk edebiyatında dönemin değişmesine sebebiyet vermiştir. Adını “*Üstad*” olarak geçirdiği edebiyat öğretimi alanında, edebiyat ders notlarından oluşturduğu “Ta’lim-i Edebiyat adlı kitabı onu Türk edebiyat tarihinde hak ettiği yere getirmiştir” (Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi - Cilt 2, 2010, s. 684).

Mekteb-i Mülkiye hocalığına getirildiğinde kaleme aldığı *Ta’lim-i Edebiyat* ile öğrencisi Menemenlizade Mehmet Tahir’in *Elhan* adlı şiir kitabına poetika niteliğinde yazdığı; fakat içerisinde barındırdığı edebi bilgilerin yetkinliği sebebiyle kitap haline getirilen *Takdir-i Elhan* kitabına, Muallim Naci tarafından ağır eleştiriler gelmeye başladığı sırada, ikinci çocuğu *Emced*’in hasta olarak doğması ve hayatı boyunca yatalak olması onu her açıdan çok yıpratmıştır.

Çocuklarının peşi sıra vefat etmesine karşın Rezaizade Mahmut Ekrem’in 1888 yılında İstinye’deki evinde bir oğlu daha doğar: *Ercüment Ekrem Talu*. Ercüment Ekrem Talu da babasının yolundan gider ve o da babası gibi edebiyatımızın önemli yazarlarından birisi olarak ismini duyurur. Bunun yanında belki de babası ile en çok benzer özelliği olarak görülen, uzun yıllar öğretmenlik mesleğini yapmasıdır. “Mekteb-i Mülkiye, Ankara Hukuk Fakültesi, Polis Koleji, Gazi Terbiye Enstitüsü, Galatasaray ve Notre Dam de Sion liselerinde öğretmenlik yapar” (Yücebaş, 1957, s. 4).

Rezaizade Mahmut Ekrem, Ercüment Ekrem’i şöyle ifade eder: “Ercüment ateş gibi bir çocuk. Hani şu sivri zekalardan. Lisan öğrenmekteki istidadı fevkaladesi sayesinde altı ayda Rumcayı da pek güzel tekellüme başladı. Şimdi Almanca öğreniyor. Hiç şüphem yok ki altı ay sonra onu da serbest serbest söylemeğe başlayacak” (Yücebaş, 1957, s. 5).

Recaizade Mahmut Ekrem'in en küçük çocuğu Ercüment Ekrem Talu, arkadaş çevresinde çok nüktedan ve hazır cevap biri olarak bilinir, bu yönünü Türk Mizah Edebiyatına kazandırdığı ölümsüz eserler ve karakterler ile kanıtlamıştır. Fakat Ercüment Ekrem Talu, babası gibi hiçbir zaman siyasetin içerisinde bulunmamış, eserlerinde de bilhassa bu konulara değinmemeye özen göstermiştir.

Namık Kemal'in aktif bir siyasi hayatı ve yazıları olmasına karşın, Recaizade Mahmut Ekrem'in onunla bu doğrultuda ayrılmasının sebebi; esasen Mekteb-i Mülkiye hocalığında çalışması da olabilir. Keza kastedilen okuldan Abdülhamit'e bağlı Başkitabet Dairesi memurları yetişmektedir. Bu okuldan mezun olanların dolaylı yoldan da olsa padişahın emrinde çalışıyor olması sebebiyle öğrencilerine eğitimleri boyunca karşıt siyasi görüşler aktarması kuşkusuz ki beklenemez. Bu sebeple Recaizade Mahmut Ekrem, hocası Namık Kemal'in siyasi görüşlerinden ziyade, daha çok edebi görüşlerini gelecek nesillere aktarmıştır.

Gerek çalışma hayatı gerekse edebi yolculuğu boyunca dönemin siyasi otoriteleriyle çok fazla karşı karşıya gelmemiştir. Fakat Mekteb-i Mülkiye hocalığı sırasında bizzat padişah tarafından uyarılar almıştır. O dönem Maarif Nazırı olarak görev yapan Mustafa Paşa, Ta'lim-i Edebiyat'ın okul için geçici olarak basılan kısmındaki "zülf-i yar"e dokunan bazı örneklerin ve tanımlamaların çıkarılması konusunda kendisini uyarır. Fakat Recaizade Mahmut Ekrem, eserinin hiçbir noktasına dokunmayacağını, hatta ısrar etmeleri halinde Mekteb-i Mülkiye hocalığını bırakabileceğini söyler. Bunun üzerine Mustafa Paşa, padişahın bizzat gönderdiği kararını Recaizade Mahmut Ekrem'e göstererek -uyarı almasına karşın- öğrencilerini Recaizade Mahmut Ekrem gibi bir öğretmenden mahrum bırakmamasını kendisinden rica eder. Recaizade Mahmut Ekrem de bu ricayı kıramaz ve öğretmenlik duyguları da ağır basarak Ta'lim-i Edebiyat'ta birtakım düzeltmeler yapar, böylece Mekteb-i Mülkiye'deki görevine devam eder. Fakat tüm bunlar sarayı tatmin etmez ve bu olaydan kısa bir süre sonra hükümet, Mustafa Paş'yı görevden alır, Recaizade Mahmut Ekrem'i de Mekteb-i Mülkiye'den atar. Dik

başlı bir kişiliği olmayan Recaizade Mahmut Ekrem, biraz da siyaset otoritelerince sıkıştırılmanın verdiği korku ile bir müddet herhangi yazı yazmaz.

Meşrutiyet'in ilanından sonra Recaizade Mahmut Ekrem, önce Evkaf sonra da Maarif Nazırlığı'nda göreve başlar. Fakat dönemin siyasi hayatının karışık olması ve özellikle kendi nazarınca adaletli olunmayacak işlerde görevlendirilmek istenmesi sonucunda (işten çıkarmalar gibi) vicdanen kendisini rahat hissetmez ve görevinden istifa eder.

Akıl hocaları olarak gördüğü Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal gibi memleket hususunda inkılaplar gerçekleştirip halkı bu doğrultuda peşi sıra toplamak ve ilerlemek gibi bir düşüncesi ve siyasi hayatı asla olmamıştır. Hatta Recaizade Mahmut Ekrem, siyaset adamından daha çok, toplumda edebi bir şahsiyet ve öğretmen olarak yer etmiştir. Recaizade Mahmut Ekrem, Tasvir-i Efkâr'daki yazılarında Namık Kemal'e vekillik yapmış, bu fikirlerden yola çıkarak Mekteb-i Mülkiye'de gençleri aydınlatmıştır. Bunun yanı sıra ilgili fikirler sayesinde Servet-i Fünun Edebiyatını kurmuş, eski edebiyatın yanı sıra batılı anlamdaki duyuş örneklerini Türk edebiyatına katmıştır. Tüm bunlar onun siyasi yönüne değil, edebi yönünü işaret etmektedir.

Fakat Mekteb-i Mülkiye'deki yaşadığı olay sonucunda, edebiyat çevrelerinden saray eli ile uzak tutulan Recaizade Mahmut Ekrem, edebi anlamdaki, bilmeden(!) son atağını ve Türk edebiyat tarihini değiştirecek hamlesini yapmıştır. Servet-i Fünun edebiyatına manevi hocalık yaparak geri döner. Ali Ekrem'e göre ise; bu durum Recaizade Mahmut Ekrem'in Türk Edebiyatına son büyük hizmetidir (Bolayır, 1921). Öğrencilerini, Tevfik Fikret'in sorumluluğunda çıkarılan Servet-i Fünun dergisine yönlendirir ve ilgili şair ve yazarlar ile öğrencilerini tanıştırır. Bu sayede de Servet-i Fünun edebiyatının kurucuları arasında yer alır. *Araba Sevdası yahut Bihruz Bey'in Aşıklığı* adlı, kendisinden sonraki kuşaklarca en çok tanınan eserini tam da bu tarihlerde yazmıştır.

Aynı dönemlere denk gelen Servet-i Fünun topluluğunun dağılması ve oğlu Nijad Ekrem'in ölümünün bu yıllara denk gelmesi ile birlikte Recaizade Mahmut Ekrem içine kapanır ve Büyükdere'deki evinde inzivaya çekilir. Bu esnada emekliliğini istemesine rağmen bu isteği de kabul olmaz.

Meşrutiyet sonrası kurulan Kamil Paşa hükümeti zamanında, 7 Ağustos 1908 yılında Evkaf Nazırlığı'nda göreve başlamıştır. Daha sonra kurulan hükümet ile birlikte de 22 Kasım 1908 yılında "Maarif Nazırlığı'na daki görevine devam etmiştir. Bu görevde de her cuma padişahın karşısına çıkmak istemediği için ayrılmak istediğini belirtir. Bunun üzerine Ayan Nazırlığı görevini icra etmiş ve ölünceye kadar bu görevinde kalmıştır (Parlatır, 1986).

Ülkenin durumu ve ailesinde yaşadığı üzücü olaylar neticesinde hastalığı gitgide ilerler. Böbreklerindeki rahatsızlık ileri boyutlara gelir. 25 Ocak 1914 günü geçirdiği nöbet ile bir daha kalkmamak üzere yatağa düşer; iyice sağlığı kötüleşen Recaizade Mahmut Ekrem, 31 Ocak 1914 günü sabaha karşı, Şişli'de vefat eder. Küçüksu Mezarlığı'na oğlunun yanına gömülür (Parlatır, 1983).

O sırada evde bulunan oğlu Ercüment Ekrem Talu ise babasının ölüm anını şöyle aktarır:

Sabahleyin babamın hizmetine şitab eden refikam onu ölmüş olarak buldu. Feryadiyle uyandım, koştum...

Artık ben de yetimdim. Babacığım, velinimetim, refikim, nasibim, müsahebim, melceim ölmüş, yıkılmış, dünya bana zindandan da muzlim olmuştu.

Güneş çıkmış, horozlar ötüyor, bulutlar sıyrılıyor, sema gülümsüyordu.

Sokaktan bir laterna geçti. Karşımızdaki mektepte şen, neşeli çığlıklarla çocuklar oynayıyordu. Tabiat, eşya benim matemime neş'e ile mukabele ediyorlardı. O aralık beni teselliye şitab eden komşulardan biri yanımda mırıldandı:

Ol zata tahassürle sandım ki zaman ağlar,
 Umdum ki yüzü suphun bir rengi hazin bağlar,
 Gördüm ki güneş doğmuş, pürhande bütün dağlar,
 Bülbüller öter şadan, pürneş'e sular çağlar!

“Alem yine ol alem, devran yine ol devran! (Yücebaş, 1957, s. 76)

Recaizade Mahmut Ekrem'in devrin hükümeti ile arası hiçbir zaman kötü olmadığı için hükümet, kendisine ismine yakışır, görkemli bir cenaze töreni gerçekleştirmiştir. Cenaze törenine devrin ileri gelenleri ile padişah vekili katılmıştır. O dönemin Milli Eğitim Bakanı Şükrü Bey ise bütün okullarda eğitim-öğretime ara verip öğrencilerin cenaze törenine katılmalarını okul yöneticilerinden rica etmiştir. “Öyle ki cenaze, Rumelihisarı'na gitmek için Beşiktaş iskelesine ulaştığı sırada alayın öteki ucu Recaizade Mahmut Ekrem'in Şişli'deki evinde bulunuyormuş” (Parlatır, 1983, s. 6).

Abdülhak Hamit ile Recaizade Mahmut Ekrem arasında inişli çıkışlı ama sıkı bir bağ vardır. Aralarının bozulmasına sebep olan olay; Recaizade Mahmut Ekrem'in Hamid'in yazdığı *Nesteren* adlı piyesine yaptığı eleştirisi olmuştur. “Belki de Recaizade Mahmut Ekrem'in ilk edebi tenkidi olması sebebiyle kendisi ağır eleştirilerde bulunmuş, bunun üzerine Hamid ile arasında kısa süreli bir dargınlık yaşanmıştır” (Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi - Cilt 3, 2003, s. 290). Recaizade Mahmut Ekrem'in ölümünün ardından büyük üzüntü duyan Hamid ise mezarına ziyarete gittiği bir günün ardından Recaizade Mahmut Ekrem'e ithafen bir şiir yazar. O şiir şöyledir:

-1-

Bugün cebin-i vakur-ı dehaetinde onun

Duru zuhura müheyya bu ırk-ı ducret

Ziya-yı çeşmine akis leyali-i fitrat,
Gurub-ı sayfa düşen bir güneş kadar yorgun

-2-

Nedir bu levha-i vicdan bir güzide meal?
Neler geçer bu semanınburuc-ı tarından?
Bu ayn-ı alem olan kalbin inkisarından
Ne lahn-ı kahr u melal eyliyor şu heybet-i lal?

-3-

Bütün havarik-i ilhamı eyliyor izhar,
Diyordum: işte bu dâhinin en büyük şiiri
Fakat o başladı, bir anda feyz-i takriri
Cihan-ı şiiri cemalinden oldu sanıhabar:

-4-

“Ben bugün hayli dolaştım; kime gittimse fakat
Bulmadım... Karşıya geçtim, ne için? Bilmiyorum.
Galiba bir kapı çaldım... O da yoktu, artık

Oradan “Recaizade Mahmut Ekrem”e gittim; onu buldum oğlum (Enginün, 2009, s. 490)!

Ölümünden on beş gün önce vasiyetnamesini yazan *Üstad Recaizade Mahmut Ekrem*, oğlu Ercüment Ekrem’in (Yücebaş, 1957, s. 98) tabiriyle vasiyetnamesine şunu da eklemişti: “Kütüphanemin en üst rafında, köşede, ufak bir sepet sandık vardır. Oğlum Ercümentin o

sandığı muhteviyatıyla beraber ihrak ve imha etmesini kendisinden rica ederim”. Yine Abdülhak Şinasi Hisar’ın aktardığı şekliyle kutu içerisinde hayatı boyunca ilgi duyduğu ve genellikle platonik aşk yaşadığı kadınlara ait mektuplar, resimler, saçlar bulunmaktaydı. Bu kutu mevzusunu Ercüment Ekrem’in yanı sıra Süleyman Nazif de bilmektedir ve Süleyman Nazif, Ercüment Ekrem’e mizahi bir tabirle “Bu kutu muhteviyatının yakılması meşhur İskenderiye Kütüphanesinin yakılmasından daha büyük bir günah olacağını” (Hisar, 2005, s. 100) söylemiş fakat kutunun akıbeti tam olarak bilinmemekle birlikte, edebiyat çevreleri, Ercüment Ekrem’in babasının yaşadığı ve asla gün yüzüne çıkmasını istemediği bu hadiseler üzerine kutuyu yakıldığını düşünmektedir.

Problem Durumu

Literatürde eğitimin çok farklı tanımları vardır. Bir tanıma göre; “Eğitim, kültürlenme süreci olarak ele alınabilir. Bir diğer anlamıyla kültürel değerleri bireye kazandırma süreci olarak tanımlanabilir” (Sönmez, 2011, s. 5). Sönmez (2011, s. 6) bu ifadesine, “eğitimin tanımının her felsefeye göre değişeceğini” de eklemiştir. Ertürk (1972, s. 12) ise; “Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı ve istendik davranış değişikliği oluşturma süreci” şeklinde ifade etmiştir.

Edebiyat eğitimi ve edebiyat öğretimi olarak farklı kavramlar kullanılsa da her iki kullanımla da benzer amaçlar gerçekleşmiştir. “Bireyin kendisini geliştirme, başkalarıyla iyi ilişkiler kurabilme, kendisini başkalarına ifade edebilme, kendisiyle ve çevresiyle barışık bir şekilde yaşamasını sağlama gibi özellikler bakımından bireysel gelişime katkıda bulunan” (Güzel, 2006) eğitim alanı olan edebiyat eğitimi; bazı kaynaklarda da “bazı temel edebiyat bilgilerinin kazandırırken öğrenciyi özgün edebî metinleriyle tanıştırmak, bu şekilde onda edebiyat sevgisinin ve zevkinin uyunmasını sağlamak, bunu gündelik yaşam içinde dönüştürüp yaratıcı bir nitelik kazandırabilmek” (Taşdelen, 2006) olarak tanımlanan edebiyat öğretimi (Uzun, 2009; Göktürk, 1986, s. 3) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Edebiyat eğitimi ve edebiyat öğretimi olarak kullanılan kavramlar ile öğrenciler, öncelikle estetik zevk sonrasında da metinleri anlama, yorumlama gibi becerileri kazanmıştır.

Edebiyat çevreleri, Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemlerde bu amaç doğrultusunda farklı edebiyat kitapları hazırlamıştır. Bunların bir bölümü bilgi, estetik zevk, okuma alışkanlığı kazandırmayı hedeflerken bir bölümü de bunlara ek olarak beceri kazandırmayı amaçlamıştır.

Süleyman Paşa'nın *Mebani'l İnşa* adlı kitabı edebiyat ders kitabı niteliğindedir ve bir dönem eğitim-öğretimde yer almıştır. Fakat bu kitap eğitim bakış açısı ve aktarımı açısından tamamen farklıdır.

Edebiyat öğretmenleri, dil ve edebiyat öğretiminde ders kitabı olarak farklı antoloji kitapları da kullanmıştır. Latin harflerinin kabulü ile birlikte çeviri eserler ve okuma kitapları derslerde uygulanmıştır. Sonrasında ise edebiyat öğretmenleri, Ali Canip Yöntem'in *Edebiyat* adlı edebiyat tarihi kitabı, dil ve edebiyat öğretiminde de kullanmıştır. Okutulacak ders kitapları olarak da 1933 tarihli Ali Canip Yöntem'in *Edebiyat* ve 1931 tarihli basımı Süleyman Şevket'in *Güzel Yazılar*, Agah Sırrı'nın *Edebiyat Tarihi*, Sadettin Nüzhet'in *Edebiyat Tarihi Dersleri*, Mustafa Nihat'ın *Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*, İsmail Habib'in *Edebî Yeniliğimiz*, Ali Canip'in *Türk Edebiyatı Antolojisi* önerilen eserler arasında yer almıştır. Bu kitaplarda hangi bölümlerin nasıl okutulacağı 1935-1936 yıllarında ek yönergelerle belirlenmiştir. Ayrıca bu yönergelerde, okutulmayacak ve öğrencilerin sorumlu olmadığı bölümler de ayrıca yer almıştır (Uzun, 2009).

1940 yılına ait dil bilgisi ile ilgili ders kitapları da mevcuttur. Tahsin Banguoğlu'na yazdırılan *Ana Hatlarıyla Türk Grameri* ve Necmettin Halil Onan'a yazdırılan *Dil bilgisi I* adlı kitaplar neticesinde, dil bilgisi öğretimi tekrar edebiyat dersi programında yer almıştır (Duman, 1992, s. 8).

“Tanzimat’a kadar Osmanlı eğitim sisteminde ilk, orta ve yükseköğretim medreselerde gerçekleşiyordu” (Başaran, 1993, s. 83). Türk eğitim sisteminde medrese eğitimlerinin tarihi ise Karahanlılar dönemi ile başlamaktadır. Türk sosyolojik yapısı içerisinde çoklu etnik yapının hüküm sürmesi sebebiyle eğitim sisteminde de özellikle dil eğitimi alanında çeşitlilik mevcuttur. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat eğitim kanunu çıkana kadar dil eğitiminde birlik mevcut değildir (Başaran, 1993, ss. 84-85).

Osmanlı Dönemindeki eğitim kurumları ise; sıbyan mektepleri, rüştiyeler, idadiler, askeri idadiler, Dar’ül Muallim, Dar’ül Fünun şeklinde sınıflanmıştır (Uzun, 2009).

1898 yılı ile birlikte öğretim programında Avrupa eğitim sistemi örnek alındığı bilinmekle birlikte, yine aynı dönemlerde Türkçe derslerinin sayısı artırılmış ve Türkçe dersleri *sarf ve nahiv* başlıkları altında işlenmiştir (Uzun, 2009).

Cumhuriyet sonrası dönemi eğitim programları ve şekli, Cumhuriyet öncesi dönemin aksine, bilim temeline oturtulmuştur (Şengör, 2005, s. 158). Bunun yanı sıra liselerin eğitim programı günümüze kadar birçok değişime uğramıştır. Maarif Kongreleri’nde alınan kararların etkisiyle öğretim programında değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. 1922 yılına kadar öğretim programlarında Fransız ve Latin etkisi görülmektedir (Yücel, 1994: 182).

Milli eğitim programları ve felsefeleri ile ders kitapları, dönemin siyasi koşulluna göre de değişiklikler göstermekte ve bu tarz anlayışlar doğrultusunda kitap yazımları meydana gelmektedir. “2005-2006 yılından itibaren uygulanan yeni öğretim programı ile Türk Dili ve Edebiyatı dersi “Türk Edebiyatı” ve “Dil ve Anlatım” olarak iki alanda işlenecektir” (Uzun, 2009, s. 38). Bu sebeple Milli Eğitim Bakanlığının bünyesinde düzenlenen ve Türk eğitim sisteminin kabul ettiği eğitim felsefesi ve yeni öğretim strateji, yöntem ve tekniklerine göre ders kitapları basılarak devlet eğitim kurumlarında bu kitapları, edebiyat öğretmenleri ücretsiz olarak kullanmıştır.

Özellikle edebiyat ve eğitim çevreleri, Cumhuriyet dönemi ile birlikte dil ve edebiyat öğretiminde program ve kitap çalışmaları üzerinde durmuştur. Bu dönem öncesinde de edebiyat öğretimi üzerine hazırlanmış birçok kitap mevcuttur.

Tanzimat Dönemi yazarlarından olan Rezaizade Mahmut Ekrem, Mekteb-i Mülkiye’de öğretmenlik yaparken Mekteb-i Sultani’den beri hazırladığı ders notlarından Ta’lim-i Edebiyat adlı ders kitabını oluşturmuş ve bastırmıştır. Uzun yıllar derslerinde bu kitabı okutmuştur. Sonrasında ise; Kudemadan Birkaç Şair adlı kitabı da yine Ta’lim-i Edebiyat adlı eserine yardımcı kaynak olması amacıyla meraklısına yönelik bastırmıştır. Bunun yanı sıra yazarın edebi mektuplarından oluşan Takrizat ve öğrencisi Menemenlizade Mehmet Tahir’in Elhan adlı eserine istinaden, kaleme aldığı Takdir-i Elhan kitabı, dönemi içerisinde bir nevi edebiyat eğitimi kitabı olarak görülmüş, dönemin birçok genç şair ve yazarı ile edebiyat öğrencilerine yön gösterici olmuştur.

Bu teze de konu olan; günümüz eğitim anlayışında da sıklıkla yer alan ve bu dört ders kitabında da bulunan eğitim ilke, strateji, yöntem ve teknikleri ile öğrenmenin daha kalıcı ve anlamlı olduğunu eğitim çevreleri kanıtlamıştır. Eğitimin bilhassa öğrenciyi merkeze alması, kendi kendine istedik davranış geliştirmeyi öğretmesi, kuşkusuz ki günümüz Türk eğitim sisteminin de hedefleri arasında yer almaktadır.

Bu tezde; Rezaizade Mahmut Ekrem’in hayatı, edebi hayatı, özellikle eğitici kimliği ve yazdığı dört adet ders kitabı niteliğindeki eserleri incelenmiştir. Dolayısıyla Rezaizade Mahmut Ekrem’in edebi kimliği ve edebiyat ders kitabı niteliğindeki eserlerinde, eğitim ve öğretim kavramlarının hangi yenilikçi (günümüz) ilke, strateji, yöntem ve tekniklerin ele alındığı ve bunların neler olduğunun belirlenmesi bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı; Rezaizade Mahmut Ekrem’in edebiyat öğretimi üzerine görüşleri ile ilgili konulara yer verdiği eserlerinde, yenilikçi (günümüz) eğitim

uygulamalarına ilişkin saptamaları irdelenerek bu bakış açısına göre ilgili iletileri ortaya koymaktır.

Araştırmanın amacının gerçekleştirilmesi için aşağıdaki temel sorulara cevap aranmıştır:

1. Rezaizade Mahmut Ekrem'in öğretmen kimliği ve döneme etkisi nasıl olmuştur?
2. Rezaizade Mahmut Ekrem'in edebi eleştirileri nelerdir ve döneme etkisi nasıl olmuştur?
3. Rezaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat ders kitabı yazarlığı içerisinde hangi yenilikçi (günümüz) eğitim yaklaşımları bulunmaktadır ve bunun döneme etkisi nasıl olmuştur?

Rezaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat ortamında sadece Araba Sevdası ve Nijad Ekrem ile tiyatro metinleri ve çeviri yazıları ile tanınmıştır. Oysaki onun hayatına değiştiren olay kuşkusuz ki öğretmenliği ve bu esnada yazmaya başladı edebiyat ders kitapları ve edebiyat ders kitabı niteliğindeki eserleridir. Edebi alan yazınında Rezaizade Mahmut Ekrem'in öğretmenliği ve edebiyat ders kitapları incelenmemiş olduğu tespit edilmesi amacıyla bu çalışmada Rezaizade Mahmut Ekrem'in bu yönü ve ilgili eserlerinin detaylı incelemesi yapılmıştır.

Önem

Edebiyat ve eğitim her zaman yakın bir ilişki içinde olmuştur. Toplumların eğitilmesinde, insanların yaşadığı dönemin doğru anlaşılmasında ve onların gelecek dönemlerde daha iyiye yönlendirilmesinde edebiyat her zaman yardımcı olmuştur. Bunların yanı sıra eğitim ile edebiyatın en önemli kesişim noktası kuşkusuz ki; dönemin siyasi hayatı ve anlayışı ile paralellik göstermesidir. Edebiyattaki büyük tartışmaların en önemli sebebi genellikle budur.

Tüm bu sebepler nazarında edebiyatı hayatın kendisinden uzaklaştıramayacağımız gibi, edebiyat eğitimi de hayat ile iç içe ve eğitimin merkezine öğrenciyi almıştır.

Bu çalışma ile günümüz eğitim anlayışında uygulanan strateji, yöntem, teknikler ve eğitim ilkelerinin daha önceki yıllarda, sadece farklı ülkelerde değil, Türk eğitim sistemi içerisinde de uygulanmaya çalışıldığı görülmüştür. Günümüz eğitim anlayışı ve kuramlarının tespit edildiği ve bu doğrultuda uygulamalar yapıldığı tespit edilmiştir. Üstelik bu, günümüz (yenilikçi) eğitim bakış açısının kitaplara, Tanzimat Dönemi'nde Rezaizade Mahmut Ekrem tarafından yansıtılmış olması önem arz etmez mi?

Bu çalışmada, bu sebeple; Rezaizade Mahmut Ekrem'in eğitici kimliği, eğitici kimliğinin döneme ve diğer kuşaklara nasıl etki ettiği, edebiyat ders kitabı niteliğindeki kitaplarında yenilikçi (günümüz) eğitim bakış açısının ilke, strateji, yöntem ve teknikler açısından nasıl ele alındığı incelenecektir.

Varsayımlar

Bu araştırmada dört varsayım bulunmaktadır.

1. Ta'lim-i Edebiyat: Yazarın Mekteb-i Mülkiye'de öğretmenlik yaptığı esnada edebiyat ders notlarından derleyerek yazdığı Ta'lim-i Edebiyat, yazılış amacı itibarıyla ders kitabıdır.

2. Kudemadan Birkaç Şair: Bu kitabı, Ta'lim-i Edebiyat adlı ders kitabına ek olarak bilgi içeren, meraklısına hitaben yazılmış, yardımcı bir kaynaktır.

3. Takdir-i Elhan: Bu kitabı, öğrencisi Menemenlizade Mehmet Tahir'in Elhan adlı şiir kitabına eleştiri olarak yazılmış fakat sonrasında içerdiği edebi bilgilerin kitap olarak bastırılmasının faydalı olacağı düşünülmüştür.

4. Takrizat: Dönemin önemli bir yazarı olması sebebiyle kendisine genç şair ve yazarlar tarafından gönderilen şiir ve yazıların incelemesi sonucunda oluşturulan eleştiri mektuplarının derlemesi niteliğindedir.

Tüm bu kitaplardan sadece Ta'lim-i Edebiyat ders kitabı olup diğerleri ders kitabı niteliğindeki eserleridir. Bu çalışmada edebiyat ders kitabı ve edebiyat ders kitabı niteliğindeki tüm kitapları incelenmiştir.

Sınırlılıklar

Bu çalışmada, Recaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat eğitimi ile ilgili görüş ve yazıları incelenmiş, bilhassa edebiyat öğretmenliği ve edebiyat eğitimi ders kitapları analiz edilerek, kitapların o dönem öğrencileri üzerindeki etkileri, kendi dönemine ve sonraki kuşaklar üzerindeki etkisi ortaya çıkarılarak, kuram ve fikirleri ile çağının ilerisinde bir yazar olduğu ile ilgili tespitlere yer verilmiştir.

Tez, yazarın eğitici kimliği ve bu hususa dair görüş ve yazıları ile Ta'lim-i Edebiyat, Takdir-i Elhan, Takrizat ve Kudemadan Birkaç Şair adlı dört ders kitabı ve ders kitabı niteliğindeki eserleri ile sınırlı tutulmuş, yazarın diğer roman, şiir, tiyatro eserleri çalışma kapsamı içerisinde yer almamıştır.

Tanımlar

Edebiyat: “Bilgi, gözlem ve deyişlere dayalı duygular, düşünceler, hayaller yardımıyla güzel söz ve yazı eserleri yaratma ve bilgi sanatıdır” (Kabaklı, 1985a ve 1985b, s. 2).

Eğitim: Sönmez'e (2011, s. 5) göre eğitim; “Kültürleme süreci ve kültürel değerleri bireye kazandırma süreci” olarak tanımlanabilir. Ertürk'e (1972, s. 13) göre ise; “Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı ve istendik davranış değişikliği oluşturma süreci” şeklinde ifade edilmektedir.

Öğretim: Karşlı'ya (2003, s. 17) göre; “Bireyin (eğitim sürecinde oluşturulan) yeteneklerini kendi kapasitesi oranında geliştirme sürecidir”.

Senemoğlu'na (2010, s. 397) göre ise; “İçsel bir süreç ve ürün olan öğrenmeyi destekleyen ve sağlayan dışsal olayların planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi sürecidir”.

Edebiyat Eğitimi: Bireyin kendisini geliştirerek başkalarıyla iyi ilişkiler kurmasında ve bu doğrultuda kendisini başkalarına ifade ederken kendisiyle ve çevresiyle uyumlu yaşamasını sağlama gibi özellikler açısından bireysel gelişime katkıda bulunan önemli bir eğitim alanıdır (Güzel, 2006).

Eğitim İlkeleri: Gedikoğlu'na (1991, s. 62) göre; "Eğitimde amaçlara ulaşmayı kolaylaştıran temel öncüllerdir".

Bir diğer tanımı ise; "Doğruluğu kabul edilen, eğitim-öğretim etkinliklerinin amaçlarına başarıyla ulaşacak şekilde düzenlenip yürütülmesine rehberlik ederek yönlendiren öncü fikirlerdir (Büyükkaragöz ve Çivi, 1999, s. 13)".

Eğitimde Disiplinlerarası İlişki: "Gerçek anlamda disiplinlerarası öğretim, ancak öğretimin tamamıyla kavramlar ya da problemler etrafında organize edilmesi ve bu kavramın ya da problemin işlenmesinde değişik alanlardan bilgilerin etkili bir biçimde bütünleştirilmesidir" (Yıldırım, 1997, ss. 89-90).

Jacobs (Morrinson vd., 2012, s. 8), disiplinlerarası yaklaşımı "bir kavramın, konunun, problemin ya da tecrübenin incelenmesi için birden fazla disiplinin yöntem ve bilgisini bilinçli bir biçimde işe koşan program anlayışı" olarak tanımlamaktadır.

Hedef Kitleye Görelilik: Küçükahmet (2011, s. 49) şöyle ifade eder: "Eğitim-öğretim faaliyetlerinin öğrenciye yönelik olması gerekir. Öğrencinin ilgileri, heyecanları, öğrenme merakları öğretimde tüm faaliyetlerin temel sermayesidir. Öğrencinin yapıcı ve yaratıcı olarak yetiştirilmesi bu sermayenin en verimli biçimde ele alınması ve tüm faaliyetlerin öğrenciye göre ayarlanmasıyla gerçekleşir".

Hayatilik: Uşun'a (2008, s. 152) göre; "Okul ve öğretim ortamı yaşamdan kopuk, yapay bir ortam olmamalı; yaşama yakın, oradaki gerçeklikten uzak olmayan, öğrencinin yaşamla bağlantısını koparmayan bir yaşantı sunmalıdır".

Yakından Uzağa: Demirel'e (2012, s. 65) göre; "Öğrenciye öğretilecek bilgilerin düzenlenmesinde hem doğal hem de sosyal olarak onun en yakın çevresinden hareket edilmelidir. Öğretme etkinliklerini düzenlerken de yakından uzağa ilkesi, öğrenmenin etkili bir şekilde gerçekleşmesinde önemli olmaktadır".

Kolaydan Zora: "Öğretimde kolaydan zora doğru bir yol izlemenin yanında önce daha basit düzeydeki bilgi ve becerilerin kazandırılması, daha sonra daha zor ve karmaşık bilgi ve becerilerin yer alacağı öğretim durumları yaratılması gerekir" (Aşlıoğlu, 2007, ss. 35-36).

Öğretme Stratejileri: "Ders süresince öğrenci ile öğretim kaynakları arasındaki etkileşimin yönlendirilmesinde uygulanan sistemi içerir" (Sidekli ve Daşdemir, Edt. S. Z. Genç, 2014, s. 75).

Buluş Stratejisi: "Bu stratejinin gerçekleştirilmesi esnasında tartışma yöntemi ve soru-cevap tekniği etkili şekilde kullanılmalıdır. Bilgilendirmekten çok, buldurmak önemli olmaktadır" (Demirel, 2006, s. 149).

Sunuş Stratejisi: "Öğrenciye anlamlı öğrenmesini sağlayacak şekilde bilgiler ilişkilendirerek ve önceki bilgiler ile yeni bilgiler arasında bağlantılar kurularak sunulur (Dilci, 2011, s. 148).

Öğretim Yöntemi: Bir sorunu çözmek, bir deneyi sonuçlandırmak, bir konuyu öğrenmek ya da öğretmek gibi amaçlara ulaşmak için bilinçli olarak seçilen ve izlenen düzenli yoldur" (Demirel, 2006, s. 151).

Tümevarım: "Bir genelleme süreci olup sınırlı sayıda deneyimlerle kazanılan bilgilere dayanılarak benzer olayların tümüne ilişkin önermeler çıkarmaktır" (Sidekli ve Daşdemir, Edt. S. Z. Genç, 2014, s. 97).

Eğitim Teknikleri: "Bir öğretme yöntemini uygulamaya koyma biçimi, ya da sınıf içinde yapılan işlemlerin bütünü olarak tanımlanır" (Demirel, 2012, s. 92).

Soru-Cevap Tekniği: “Öğretmenin formüle ettiği soruları öğrencilerin sözel olarak cevaplamalarına dayanan bir öğretim tekniğidir” (Küçükahmet, 2011, s. 64).

Tanık Gösterme: “f. bir Őeye Őahit göstermek dey. Delilleriyle ortaya koymak, meydana / ortaya çıkarmak / koymak, Őahit tutmak” (Yurtbaşı, 2013, s. 663).

Alanyazın

Recaizade Mahmut Ekrem’in Şahsi hayatının yanı sıra edebi hayatının da iniŐ çıkıŐları vardır. Bu doğrultuda, Recaizade Mahmut Ekrem’in yaşadığı ve edebiyatını icra ettiği dönemin siyasi durumu da kendisini etkilemiştir. Bu dönemde batı kùltürü ile yetişmiş olan Abdùlmecit, yenileŐme hareketi lehine bir adım atarak tahta geçmesinden dört ay sonra “3 Kasım 1839 yılında devlet adamları ile birlikte Gülhane Meydanında Tanzimat Fermanı’nı okuyarak Tanzimat Devrini resmen baŐlatır” (Tuncer, 1992, s. 3).

Dünya genelinde de yer edinen Avrupa’nın yükseliŐi, bizde de II. Mahmut ile başlar; Islahat ve Tanzimat Fermanlarının ilanları ile devam eder. “Tanzimat ile birlikte Osmanlı tebasına o güne değin verilmemiş haklar kuşkusuz ki Avrupa’da bir elli yıl öncesi yaŐanmaya başlamıştır” (Sevük, t.y. s. 4).

Dolayısıyla dönemin padiŐahı Abdùlmecit de hız kesmeden yenileŐme faaliyetlerine devam ediyordu. Özellikle kendi eli ile eğitim sisteminde birçok değişiklik yapmıştır. İlköğretimden başlayarak medreselere değin eğitim kurumlarında niteliksel, biçimsel ve içeriksel olarak değişiklikler yapmış, “1850 yılında okullarda okutulmak üzere yeni kitaplar hazırlanması için Encümen-i Daniş adı verilen kurumu kurmuş, Darülmuallimin ve Mekteb-i Mülkiye (1858) gibi devrin önemli devlet adamları ve öğretilmenlerini yetiŐtiren okullar açmıŐtır” (Önertoy, 1981, s. 7).

1860 yılından sonra gerçekteŐen tüm bu hadiseler dönemin edebiyatını da etkilemiş ve geliŐmesini sağlamıştır. Bu konuda Hamdullah Subhi Tanrıöver (Tevetoğlu, 1986, s. 33) Şu açklamayı yapmıştır:

Tanzimat devri, devlerin yetiştiği bir devirdir. İlimde, siyasette, idarede ve edebiyatta kendini gösteren bereketli gelişmeler gerçekten takdire şayandır. Namık Kemal'in, Abdülhak Hamid'in, Şinasi'nin, Recaizade Mahmut Ekrem Bey'in, Sezai Bey'in edebiyatta temsil ettikleri o büyük devrin getirdiği yeniliklerin yapıp kabul görmesi tarihte göze çarpan önemli hadiselerdendir.

Siyaset ve edebiyat ilişkisi dönem açısından ele alındığı takdirde bu durumun sebebi, en çok göze çarpan nokta Akyüz (1995, s. 23)'ün de belirttiği gibi “çağdaşlaşmayı sıkı bir kontrol altında tutan politikacıların yanı başında, onu samimiyetle benimsemiş, tamamiyle idealist ve aydın bir neslin yetişmiş olmasıdır.” II. Abdülhamid dönemine değin batılı anlamda yeniliklerin engellenmeye çalışılmasına karşın, dönemin aydınları ve düşünce adamları hiçbir zaman ideallerinden vazgeçmemişlerdir.

Tanzimat Devrinin etkileri sadece “İnsan Hakları” alanında olmamıştır. Edebi anlamda da önemli yenileşmeler meydana getirmiştir. Türk Edebiyatına birçok edebi tür (ilk gazete, ilk özel ve resmi gazete, batılı anlamda ilk tiyatro gibi) ilk defa giriş yapmıştır.

Tanzimat Devri edebiyatı iki dönemde incelenir: *1. Dönem: Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal; 2. Dönem: Recaizade Mahmut Ekrem-Hamid-Sezai* (Akyüz, 1995). Birinci dönem edebiyatçıları daha çok siyasi ve sosyal değerleri ön sıraya koyarken ikinci dönem edebiyatçıları ise bireysel konulara ağırlık vermiştir.

Bu yönleri ile Tanzimat'ın iki dönem sanatçıları zıt görüşlerdedir. “Birinci kuşak aksiyonuyla ikinci kuşak estetik anlayışı ile ayrı dünyaların insanları olurlar. İlk grup korkusuz ve aktiftir, ikinci grup kendi içine dönük, pasif insanlardır” (Tuncer, 1992, s. 22).

Recaizade Mahmut Ekrem, Tanzimat Dönemi Edebiyatının *2. Nesli* içerisinde yer alsa da kendisinden önce edebiyata hizmet etmiş ve bu konuda kendi dönemini ve sonraki dönemi etkilemiş olan Namık Kemal'i kendisine her zaman örnek almıştır. Ayrıca “Tanzimat devrinin tanınmış yazarları, dilde ve üslupta Ahmed Midhat'ı değil, Namık Kemal'i takip ederler.”

(Akyüz, 1995, s. 40). Bu sebeple denilebilir ki; Tanzimat Dönemi'nin 2. Neslinin fikir babası ve yönlendiricisi *Namık Kemal* olmuştur. Adeta “Recaizade Mahmut Ekrem, şiir sahasında Namık Kemal'in yönlendirme ve tenkitleriyle şiire yeni bir soluk getirmiş, bu durum onun (Namık Kemal) şiirde yapmak isteyip de yapamadıklarını gösterir” (Şahin, 2010, s. 216).

Recaizade Mahmut Ekrem, genç yaşlarda başladığı edebi hayatında kendisine bir nevi kutup yıldızı gibi rehber edindiği Namık Kemal'in eleştirisi ya da takdirlerine tüm hayatı boyunca çok önem vermiştir.

Bolayır'ın da belirttiği gibi Recaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat dünyasına ilk girişi sırasında *Vakit* gazetesinde yazdığı makalelerinde, yeni fikirleri ile dikkatleri çekmiş, bu makaleleri de daha sonra *Nağme-i Seher* 'e eklemiştir (Bolayır, 1921).

Recaizade Mahmut Ekrem'in şiir dili ise hiçbir zaman yazarlığının öncüsü olmamıştır. Buna sebep ise; eskilerden kurtulamaması (kudemaperestlik), bir diğeri ise fitratıdır (Tosun, 2010).

Tüm edebiyat çevrelerince Namık Kemal'in Recaizade Mahmut Ekrem üzerindeki etkisi üzerinde yoğunlukla durulmasına karşın, aynı zamanda Recaizade Mahmut Ekrem'in etkisiyle çok sonraki dönemler üzerine de tesir etmiştir.

Recaizade Mahmut Ekrem'e yazdığı 30.03.1879 tarihli mektubunda “millet, vatandan uzak olan, “biz” yerine “ben” ve “ben”in arzularından bahseden şiire sert eleştiriler yöneltir. Bu eleştirinin başlıca sebebi şiirin, millet ve vatana hizmetinden uzak olmasıdır. Ona göre şiir “ben” yerine “biz”i, bütün milleti kucaklamalıdır” (Şahin, 2010, s. 220) şeklindedir.

Hatta Namık Kemal, Recaizade Mahmut Ekrem'e yazdığı başka bir mektubunda vatan ve millet hususlarındaki görüşlerini daha da duygusallaştırarak ileri boyutlara taşır. Öğrencisi olarak Recaizade Mahmut Ekrem'in de hem özel yaşamında hem de edebi hayatında duygusal yönünün ağır basmasında, hocasının ve öğretilerinin etkisi de büyüktür. Bu hususta, Recaizade Mahmut Ekrem'e yazdığı bir mektupta, aynı zamanda öğrencisi Recaizade

Mahmut Ekrem'in çevirisini yaptığı *Mes Prisons Tercümesi'ndeki* Silviyo karakterinin betimlemesini uygun bulmaz.

Vatan yolunda dökülecek yaş, şehidan-ı hürriyetin yanaklarına dökülecek kandan ibarettir. Hubb-i vatan gibi, gayret-i insaniye gibi, yanmış, kömür kesilmiş gönülleri safvet ve metanet billurlaştırmak elmas etmek şerefinden olan havas-ı gaibeye malik olanların gözünden, lisan-ı nedametin tecessüm etmiş ceza-yı acizanesi demek olan girye nasıl dökülür. (Tansel, 1967, s. 20)

Ayrıca Şinasi'nin de dolaylı yollardan Rezaizade Mahmut Ekrem'in fikir babasıdır. Çünkü Şinasi'nin Namık Kemal'in fikir ve görüş hocası olması sebebiyle Şinasi'nin batılı edebi anlayışın etkisindeki edebi duyuşu, Namık Kemal vasıtasıyla Rezaizade Mahmut Ekrem'de de yerleşmesine ön ayak olmuştur. "Sanatta toplumsal kaygıların gözetilmesi tezini savunan; çıkardığı ilk özel gazeteyle, makaleleriyle, batıya ve medeniyete bakışıyla özellikle Namık Kemal üzerinde etkili olan Şinasi; Namık Kemal, Rezaizade Mahmut Ekrem'in üstadı olması sebebiyle ve henüz Servet-i Fünun "*mekteb-i edebi*" teşekkül etmediği için dolaylı yoldan Rezaizade Mahmut Ekrem'in de üstadıdır (Tosun, 2010).

Tüm bunlara ek olarak Ali Ekrem'e göre (Bolayır, 1921) kendi babası Namık Kemal de hocası kabul ettiği Rezaizade Mahmut Ekrem'de ilk edebi duyuşlarını eski tarzda aldıkları için (dil ve üslup bakımından) ne yaparlarsa yapsınlar, her zaman eserlerinde eski tarzın etkisi vardır. Dolayısıyla bu alışkanlıklarından kurtulamayarak eserler verdikleri için; Rezaizade Mahmut Ekrem için kesin çizgilerle batılı tarzda edebi anlayışla eserlerini kaleme almıştır diyemeyiz. Fikir olarak batılı tarzda edebi anlayışı savunsa da eserlerinde batılı ve eskiden beri kendi kültürü ile süregelen edebi anlayışını harmanlamış ve bu şekliyle eserlerinde vücut bulmuştur. Bu hususta, özellikle Mekteb-i Harbiye'den ayrıldıktan sonra babasından Arapça

ve Farsça dersler alması, Hariciye Nezaretinde çalışırken Fransızca'ya merak salması, tüm bunlar gerçekleşirken Türkçe'de ne kadar divan varsa hepsini edebi yetkinliğini geliştirmek için okuması da etkili olmuştur.

Recaizade Mahmut Ekrem'in hem eski edebiyata vakıf olması hem de batı etkisinde gelişmeye başlayan yeni edebiyatın sıkı savunucularından olması, onun edebi eserlerini kronolojik olarak incelediğimizde de ortaya çıkmaktadır. *Zemzeme I'de* eski tarzda yazılmış birçok gazel ve kıtanın yer alması, edebi hayatının ilk dönemlerinde Recaizade Mahmut Ekrem'in çocukluk yıllarından beri etkilendiği eski edebiyattan kopmadığını görmekteyiz. Hatta Tefik Fikret, Recaizade Mahmut Ekrem'in III. *Zemzeme*'si ve *Takdir-i Elhan*'ı okuduktan sonra şiir anlayışının ve görüşünün değiştiğini belirtir. Ama bu değişim Tefik Fikret'te çok daha sonraları gerçekleşir. Çünkü bu sözü dile getirdiği yıllarda Fikret, Eski Edebiyatı tamamiyle terk etme fikrindedir. Oysaki Recaizade Mahmut Ekrem, her zaman eski edebiyat düşünce ve fikir yapısına batılı biçimler getirmenin şiir açısından uygun olacağını savunmuştur (Kaplan, 2007, s. 79).

Zemzeme II'de ise Recaizade Mahmut Ekrem, eski mazmunları kullanmasına karşın biçimsel olarak şiirde yeni şekillerden yararlanmıştır. Hocası Namık Kemal'in Recaizade Mahmut Ekrem'in bu kitabında en çok beğendiği şiirleri ise *Makber ve Bülbül* şiirleri olmuştur. Namık Kemal, özellikle bu şiirlerin Türk şiirinin olgunlaşması açısından önem arz eden şiirler olduğunu belirtmiştir (Bolayır,1921).

III. Zemzeme'yi ise diğer iki *Zemzeme*'den çok farklı bir şekilde yazmıştır. Nitekim Recaizade Mahmut Ekrem, bu eserinde hem yavaş yavaş edebiyat sahnesine de sızmaya başlayan “vatan, millet” konularını işlemiş hem de hocası Şinasi'nin izinden giderek Fransızca'dan tercüme ettiği birtakım şiirleri (Hugo, Lamartine ve La Fontaine gibi) ile dikkatleri çekmiştir (Tosun, 2010). Türk edebiyatının gelişim safhaları Recaizade Mahmut Ekrem'in kendi edebi yaşamında da bilfiil gözlenmektedir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in nesir dili için de benzer şeyleri söylemek mümkündür. Düz yazılarını da üç döneme ayırmak mümkündür. Birinci evresinde “*kudemaperestlikten*” kurtulamamışken, kendisi de düz yazı ile ilgili fikirlerini şu şekilde açıklamıştır: “Nesir yazmak fitri değil, sonradan kazanılmış bir meziyettir” (Tosun, 2010, s. 94). Bu düşüncelerine rağmen gelecek kuşaklarca daha çok dillendirilen eserleri düz yazıları olmuştur: *Araba Sevdası, Çok Bilen Çok Yanılır, Ta'lim-i Edebiyat...*

Bolayır'ın da belirttiği gibi Recaizade Mahmut Ekrem'in düz yazılarının ikinci safhası olarak kabul edilen bu döneminde daha çok hocası Şinasi'nin etkisinde kalmış ve onun izinden yürümüştür (Parlatır, 1986). Bu dönem eserleri olarak Ta'lim-i Edebiyat, Zemzemeler, Tefekkür, Takdir-i Elhan, Muhsin Bey, Araba Sevdası, Şemsa, Pejmürde gibi eserleri sayılabilir.

Ali Ekrem'e göre; Recaizade Mahmut Ekrem'in nesir dilinin en güzel örneği öncelikli olarak “Ta'lim-i Edebiyat ve sonrasında (yazdığı) Takdir-i Elhan”dır (Bolayır, 1921).

Recaizade Mahmut Ekrem'in genel itibariyle edebi anlayışının birinci döneminde “*Romantizm*”in, ikinci ve üçüncü dönemlerinde ise “*Realizm*”in etkisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Dönemi içerisinde edebi yönü ile adından çokça söz ettirmese de birçok ilklere imza atmıştır. Batılı anlamda yazdığı ilk kitabı *Afife Anjelik (1870)*, ilk realist roman *Araba Sevdası yahut Bihruz Bey'in Aşıklığı (1898)* gibi...

Aynı okulda beraber edebiyat öğretmenliği yaptığı Muallim Naci ile birlikte aralarındaki sürtüşmeden ortaya çıkan ve edebi hayatının büyük bir bölümüne sirayet eden Zemzeme I-II-III (1883-1885) kuşkusuz ki en çok bilinen ve yıllar sonra da okunan eleştiri eseri olmuştur. Onun öncesinde, ilk ciddi eleştiri yazısını Hamid'in *Nesteren (1875)* adlı tiyatro metnine yazmıştır. Vezin ve kafiye konularındaki tutucu tavrından dolayı bu esere de

bu doğrultuda ağır eleştirileri sebebiyle arkadaşı Hamid ile araları açılmıştır (Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi - Cilt 3, 2003, s. 290).

Küçük yaşlarda “üç çocuğunu kaybetmesi sebebiyle şiirlerinde daha çok ölüm teması ve hüznün ön plana çıkmıştır” (Özdaş, 1992, s. 126). Örneğin en tanınan eseri olan Araba Sevdası’nda okuyucuya karakter ile birlikte hissettiği duygu yoğunluğunu aktarmak için Türkiye’de ilk defa uygulanan iki farklı yöntemi kullanır (Moran, 2005). Bu yöntemler: *iç konuşma ve bilinç akışıdır*.

Berna Moran (2005, s. 211), *Alafranga Züppeden Alafranga Haine* başlıklı yazısında bilinç akışı tekniğine şu örneği verir:

Nerde kaldı bu zevzek? Niçin gelmiyor acaba? Dün: “İşlerimi bugün bitireyim de yarın libre kalayım” demişti. Halbuki şimdiye kadar nasıl olsa gelmeliydi... Ooof! Saat sekiz buçuk... Vapur yarım saate kadar kalkacak!.. Şu madamlar nereye gidiyorlar acaba?.. Ah! On altı yaş, on sekiz yaş, yirmi yaş, ölmek için pek erkendir... Şu ihtiyar, Mösyö Piyer’e ne kadar benziyor!.. On dirait que c’est le frere! Ooof! Niçin gelmiyor?.. Şu gelen kayıktaki fesli, Keşfi’ye benziyor. Evet! Evet! O! Elle avait seize ans, c’est bien t t pour mourir! Ooof! Sur la plage sonore oula mer de Sorrente...

Bu örneğe Berna Moran ekleyerek şu açıklamada bulunur:

Araba Sevdasının yazılış tarihi 1886; oysa bilinç akımı tekniğinin Batı’da ilk defa Edouard Dujardin’in 1887’de basılmış *Les lauries sont coupes* adlı romanı ile başladığı kabul edilir. Bu durumda, Recaizade’nin kullandığı tekniği kendi buluşu olarak kabul etmemiz gerekir. Kaldı ki Dujardin’in yaptığı iş Batı’da bile uzun süre fark edilmemişti.

Ne var ki Rezaizade'nin tekniği de bizde fark edilmedi ve Türk romanına hiçbir etkisi olmadı. (Moran, 2005, ss. 84-85)

Bunun yanı sıra Rezaizade Mahmut Ekrem'in yakın çevresi, duygusal yönüne dair; çocuklarının vefatı, hastalıkları ve dolayısıyla hayatının hep üzücü kısmından bahseder. Hüzün duygusunu hayatının büyük çoğunluğunda, tüm hücrelerine kadar yaşamış bir yazar olmasının yanında, duygusal yüzünü kadınlr hakkındaki fikirlerinde de ayan beyan görmekteyiz. Takrizat adlı eserindeki *Bir iek Demeti İçin* adlı makalesinde kadınlr hakkındaki görüşleri onun ne kadar kibar ve duygusal olduğunu gözler önüne sermektedir. Rezaizade Mahmut Ekrem'e gönderen genç yazar, *Bir iek Demeti* adlı eseri, kadınlr hakkında yazmıştır. Metnin incelemesinde de Rezaizade Mahmut Ekrem, uzun uzun bu konu ile ilgili görüşlerini belirtmiştir.

Eserinizin bir meziyeti de hanımlar için yazılmış olmasındır.

Bunların evsaf-ı zekiyyesine müteallik bir telifi kendilerine bir deste iek suretinde takdim etmek fikr-i edibane v şa'iranesini min gayr-i haddin ziyadesiyle şayan-pesend buldum. Lakin evsaf-ı meziyyat-ı nisa na-kabil-i takdir  ihsadır. Bu evsaf içinde evvel hatır-gzar olanlar ise şunlardır ki kadınlr olmasa şu mihnet-abad-ı fenayı gah u bi-gah cennete teşbih etmek hayalhane-i şa'iriyete uğramazdı. Rikkat-i kalb.. taharet-i vicdan.. sükun ve msaberet.. nur-ı irfan.. Pertev-i haya.. meyl-i hasenat.. nezaket-i hissiyat gibi birçok meziyyat-ı fitriyye-i melekaneleriyle her yerde şayeste-i tebcil  ihtiram olan o peri-nihadan alem-i balada terk ettiklerine nadim gibi göründükleri kanatlarına tekrar malik olup da melaike-i asmana iltihat için hep birden tayeran ve kendilerini nazarlardan nihan etseler şu gülşen-abad-ı cihan dşnlsn ki ne hasretimiz bir reng-i hazin bağlardı!

Kadınlar mader-i insaniyettirler. Kadınlar şiraze-i cem'iyettirler. Kadınlar piraye-i medeniyettirler. Ricale medar-ı imtiyaz ve mübahat-ı feza'ilin en büyüklerinden madud olan hubb-ı vatan kadınlarla kaimdir. Çünkü efradda teşkil-i aile.. tahrir-i mesken.. arzu-yı sa'adet-cuyanesi de kadınlarla daimdir. Kemal-ı fikriyye hemen hemen bütün kadınlar sayesinde denilebilir.

Kadınlar umde-yi sanayi' ü bedayi'dir: Bir şa'ir-i tabi'at-perestin en dil-pezir şiiri bir kadının ta'rif-i hal ü şanına dairdir. Bir heykeltıraşın en nazik eser-i san'atı bir kadının kemal-i tenasüb-i endamını gösterir. Bir musiki-perverin en müessir nağmesi bir kadının, halet-i ruhaniyyesini muhtırdır. Bir musavvirin en sevimli levhası bir kadının ismet-i aşk-pervanesini arz eder. Hatta bir levha-i tabi'ata da en ziyade revnak veren şey bir tarafında bir halet-i istiğrak-nüma ile bir kadının oturuşudur.

Kadınlar en güzel şiirlerin mülhimi.. en dil-pesend hislerin muharriki.. belki bizzat şiirdirler. Kadınlar olmasa hiçbir millette edebiyat-ı aliyye vücut bulmaz. Şark ve garbın o büyük şairleri o meşhur edipleri yetişemez. Mesela İngiltere bir Şekspir'e.. Fransa bir Victor Hugo'ya malik olamazdı. İ'tikad-ı hakiranem budur ki bizde dahi edebiyat-ı sahiha kadınların bilfiil himmetiyle meydana gelecek. Çünkü ricalin elinde letafet-i asliyye ve zerafet-i tabi'iyyesini kaybeden lisan-ı tahrir kadınlarımızdan zuhur edecek şairelerin.. Edibelerin zevk-ı selimleriyle yoluna girecektir. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, ss. 19-20)

Recaizade Mahmut Ekrem'in dış görünüşü ve mizacı da paralellik göstermektedir. Bunu en iyi anlatabilecek olan kişi de kuşkusuz -Recaizade Mahmut Ekrem'i babasının çok iyi bir öğrencisi olarak kabul edersek- Ali Ekrem Bolayır'dır. *Recaizade Mahmut Ekrem Bey Hayatı ve Asarı* adlı eserinde Recaizade Mahmut Ekrem'in dış görünümünü ve mizacını kendisi şöyle aktarmıştır:

Recaizade Mahmut Ekrem Bey orta boylu, kemikleri irice fakat mütenasip ve semenden ari vücutlu; iki tarafı basıkça, alını ve arkası ziyadece çıkık büyük başlı; hun-ı alud mamafih gayet melahatdar mavi gözlü; ziyadece kaşlı büyücek çekme burunlu, kalın dudaklı, koyu pembe simalı; büyük bıyıklı, son zamanlarda uçlarına ak serpilmiş sarı sakallı bir insan idi. Mizacı asabi, safravidir.

Etvar ve evzandan pek müstesna bir kibarlık akardır. O kadar ki hangi meclise gelse kendini hiç tanımayan insanların derhal mazhar-ı ihtiramı olurdu. Ağır ağır yürürdü. Sokakta bir bildiğine tesadüf ederse vezinle ikide birde durarak konuşurdu. Ağır ağır söz söylerdi. Muamelatında resmiyetten ayrılmazdı. Evladına karşı bile. (Bolayır, 1921, s. 76)

Recaizade Mahmut Ekrem'in giyim tarzının öğrencileri gözündeki önemi ve Türk edebiyatının ivmesini değiştirmesindeki önemini Tefvik Fikret (Kaplan, 2007, s. 67) şu sözlerle dile getirir:

Recaizade Mahmut Ekrem, edebiyat hocamız olmuştu. Bizde memnuniyete nihayet yoktu. Recaizade Mahmut Ekrem, saçını, sakalını tarayışı, oturuşu, kalkışı, selam verışı ile canlı bir edebiyat muallimi idi... Yerine Naci Efendi tayin edildi. Hiç unutmam, ilk derse geldiği gündü. Boyunbağı bir tarafı gitmiş, ceket yerine giydiği sof birkaç renk olmuş, sakalı bıyığına karışmış, geniş bir gülümseme ile kapıdan girince soğuk bir duş yapmıştık...

Benzer bir hatırayı Ali Ekrem de ekler:

Recaizade Mahmut Ekrem Bey telebbüsünde itina-yı mahsus gösterirdi. Onun iyi kumaşlardan yaptırılmış gayet iyi biçimli kibar renkli esvapları, şık kunduraları, koyu renkli büyük ipek kravatları; elinde ya kamış renginde tepesi gümüş markalı kalınca baston yahut itina ile kılıfına geçirilmiş yine tepesi markalı ipek şemsiyesi vardı. Hem vazifesinin hem mizaç-ı mahsususunun icabatından olarak ekser redingot takımı giyerdi. Fakat ceket giydiği zaman bile kemal-i itine ile devşirilmiş içi ipek astarlı paltosu sol kolunda asılı olurdu. Üstü yine markalı altın saatiyle mühür kesesini uçlarına rabteden kalınca kordonunu kordonun bir tarafını uzun, diğer cihetini kısa bırakarak kendine mahsus bir tarzda yeleşine takardı, bu kadar itinalarıyla beraber kıyafetinden hiçbir hafiflik hiss olunmazdı¹. (Bolayır, 1921, s. 78)

şeklinde de uzun uzun ifade eder. Kendisi, Recaizade Mahmut Ekrem'in dış görünümüne dikkat eden bir yapısı olduğunu belirtir.

Oğlu Ercüment Ekrem (Yücebaş, 1957, s. 93) ise verdiği bir röportajda şöyle bir kıyas yapar: “Laf aramızda Recaizade aynı zamanda gayet itinalı giyinirmiş. Yerine Galatasaray’a hoca olan Muallim Naci’nin derbederliğini talebeler hayli yadırgamışlar. Bunu bana vaktiyle bir profesör anlatmıştır”.

Özellikle giyiminde ayrıntılara önem vererek ve marka değeri yüksek eşyaları kullanması onun doğup büyüdüğü ve yaşadığı çevre ile ilgilidir. Doğduğu ve yaşadığı zümre saraya yakın bir topluluk olup elit tabakadan oluşmaktadır. Tüm bu sebepler onun giyim algısını da ziyadesi ile etkilemiştir.

¹ Burada Ali Ekrem Bey tarafından R. M. E.’in incelikleri ile itinalı bir şekilde anlatılan dış görünüşü, bazı yönleri ile *Araba Sevdası*’ndaki *Bihruz Bey* karakterini de akılları getirir.

Dış görünümüne bu denli önem vermesi ve tüm ayrıntıları ile kıyafetlerini kendisine yakıştırabilmesi, öğrencilerinde de hayranlık uyandırmıştır. En göze çarpan örnek, Recaizade Mahmut Ekrem'in öğrencisi olan Ali Ekrem'in, hocasını bu denli detaylı incelemiş ve anlatmış olmasıdır.

Recaizade Mahmut Ekrem, *Takrizat* adlı eseri, dönemin yetişmekte olan şair ve yazarları tarafından, kendisinin incelemesi için gönderilen yazılara cevap verdiği eleştiri mektuplarından oluşur. Birçoğunun ismi dahi yok iken aynı zamanda Takrizat kitabından anlaşıldığı üzere kendisine gönderilen hiçbir eseri geri çevirmemiş, her birine olumlu veya olumsuz eleştirilerde bulunmuştur. Öyle ki olumsuz eleştirileri dahi yumuşak bir dille yapmış ve genç şair, yazarları perçinlemek adına bu mektuplara tek tek cevaplar yazmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi elit bir yaşantı sürmesine karşın, sadece sırça köşkünde yaşamamış herkese, özellikle edebiyat ve öğretimi konusunda yardımcı olmaya çalışmış ve elinden geleni yapmıştır. Recaizade Mahmut Ekrem'in aynı zamanda öğretme içgüdüğü ile birleşen bir yardımsever tarafı da mevcuttur.

Bunun yanı sıra Takrizat kitabında görülür ki; Recaizade Mahmut Ekrem, kendisine gönderilen eserlere eleştiri yazarken dahi çok hassas davranmaktadır. Kendisi dönemin edebi duyusu yönünden söyledikleri dikkatle dinlenen ve bu kurallar çerçevesinde genç yazarların kendilerini şekillendirdiği bir yazardır. Keza, Takrizat kitabı bu doğrultu da kendiliğinden meydana gelmiştir. Fakat yine Recaizade Mahmut Ekrem, kendisini hiçbir zaman üstün ve edebiyat otoritesi olarak görmemiştir. Çünkü kitapta *Gözyaşları İçin* adlı makalesinde, kendisine düzeltmesi hususunda gönderilen eser ile ilgili böyle bir yetkisi olmadığını açıkça belirtir. "İstediğiniz takriz tabiidir. Çünkü öyle bir risale tertip ve tahririndeki fikriniz esasen pek güzeldir. Müsaade etseydiniz tariz için de birkaç söz söyleyebilirdim. Belki yine söylerim. Fakat tashih dediğiniz şey elimden gelmez" (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, s. 22).

Örnekte de görüldüğü üzere belki de dönemin genç nesli tarafından sevilmesi ve benimsenmesinde bu alçakgönüllülüğü de yer almaktadır.

Yine Takrizat kitabında yer alan *Tebessüm İçin* adlı makalede de alçakgönüllülüğü bizzat görülmektedir. *Tebessüm* şiirini incelemesi için Recaizade Mahmut Ekrem'e gönderen şair, aynı zamanda mektubuna; Recaizade Mahmut Ekrem'in *Yad Et* şiirini beğendiğini de belirtmiştir. Bunun üzerine Recaizade Mahmut Ekrem ise; "Bendenizin olan Yad Et manzumesini beğenmişsiniz. Bence de zararsızsa da öyle hayran olacak bir şey değildir. Bir meziyeti varsa o da galiba hazin olmaktan ibarettir. Ben asarımın pek çoğuna en ziyade o sıfatı.. o hali vermeğe çalışırım" (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, s. 39-40). Bu açıklamayı yaparak dönemin önemli şair ve yazarlardan olmasına karşın, kendi yazdığı eserle ilgili ne kadar alçakgönüllü davrandığını bir kez daha tasdik etmiştir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in; titiz, cömert ve yardımsever gibi özellikleri sadece edebi yönüne değil ressam yönüne de yansımıştır. Ali Ekram Bolayır, özellikle yazılarını yazarken çok düşünerek yazdığını ve düşünerek yazdığı halde müsveddeler üzerinde dahi çok fazla titizlendiğini söyler. Tüm bunların yanı sıra Recaizade Mahmut Ekrem'in ressam yönünü ve gerek giyim, kuşam gerek edebi düsturunda önemli yere sahip olan sanatlı söyleyiş, gerekse edebiyat dışındaki hobilerindeki (piyano çalma, resim yapma gibi) ayrıntıcı ve titiz tavırları, çevresi tarafından her zaman dikkati çekmiştir. Recaizade Mahmut Ekrem'in resim yaparken titizliği yine bu duruma en güzel örnektir.

...O benim yağlı boya bir resmimi yaptı. Oh, bu resim vücuda gelinceye kadar ikimiz de ne kadar sıkıntı çektik tarif edemem: Recaizade Mahmut Ekrem Bey krokiyi çizerken hele sonra simayı tersime girişince nasıl nasıl çalışıyor yarabbi. Ya ben? Ben hiç yerimden kımıldamamaya mahkumum, hiçbir tarafımı oynatmamaya, yarım saat, üç çeyrek, bir saat aynı vaziyette durmaya suret-i kat'iyette mahkumum! Hele biraz

yerimden oynayayım, hele bir parçacık vaziyetimi değiştireyim derhal ihtar başlar “Poz bozuluyor, dikkat ediniz pozu bozdunuz!” ne yalan söyleyeyim, poz günleri halim tahammül-feresa olurdu. (Bolayır, 1921, ss. 156-157)

Bunların yanı sıra Recaizade Mahmut Ekrem’in edebi duyuruındaki *hüzün* duygusunun baskın olmasını, öğrencisi Menemenlizade Tahir’in eseri *Elhan*’ın ön sözünde yer alan uzunca ve eleştiri niteliğindeki mektubunda da görüldüğü gibi (Arseven, 2008) uzun uzun *Elhan* adlı kitabın yayınlanma zamanının sonbahar mevsimine denk gelmesinden bahseder. Sonbahar mevsiminin kendisinde yarattığı duygu yoğunluğunu, sonbaharın kendisine hüzün verdiğini söyler ve yaprakların döküldüğü, derelerin ağladığı, bülbüllerden eser bulunmayan bu mevsimde ve insana hüzün veren böylesine bir manzara karşısında kendisinin düşünelere daldığını (Arseven, 2008) belirterek hem öğrencisine hem de *Elhan*’ın poetikasını okuyan herkese aktarmıştır.

Recaizade Mahmut Ekrem’in edebi duyuruına yönelik birtakım özellikleri de mizacından ileri gelmektedir. Örneğin hissi duygularının gelişmesi ve bu durumun eserlerine yansması, bir nevi Recaizade Mahmut Ekrem’in eserlerinin de sadece çocuk mezarları çevresinde dolanıp durduğunu göstermektedir. Tanpınar’ın da belirttiğı gibi: Kader onun ilhamından şiirin tam sesini koparabilmek için bu talihsiz babayı boş yere üst üste dener. O, yıldıırımın çarptığı yerde bir sene evvelki gezintilerin hatıralarını arar. Ölüm hayatına sadece siyah tüllerden bir dekor ilave etmekle kalır” (Tanpınar, 2007, s. 438).

Fevziye Abdullah Tansel de abes-muktebes tartışmasında Recaizade Mahmut Ekrem’in duyguları ile hareket ettiğini ve her türlü eleştiriye mutlaka cevap verme yoluna gittiğini gözler önüne sermiřtir².

² R. M. E.’in eserleri ile ilgili diğer yazarların eleştirilerine çok fazla müsamaha gösterdiğı söylenemez. Buna karşın ustası olarak gördüğü Namık Kemal’in eleştirilerini ise kendisine yapılan düşmanca bir davranış olarak hiçbir zaman görmemiştir. Hatta *Ta’lim-i Edebiyat*’ı sonuna ustası Namık Kemal’in yazdığı *Ta’riz’ini*, *Üstad-ı Muhteremim Atufetlü Kemal Beyefendi Hazretlerinin Takrizidir* başlığı ile yayınlamıştır.

Vaktiyle Rezaizade Mahmut Ekrem'in, kendisi³ hakkında ne kadar iyi niyetler beslediğini de, misallerle anlatır: Sakız'dan Terceman-ı Hakikat'e gönderdiği meşhur gazelinin tahmisini, Zemzeme'ye aldığı gibi, el yazısı ile bir nüshasını da, Naci'ye yollamıştır; ekli tezkirede, hakkında şair-i maderzad, nay-i hüseyini-neva gibi tabirler kullanmış, bu gazelinin bazı beyitlerindeki tasvir kudretine işaretle, tahmis yazmağa sevkeden şeylerin biri de bu olduğunu ilave etmiştir. Ta'lim-i Edebiyat'ta Kuzu, Feryad başlıklı şiirlerini selaset ve sehl-i mümteni'e, Hamiyet'ten bir parçayı da tabii mübalağaya alması, vaktiyle bu kadar teveccüh gösteren Rezaizade Mahmut Ekrem'in, Zemzeme III. Mukaddimesi ile Takdir-i Elhan'daki menfi düşünceleri ile karşılaştırılınca, ne kadar hissi davrandığını isbat eder⁴. (Tansel, 1953, s. 172)

Ali Ekrem, Rezaizade Mahmut Ekrem'in duygusallığının ağır basmasının sonucu olarak hakkında "*hakperest ve hayırhah*" tabirlerini de kullanır. Bu karakteristik özelliklerini her ikisi de Rezaizade Mahmut Ekrem'in öğrencisi olan Ali Ekrem ile Tevfik Fikret arasında geçen bir hatıra ile aktarır:

Tevfik Fikret'le benim aramızda bir mesele-i edebiyeden dolayı hususi bir mübahase başladı, bahs, sahaif-i matbuata intikal ediverdi; de'b-i dirin üdebadan olduğu vecihle birbirimize ta'rizler, tahkirler yağdırdık! Ben Servet-i Fünun'dan ayrıldım. Üstad Rezaizade Mahmut Ekrem hadiseden çok müteessir oldu. Beni çağırdı, uzun uzadıya izahat aldı fakat; hiçbir emir vermedi, hiçbir rey beyan etmedi. Aradan bir hayli zaman geçti. Bir gün namdaşımdan bir tezkere aldım, beni Firuzğa'daki evine öğle yemeğine davet ediyordu. Gittim. Meğer Fikret'i de davet etmiş. "Bugün sizi muhakeme

³ Muallim Naci.

⁴ Zemzeme ve Demdeme tartışması için bkz. Kemal, A. (1985). *Ali Kemal: Ömrüm* (Z. Kunalp Der.). İstanbul: İsis Yayıncılık.

edeceğim!” dedi. Fikret’i bekleyemeyeceğimi, onunla iade-i münasebet etmeyeceğimi kat’i bir lisan ve muannidane bir eda ile söyledim. Üstad yanıma geldi ve: “Ben senin amcanım, her emrime itaate mecbursun!” diyerek kolumdan tuttu, beni adeta zorla yerime oturttu. Biraz sonra Fikret geldi. O beni görünce odanın kapısından girmek istedi, lakin Recaizade Mahmut Ekrem Bey koşarak kolunu yakaladı, Fikret’i odaya sürükledi, onu da zorla oturttu, sonra bizi muhakemeye başladı. Adeta bir mahkeme reisi gibi ikimizi de ayrı ayrı istintak ediyor, şimdi birimizi susturuyor, şimdi öbürümüzden bir nokta hakkında izahat istiyor. Meselenin evveliyatı hakkında etraflı ma’lumat alıyor, esasa, şekle ait sualler irad ediyor. Uğraştı, uğraştı ta öğle vaktine kadar reyini asla ihsas etmeden kemal-i maharet ve ciddiyetle çalıştı. Ah o gün üstad Recaizade Mahmut Ekrem’in sima-yı necabetinde ulvi ve mukaddes bir maksadı istihsale muvaffak olacağı için ne cazib-i ruh bir ziya-yı imti’nan dolaşıyordu! Hala o levha-i kemali gözlerimin önünde görüyorum.

Yemeğin hazır olduğunu haber verdiler. Recaizade Mahmut Ekrem Bey adeta sevindi, bizi yemek odasına götürerek sofrada güya hiçbir şey söylenmemiş, hiçbir şey olmamış gibi bütün bütün başka bir zemine, zemin-i mülatefeye geçti. Üstadane nükteler, mazmunlar sarfetmeye başladı. Bize nefis taamlar da yaptırmıştı., şimdi hem maddi hem manevi lezaiz ve ezvak içinde kalmıştık. Lakin biz bu niam-ı nefiseyi taannüd-i mütekebbiranemizle reddediyorduk. Recaizade Mahmut Ekrem Bey’in: “Şimdi bunların yürekleri yerinden oynayacak, şimdi birbiriyle musafaha edecekler.” demek isteyen çehre-i beşşeti karşısında biz, birer senkpare-i nahvet gibi durduk! Üstad me’yus olmadı, yemeğin sonuna kadar bir tedriç-i saitle müferrihat-ı natıkasını işaret etti. Bizi birbirimize hitap etmeye mecbur edecek çevirme hareketleri de yapıyordu. Lakin hayır, biz ikimiz karşımızda bir üstad değil, bir düşman kumandanı bulunuyormuş gibi kemal-i ihtiyatla, nihayet derecede müteyakkız davranıyorduk!

Birbirimize tek bir kelime söylememek muvaffakiyet-i adiyyesini ihraz ettik!.. Yemekten sonra üstad, biraz yorgun, dinlenmek için sükut etti; belki de bizi yola getirmek için yeni bir plan tertip ediyordu. Biraz sonra tekrar muhakemesine başladı, bir saat kadar uğraştı; nihayet hükümlerini tefhim etti: Mübahese-i edebiyenin gerek esasında gerek tarz-ı cereyanında ikimiz de kabahatli çıktık. Üstad ikimizin kabahatlerini de aynı hüküm ve ehemmiyette görüyordu. Bunu itiraz götürmez bir mantıkla, vakur bir lisan ve vicdanla tefhim etti ve “Haydi bakalım öpüşünüz.” ikimiz de put kesildik, yerimizden kıınıldamadık bile! Üstad tekrar etti: “Öpüşünüz diyorum size!” yine hiç, yine aynı ruunet. Recaizade Mahmut Ekrem Bey adeta elim bir lisan ile son defa olarak söyledi “Bugün barışmazsanız ikinize de darılırım.” Bunun da hiçbir tesiri olmadı, nihayet üstad me’yus, “Yazık, yazık!” dedi. Bu sayha-i ye’s sanki ikimiz için de bir nida-yı rehakarane idi, Fikret derhal resmi bir müsaade alarak çıktı, gitti; ben de Fikret’in uzaklaşmasına biraz intizar ettikten sonra ayrıldım.

İşte üstad hem benim hem Fikret’in üzerimizde olan tesir-i azimine rağmen bizi barıştırmaya böylece muvaffak olamamıştı. Sonra biz kendimiz birbirimizle barıştık, eski kardeşliğimize rücu ettik. Fakat ben hala o gün Recaizade Mahmut Ekrem Bey’den ayrılırken üstadın tekrar ettiği “Yazık, yazık!” sayha-i elemninin in’ikasını vicdan-ı nedametimde hissediyorum! (Bolayır, 1921, ss. 80-82)

Hatırada da aktarıldığı kadarıyla Recaizade Mahmut Ekrem; yardımsever, adaletli, hakperest ve etrafında birbirine dargın kişilerin olmasından haz etmeyen bir kişidir. Tüm bunların hepsi, esasında hep duygusal yapısından ileri gelmektedir. Aynı zamanda hayatını öğretmenliğe adanmış bir kişilik olması da bu özelliklerinde tetikleyici rol oynamıştır. Çünkü eskiden beri hep biline gelen yargı; *öğretmen, sadece öğreten değil eğiten şekil veren insandır* şeklinde olmuştur. Bu hatıradaki Ali Ekrem’de, Tefvik Fikret’te öğrencisi olması sebebiyle

aralarındaki bu husumetin önüne geçmek istemiştir. Üstelik bu önüne geçmeyi adaletli ve hoşgörülü bir şekilde icra ederek ayrı bir ders daha vermiştir. Ayrıca 3.2.2. bölümündeki *Recaizade Mahmut Ekrem'in Eğitici Kimliği* başlığı altında belirtildiği üzere “Recaizade Mahmut Ekrem, öğrencileri ile sadece okul sıralarında ve sınıflarda ilgilenmezdi. Onun için öğretmenlik bir yaşam felsefesi haline geldiği için okul dışındaki zamanlarda da öğrencileri ile bilfiil ilgilenen bir yapısı vardı” (Tekşan ve Yüksel; 2010, s. 832).

Hayatının her safhasında (çalışma, sosyal ve edebi hayatı) -belki de yaşadığı olaylardan dolayı- duygusallığı ön planda tutan Recaizade Mahmut Ekrem'in, bu kişilik özelliğini aynı zamanda tarafsız olamaması da takip etmiştir. Örneğin Muallim Naci'ye beslediği aşırı düşmanlık onun hisleri ile hareket ettiğini; Muallim Naci'nin etkisinde bulunan İsmail Safa'ya olan ilgisizliği ve İsmail Safa'nın hiçbir edebi eserini, İsmail Safa Muallim Naci'den yüz çevirene kadar incelememesi tarafsız kalamadığını göstermektedir. Ali Ekrem, bu olayı hatıralarında şu şekilde aktarmıştır:

İsmail Safa'nın başına gelen bir hadiseyi de anlatayım. Biçare Safa, hazret-i üstad, hatta kısaca hazret dediği Muallim Naci'nin tesir-i azimi altında boğulup kalıyordu. Onu bu uçurumdan geriye çekmek lazımdı, kendisini Üstad Recaizade Mahmut Ekrem'e sevk ettim. Fakat üstada ne gibi kuyut ve şurut ile mülaki olması lazım geleceğini anlatmakta gaflet etmiştim. Safa bir gün cebine bir şiirini yerleştirerek Recaizade Mahmut Ekrem Bey'in İstinye'deki yalısına gider, ismini verir, üstad kendisini kabul eder. Lakin salonda Recaizade Mahmut Ekrem Bey yalnız değil: Nijad, başka bir zat, bir de piyanocu Dolet orada. Dolet Efendi muttasıl piyano çalıyor, Recaizade Mahmut Ekrem Bey de muttasıl alkışlıyor. Safa'ya ihda olunan bir kandilli temennadan sonra hiç iltifat eden yok. Küçük salonu dolduran piyano uğultuları Safa'nın beynini patlatıyor, elinden gelse Dolet Efendi'yi boğacak. Lakin işte bir fırsat. Piyanonun biraz durduğu bir sırada

hizmetçi kız girerek yemeğin hazır olduğunu söylüyor. Rezaizade Mahmut Ekrem Bey: “Ben biraz rahatsızım, yemek yemeyeceğim. Nijad sofrada bana vekalet eder.” diyor. Misafirler çıkıyorlar. Safa karnı açlıktan zil çaldığı halde yemek yemiş olduğunu söyleyerek odada kalıyor. Aklınca üstad ile yalnız kalacak onun hitabına mazhar olacak, şimdi cebinde artık terler dökmeye başlayan şiirini açık havaya çıkarabilecek! Ne gezer: Misafirler odadan çıkar çıkmaz Rezaizade Mahmut Ekrem Bey piyanonun başına geçivermişşi alaturka havalar çalıyor. Safa bunları da biraz dinledikten sonra üstad ile görüşmekten meyas, yerinden fırlar salondan adeta kaçarak gider. Hemen gelip beni buldu, başına gelenleri anlattı, acı acı şikayetler etti. Onu güç hal ile teskin edebildim. Sonra bir gün usul ve adabı dairesinde yani Rezaizade Mahmut Ekrem Bey’in evvel emirde müsaadesini istişhal ve Safa’nın Muallim Naci’den soğumuş olduğunu temin ederek üstada götürdüm. Safa iltifatlara mazhar oldu, şiirlerini dinletti, üstadın âli derslerinden istifade etti. Bu gün, İsmail Safa’nın hayat-ı şairanesine mebde olmuştur. (Bolayır, 1921, ss. 76-77)

Bunun yanı sıra Rezaizade Mahmut Ekrem, alıngan bir yapıya da sahiptir. Öyle ki Ali Ekrem’in hatıralarında belirttiği üzere; Rezaizade Mahmut Ekrem’in öğrencileri Tevfik Fikret, Halit Ziya, Cenap, Siret “*salavat getirerek*” yanında konuşurlarmış (Parlatır, 1987).

Ali Ekrem’in aktardığı bir diğer anısı ise Rezaizade Mahmut Ekrem’in alınganlığına yöneliktir:

Bir gün Servet-i Fünun matbaasında Fikret, Siret, ben oturuyorduk; üstad Rezaizade Mahmut Ekrem geldi. Herkes bir eserini takdim etti. Eserleri birer birer okudu, sahiplerini iltifatlara boğdu. Ben de bir şiirimi verdim. Okudu, bir kısa “ala” diyerek elinden bırakıverdi. Sonra anladık ki benim şiirdeki “Dinleriz zembeme-i sevdayı”

mısra-ı tenafür-i hurufu izale için tashih olunmak lazımdır dememi üstad kendi Zemzeme'lerine bir ta'riz addetmiş! İşte böyle vahi sebeplerle merhum hepimizi haylice haşlamıştır mamafih hepimize ilka ettiği hiss-i hürmet ve tazim ile ondan gelen tekdirat ve tevcihat bile bizi rencide etmezdi. (Özgül, 2007, s. 76)

Recaizade Mahmut Ekrem, aynı zamanda saygısızlığa tahammülü olmayan bir kişidir. Öyle ki Takrizat adlı eserinde *Bir Mecmua-i Münşeât İçin* adlı makalesinde, bu mecmuayı kendisine incelemesi için gönderen yazarın: “İşbu senedim tarafıma red ve şak oluna” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, ss. 70-71) şeklindeki ifadesini saygısızca bulur. Bunun üzerine de metin ile ilgili eleştiri yazmayı red eder.

Yine Abdülhak Şinasi Hisar'ın babasının hatıraları üzerinden aktardığı bir anısına göre; Recaizade Mahmut Ekrem, gururlu ve azametli bir yapıya sahipmiş. Hatıraya göre;

Bir ahbabının⁵ evinde kendisiyle ilk tanıştıkları gün “Recaizade Mahmut Ekrem Bey” denilince o zat gizlice “Hangi Recaizade Mahmut Ekrem Bey?” diye sorunca bunu duymuş ve biraz alınmış, -Bilirsiniz ki, o zamanlarda söz arasında birçok Fransızca kelimeler kullanılırdı “Meşhur Recaizade Mahmut Ekrem Bey!” demek manasına kendisi de “Le Recaizade Mahmut Ekrem” (2005, s. 98) demiş.

Recaizade Mahmut Ekrem, edebi hayatı açısından ele alındığında ise; *sanat, sanat içindir* anlayışına sonuna kadar sahip bir yazardır. Bu sebeple; yazarın musiki ve resimle de meşgul olduğu, dolayısıyla “eserlerinde biçim ve kulağa görelilik algısı ön planda” (Tanpınar, 2007, s. 468) tutmuştur.

⁵ Abdülhak Şinasi Hisar'ın babası.

Şiir, roman ve edebiyat eğitimi kitaplarının yanı sıra, tiyatro ve çeviri eserleri ile de adını duyurmuştur. Dönemin egemen anlayışı doğrultusunda yazılan, ilk yayınladığı eser olan *Afife Anjelic* trajedyasını, Chateaubriand'dan çevirdiği *Atala ile Mes Prisons* takip etmiş, ölümünden sonra yayımlanan *Çok Bilen Çok Yanılır* adlı tiyatro eseri de en ünlü eserleri arasında yerini almıştır (Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi - Cilt 2, 2010, s. 684).

Eserleri:

Şiir: Nağme-i Seher (1871), Yadigar-ı Şebab (1873), Zemzeme I (1882), Zemzeme II (1883), Zemzeme III (1884), Tefekkür (1886), Pejmürde (1894), Nijad Rezaizade Mahmut Ekrem (1901), Nefrin (1914).

Tiyatro: Afife Anjelic (1870), Atala (Chateaubriand'dan uyarılma – 1872), Atala yahut Amerika Vahşileri adıyla (1873), Vuslat yahut Süreksiz Sevinç (1874), Çok Bilen Çok Yanılır (1916).

Öykü: Saime (1888), Muhsin Bey Yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi (1889), Şemsa (1896).

Roman: Araba Sevdası yahut Bihruz Bey'in Aşıklığı (1896).

Diğer Eserleri: Naçiz (1871), Ta'lim-i Edebiyat (1879), Takdir-i Elhan (1884), Kudemadan Birkaç Şair (1888), Takrizat (1896).

Çeviri Eserleri: Atala (Chateaubriand'ın aynı adlı eserinden – 1872), Müntehabat-ı Edebiye (1872), Meprizon (1874), Naçiz (batıdan nazım ve nesir karışık tercümelerden oluşur – 1886).

Bu çalışmanın da ağırlıklı konusunun Rezaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat ders kitaplarının incelemesi üzerine olduğu sebebiyle çalışmanın alan yazınında Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarına tarihsel açıdan bakılması gerekmektedir. Bu nedenle “Cevdet

Paşa'nın İbni Haldun Tercümesi, bu bahisleri toparlayıcı eser sıfatıyla tazelemiş ve onun Belagat-i Osmaniye'sinin yazılmasına sebep olmuştur (Oklay, 2014).

Süleyman Paşa'nın Mebani'l İnşa adlı eserinden sonra bu alanda kaleme alınmış yeni bir eserdir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in yazdığı eserler arasında ise; tiyatro ve çeviri metinleri ile Türk Dili ve Edebiyatı üzerine yazdığı eleştiri yazıları daha bir öne çıkmıştır. Recaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat eğitimi kitabı adı altında incelenecek dört adet kitabı vardır. Bu kitaplar Ta'lim-i Edebiyat (1879), Takdir-i Elhan (1884), Takrizat (1896) ve Kudemadan Birkaç Şair (1888)'dir.

Bu kitaplardan sadece *Ta'lim-i Edebiyat*'ın yazılış amacı edebiyat ders kitabı niteliğinde olmuştur. Diğerleri ise; öğrencisinin şiir kitabının eleştirisi ve *Ta'lim-i Edebiyat* kitabını destekleyici kaynak ve genç yazar/şairlerin eserlerinin eleştiri mektuplarından oluşmaktadır. Fakat dört kitabın içerisindeki bilgiler, edebiyat öğretimi üzerine olup yapılan incelemeler sonucunda kendisinin hepsini aynı eğitimsel bakış açısı ile yazmıştır.

Ta'lim-i Edebiyat, 1879 yılında basılmış olup Recaizade Mahmut Ekrem, Mekteb-i Sultani'deki kendi edebiyat notları üzerinden derlemiştir (Yetiş, 1996). Bu kitabın, 1841 yılında *Traité Théorique et Pratique de Litterature* adlı *Emilé Lefranc*'ın kitabındaki konu sıra takibi ve tanımlamalarının benzerliğinden de anlaşılacağı üzere; Recaizade Mahmut Ekrem, “kitabın yazımında batılı yazarlardan etkilenmiştir” (Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi - Cilt 2, 2010, s. 685). Fakat kitap üzerinde yapılan eğitim yönünden incelemeler sonucunda; bu batılı fikir ve düşünce yapısı bir nevi kopya şeklinde kitaplarda yer almamış, aksine kendisi Türk kültürü ve edebi duyusunu eserlerinde yedirerek aktarmıştır.

Ta'lim-i Edebiyat kitabı, eğitim bilimleri bakış açısı ile incelenmiş ve yapılan incelemeler sonucunda günümüz eğitim anlayışında da yer alan eğitim ilkeleri, stratejileri,

yöntem ve tekniklerine rastlanmıştır. Bu incelemeler sonucunda ise; *disiplinlerarası ilişki, hedef kitleye görelilik, hayatilik, yakından uzağa, kolaydan zora eğitim ilkelerine; tümevarım yaklaşımına; buluş, sunuş yolu stratejilerine; tanık gösterme, örnekleme, soru-cevap yöntem ve tekniklerine* dair bulgulara rastlanmış ve hepsi örnekler aracılığı ile aktarılmıştır. Tüm bunlara ek olarak; Recaizade Mahmut Ekrem, edebi konuların birebir tanımlamasına çokça yer vermemiş onun aksine edebi konular, yukarıda belirtilen eğitim bilimi yaklaşımlarıyla öğrencinin/okuyucunun keşfetmesini sağlamıştır. Bu özelliklerden de görülmektedir ki; çağının ilerisinde bir edebiyat eğitimi kitabı olmuştur.

Takdir-i Elhan, 1884 yılında basılmış olup “Galatasaray Lisesinden öğrencisi Menemenlizade Mehmet Tahir’in mezun olduktan sonra kaleme aldığı Elhan adlı şiir kitabına yaptığı eleştiri yazılarından oluşmaktadır” (Arseven, 2008, s. 11). Menemenlizade Mehmet Tahir, öğretmeni Recaizade Mahmut Ekrem’in incelikle yazdığı eleştiri yazısını kitabının ön sözüne koyarak kitabında da *Üstad*’ın altını çizdiği düzeltmeleri gerçekleştirerek Elhan’ı yayınladı.

Aslında Recaizade Mahmut Ekrem’in bütün hayatı boyunca adının içinde anılacağı ve tarafı olduğu “Zemzeme - Demdeme tartışması bu eleştiri kitabı ile ortaya çıkmıştır” (Tanpınar, 2007, s. 430).

Bu tezde ise; *Takdir-i Elhan* üzerine yapılan eğitim yönünden araştırmalar sonucunda yine *Ta’lim-i Edebiyat* ile eğitim bilimleri açısından benzer bir bakış açısına rastlanmıştır. *Takdir-i Elhan*’da kayıt altına alınan eğitim ilke, strateji, yöntem ve teknikleri şöyledir: *disiplinlerarası ilişki, hedef kitleye görelilik, hayatilik, yakından uzağa, tümevarım, buluş stratejisi, tanık gösterme, örnekleme, soru-cevap*. Bu kitabında da, Recaizade Mahmut Ekrem, savunduğu edebi konular hakkında tanımlamalar yapmaktan kaçınmış onun yerine soru-cevap tekniği ve öğrencinin konuyu keşfetmesine imkan tanıyan bir anlatım sergilemiştir.

Takrizat, 1896 yılında yazılmış olup dönemin genç yazar ve şairlerinin *Üstad* olarak gördükleri Rezaizade Mahmut Ekrem'e gönderdikleri eserlerine karşılık, Rezaizade Mahmut Ekrem'in yazdığı on üç eleştiri mektubundan oluşmaktadır.

Rezaizade Mahmut Ekrem'in kitabın ön sözünde de belirttiği gibi; aslında *Takrizat*'ın bir kitap olacağı tahmin edilmeyen müsveddelerden ibarettir; fakat yine kendisinin belirttiği şekliyle tek başlarına bir anlam ifade etmeyen bu kağıt parçaları, bir araya geldiğinde edebiyat eğitimi açısından faydalı bir hale gelmiştir (*Takrizat*, 1898, Ön Söz).

Takrizat'ın günümüz eğitim anlayışı açısından incelenmesi sonucunda ise şu eğitim ilke, strateji, yöntem ve tekniklerine ulaşılmıştır: *disiplinlerarası ilişki, yakından uzağa, tümevarım, buluş stratejisi, tanık gösterme, örnekleme, soru-cevap*. Bu bulgular ışığında Rezaizade Mahmut Ekrem, mektuplarda hitap ettiği kişilere aktardığı edebi konuları, direk tanımlar yerine; örnekler, soru-cevaplar ve tümevarım yaklaşımı ile keşfettirme yoluna gitmiştir.

Kudemadan Birkaç Şair, 1887 yılında yazılmış olup Rezaizade Mahmut Ekrem'in kendisinin ön sözünde de dile getirdiği gibi; Ta'lim-i Edebiyat kitabına yardımcı olacak şekilde ve *Kudemadan Birkaç Şair*'de yer alan on bir şairin detaylı olarak aktarıldığı bir nevi cep kitabıdır⁶. Kitapta yer alan şair ve yazarların hepsi eski ya da yeni edebiyata dair edebiyatçılar olup her biri için Rezaizade Mahmut Ekrem, ayrı makaleler yazmıştır.

Kudemadan Birkaç Şair adlı kitabın eğitim yönünden incelenmesi sonucunda bu kategoriye giren diğer kitaplarda olduğu gibi benzer eğitim ilke, strateji, yöntem ve tekniklerine rastlanmıştır. Bu ilke, strateji, yöntem ve teknikleri şöyle sıralamak mümkündür: *hedef kitleye görelilik, hayatilik, yakından uzağa, tümevarım, buluş stratejisi, tanık gösterme, örnekleme, soru-cevap*. Yine bu kitapta da, diğer edebiyat ders kitabı kitaplarında da olduğu gibi okuyucu/öğrencinin edebi konular ile ilgili direk tanımlara sıklıkla ulaşması

⁶ A.g.e. bkz. Ön Söz. Ekrem, R. M. (1887). *Kudemadan Birkaç Şair*. İstanbul: Taş Baskı.

öngörülmemiş onun yerine; bu ilke, strateji, yöntem ve teknikler aracılığı ile konuyu keşfedip özümsemesi hedeflenmiştir.

Tüm bu araştırmalar sonucunda görüldüğü ve araştırmanın *Sonuç* bölümünde de belirtildiği üzere; Recaizade Mahmut Ekrem'in incelenen bu dört kitabı döneminin çok ilerisinde bir eğitim anlayışına sahiptir. Döneminde çok sevilen bir öğretmen olması, gelecek nesillere fikirleri aracılığı ile sirayet etmesi, kendisinden sonra oluşan Servet-i Fünun gibi önemli bir edebi akımın öncülerinden kabul edilmesi de bu bakış açısından kaynaklanmış olabilir.

Öneriler kısmında ise; gelecek nesil edebiyat öğrencilerinin bu kitapları incelemeleri, değerlendirmeleri; gelecek nesil edebiyat öğretmenlerinin de bu kitapları geliştirerek yine buna benzer, günümüz eğitim anlayışı odaklı, Türk kültürü ile kaynaştırılmış edebi kitaplar yazmaları önerilmiştir.

Bölüm II: Yöntem

Bu bölümde, çalışmanın bilimsellik adına izlediği bütün yollar ve geçirdiği bütün süreçler, yapılan uygulamalar ve düzenlemeler bütün hatlarıyla ifade edilmiştir.

Araştırma Modeli

Araştırmaya başlarken araştırma için hangi tür yöntemin uygulanması gerektiğine karar vermek araştırmanın sistemli bir şekilde, aksamadan devam etmesi ve sağlıklı bir sonuç vermesi açısından önemlidir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden, döküman analizi kullanılmıştır. Döküman analizi, araştırma sonucunda elde edilecek olan olgu ve kavramlara ulaşmada yol gösterecek olan yazılı malzemenin incelenerek analiz edilmesidir.

Döküman analizi, araştırılması hedeflenen, olay veya olgular hakkında, bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Şimsek, 2005).

Bu çalışmada, elde edilen verilerin uygulama süreci sonundaki çözümlenmeleri şu adımlardan meydana gelmektedir (Miles ve Huberman, 1994; Şimşek ve Yıldırım, 2005).

Verilerin yazıya dökülmesi: Verilerin formlara, hiçbir değişiklik yapılmadan aynen aktarılmasıdır. Sonrasında ise bütün bu kayıtlar, alan uzmanından da yardım alınarak incelenir ve değerlendirilir. Veriler orijinal şekilleriyle uzmana verilir ve kayıtların dökümler ile aynı ve tutarlı olup olmadığı alan uzmanı tarafından kontrol edilir.

Sonrasında ise araştırmacı tarafından alan uzmanı tarafından değerlendirmesi sonucunda meydana gelen veriler uygun şablon dahilinde araştırmacı tarafından yazılı hale getirilir.

Araştırmada veriler, kitaplar üzerinden toplanması ve konunun kitapların niteliği ile ilgili olması nedeniyle nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliğin artırılması için uygulanabilecek bazı stratejiler vardır. Araştırmada uygulanan nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliği artırmak için yapılan kısa yoldan denetleme stratejisinin adımları şu şekildedir:

Nitel Araştırmalarda Geçerlik ve Güvenirliği Artırmak İçin Yapılan Kısa Yoldan Denetleme Stratejisi:

1. Tez konusu ile ilgili ana ve alt başlıklar oluşturuldu.
2. Tez konusu ile ilgili veriler nitel araştırma yöntemleri ışığında tarandı.
3. Fişlenen her bilgi en başta oluşturulan ana ve alt başlıklar nazarında gruplandırıldı.
4. Elde edilen veriler, orijinal metinlere ve düzeltmeye karşı yeniden kontrol edildi.
5. Karar verme süreçlerinin tüm özellikleri ortaya kondu.
6. Her bir bölümle ilgili toplananlar tekrar zmlendi ve sınıflandırmalar kontrol edildi.
7. Elde edilen veriler ve ulaşılan yorumların sebepleri alanda uzman olan ve farklı alanlarda çalışan araştırmacılarla gözden geçirildi.
8. Uzman olan ve olmayan araştırmacılar vasıtasıyla elde edilen bilginin türü ve miktarı incelendi. (Twycross ve Shields, 2005'den aktaran Yıldıırım, 2005)

Bu çalışmada kullanılan araştırma modeli, literatür incelemesi olarak isimlendirilen yazarın ilgili tüm eserlerinin incelenerek edebiyat eğitimi temasına ilişkin bulguların saptanması ve yorumlanması şeklinde dir.

Araştırma Deseni

İçerik incelemesi Sosyal Bilimler alanında sıklıkla kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir. İçerik analizi; basılı ve görsel materyallere ait verilerin çalışma konusu kapsamında ve belirli bir sistematik dahilinde incelenmesidir (Neuman & Wiegand; akt. Bke, K., 2009). Aslında incelemeden ziyade gözleme dayanan ve gözlenen verilerin belirli bir sistem içerisinde kasıtlı bir şablona yerleştirilmesi durumudur.

İçerik analizi ikiye ayrılır: 1. Nitel içerik analizi 2. Nicel içerik analizi. Her ikisi için de problem çözme basamaklarının ilk iki basamağı olan problemin belirlenmesi ve gerekli soruların ifade edilmesi gerekmektedir.

Nitel içerik incelemesinde yazılı ya da görsel materyal içerisinde geçen bazı terim ve ifadeler aranarak bulunur ve bu ilgili materyaller araştırmacı tarafından şekillendirilen bir sistem dahilinde kategorilere ayrılarak analiz edilir.

Maxfield ve Babbie'ye göre (2005, s. 342) iki tür içerikten bahsedilir: 1. Görünen içerik 2. Verilen mesaj içeriği. İlki yazı veya görüntüde olan ve görünen içeriği; ikincisi ise içeriği araştırılan metin veya görüntünün altında yatan anlam içeriğidir.

Kanunlar, tarihi dökümanlar, mahkeme kararları, kitaplar, gazete, dergi, videolar, filmler, herhangi yazılı materyaller gibi geniş yelpazada materyal içerik incelemesine tabi tutulabilir. (Edt. Böke ve diğerleri, 2009, s. 298)

Ayrıca yine içerik analizi dört aşamadan meydana gelmektedir:

1. Kodlama,
2. Temaların belirlenmesi,
3. Kodların düzenlenmesi,
4. Bulguların sunumu ve yorumlanmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2005).

Tüm bu açıklamalardan yola çıkarak araştırmanın deseni nitel içerik analizidir. Çalışmanın Bulgular ve Yorum bölümünde ise; görünen içerik analizinden yola çıkılarak verilen mesaj içeriği uygulamasına doğru birleştirilmiş bir metod uygulanmıştır.

Evren/Örneklem - Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evreni; Rezaizade Mahmut Ekrem'in sanat hayatı, eğitici kimliği ve çeşitli türlerde yazılmış yirmi altı adet kitabıdır.

Araştırmanın örnekleme ise; Rezaizade Mahmut Ekrem'in *Ta'lim-i Edebiyat, Takdir-i Elhan, Takrizat, Kudemadan Birkaç Şair* edebiyat ders kitabı niteliğindeki eserleridir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in eleştiri kitapları, roman, şiir ve tiyatro eserleri eğitim açısından ele alınamayacağı için çalışmaya alınmamıştır.

Veri Toplama Araçları

Nitel bir araştırma olması sebebiyle doküman analizi metodu kullanılmıştır. Bu nedenle çeşitli dokümanlar da (belgeler, yazışmalar, fotoğraflar gibi) nitel araştırmada kullanılan verilere temel oluşturabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Bu çalışmanın veri toplama araçlarını Recaizade Mahmut Ekrem'in hayatı, sanatı, eserleri, edebi görüşlerini belirttiği yazıları, hatıraları ve hakkında yazılan dergi ve köşe yazıları oluşturmaktadır. Bu literatür incelemesi esnasında Recaizade Mahmut Ekrem'in hayatı, sanatı ve edebi eserlerinin incelenip çeşitli araştırmalarda yer bulmuştur. Aynı zamanda hayatını konu alan kitap, dergi, çalışmalar vs. kaynaklarda öğretmen kimliği üzerinde sıklıkla durulmuş ve edebiyat ders kitapları yazdığı belirtilmiştir. Buna karşın Recaizade Mahmut Ekrem'in öğretmen kimliği ve edebiyat ders kitabı yazarlığı üzerinde toplu ve derinlemesine bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla bugüne kadar yapılan çalışmalar Recaizade Mahmut Ekrem'in *Türk Dili ve Edebiyatı* üzerine yapılmış olup onun *Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi* üzerine yapılmış bir çalışması bulunmadığı tespit edilmiştir.

Bunun üzerine, Recaizade Mahmut Ekrem'in Ta'lim-i Edebiyat, Takdir-i Elhan, Takrizat, Kudemadan Birkaç Şair adlı edebiyat ders kitabı niteliğindeki kitapları incelendiğinde diğer disiplinlerle ilişki kurma, hedef kitleye görelilik, hayatilik, yakından uzağa, kolaydan zora, buluş yolu ile öğrenme stratejisi, tümevarım, tanık gösterme (örneklendirme), soru-cevap gibi günümüz eğitim felsefesi ile örtüşen veriler tespit edilmiştir.

Bu araştırmanın çıkış noktası Tanzimat Dönemi'nde yazılan bu kitaplarda tespit edilen günümüz eğitim anlayışı felsefesi olmuştur. Eleştiri yazıları ise araştırma konusunu destekleyici kitaplar olarak kullanılmıştır. Yazarın roman, şiir, tiyatro ve çeviri eserleri eğitim bakış açısı ile yazılmadığı için araştırmaya alınmamıştır.

İçeriklerin Toplanması

Veri toplama araçlarının belirlenmesinin ardından veri toplama süreci gerçekleşir. Nitel araştırmalarda en çok kullanılan veri toplama yöntemleri görüşme, odak grup görüşmesi, gözlem ve doküman incelemesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Döküman analizi sürecinde, araştırmayı gerçekleştiren kişi öncelikle amacına yönelik mevcut kaynakları toplar, her bir kaynağı konusu doğrultusunda okur, analiz eder ve gerekli bilgileri not alır ve aldığı notlardan yola çıkarak bazı değerlendirmeler yapar. İçerik analizi sonucunda yapılan sentezler, o alanda yazılmış eserleri belirli özelliklere göre sınıflandırma yapma olanağı tanır (Çepni, 2006).

Bu araştırmada doküman analizi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri kaynak incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Verilerin toplanması bölümünde de belirtildiği üzere; alanyazında Rezaizade Mahmut Ekrem'in sadece *Türk Dili ve Edebiyatı* ile ilgili çalışmaları bulunmakla birlikte, *Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi* üzerine herhangi bir çalışması bulunmamaktadır. Buna karşın Rezaizade Mahmut Ekrem ile ilgili yapılan tüm araştırmalarda edebiyat öğretmen kimliği ve özellikle edebiyat ders kitaplarından *Ta'lim-i Edebiyat'ın* önemi üzerinde durulmuştur. Öncelikle bu kitap üzerinde yaptığım incelemeler sonucunda günümüz eğitim felsefesi içerisinde yer alan *diğer disiplinlerle ilişki kurma, hedef kitleye yönelik, hayatilik, yakından uzağa, kolaydan zora, buluş yolu ile öğrenme stratejisi, tümevarım, tanık gösterme(örneklendirme), soru-cevap* eğitim strateji, yöntem ve tekniklerine rastlanmıştır. Bu inceleme sonucunda edebiyat eğitimi ders kitabı olarak kabul edilen *Takdir-i Elhan, Takrizat, Kudemadan Birkaç Şair* adlı kitapları da aynı eğitim strateji, yöntem ve teknik temaları doğrultusunda incelenmiş ve bu üç kitapta da aynı temaların bulgularına rastlanmıştır.

Bu doğrultuda bazı kaynaklar için internet sitelerinden ve kütüphaneden yararlanılmıştır. Rezaizade Mahmut Ekrem'in çalışma grubu olarak incelenen dört edebiyat ders kitabı niteliğindeki eserlerinin gerçek nüshaları sahaflardan temin edilmiştir.

Elde edilen veriler yenilikçi (günümüz) eğitim anlayışına göre değerlendirilmiştir. Eserler, ilgili kitaplarda tespit edilen eğitim ilke, strateji, yöntem ve teknik temaları altında belirli bir sıra ve plan dahilinde analiz edilmiş, sırasıyla kaynakları bulma, okuma, fişleme ve değerlendirme işlemleri yapılmıştır.

İncelenen eserlerin barındırdığı eğitim felsefesi günümüz eğitim anlayışı ilke, strateji, yöntem ve teknikleri ile karşılaştırılmış ve bu bağlamda belirlenen veriler plan dahilinde tasnif edilmiş ve yorumlanmıştır.

İçerik Analizi

Bu araştırmada toplanan nitel verilerin çözümlenmesi için doküman analizi metodu kullanılmıştır. Bu belgeler genellikle niteliksel çalışmalar üzerine yazılır. Birçok belge araştırmanın altyapısı ile ilgili bilgi sağlayabilir ve böylece belgeler arası ilişki kurmaya yardımcı olur (Merriam ve Turan, 2013). Belge incelemesi ile araştırma konusu derinlemesine incelenir ve konunun detayları belirli bir plan dahilinde sıralanır.

Araştırma konusu olan Recaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat öğretimi ile ilgili görüşlerine yönelik yapılan alanyazın araştırmasından da yola çıkarak içerik analizi için sınırlar belirlenip bir çerçeve oluşturulmuştur. Konu ile ilgili temalar alt başlıklar halinde sıralanıp eğitim ilke, strateji, yöntem ve teknikleri uyarınca analiz edilmiştir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat eğitimci kimliği ve *Ta'lim-i Edebiyat, Takdir-i Elhan, Takrizat, Kudemadan Birkaç Şair* adlı edebiyat ders kitabı niteliğindeki eserleri fişleme yöntemi kullanılarak, ayrı ayrı tasnif edilmiştir. Bu sınıflandırmalardan yola çıkılarak Recaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat öğretmenliği ve kitapların eğitim ilke, strateji, yöntem ve teknikleri hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur.

Bölüm III: Bulgular ve Yorumlar

Recaizade Mahmut Ekrem'in eğitimci kimliği, edebiyat ders kitapları ile fikir ve düşünce hayatına dair şu bulgulara ulaşılmıştır:

Recaizade Mahmut Ekrem'in öğretmen kimliği ve döneme etkisi.

Recaizade Mahmut Ekrem'in eğitimci kimliği ve bu yönüyle Türk Edebiyatına kazandırdığı yenilikler.

Recaizade Mahmut Ekrem, Hariciye Mektubi Kalemî'nde başladığı memuriyet hayatına 4 Ekim 1878 yılında edebiyat öğretmenliğine, başladığı Mekteb-i Mülkiye'de devam eder (Parlatır, 1986). Dönemin edebiyat anlayışı üzerindeki tesiri de buradaki öğretmenlik görevi sonrasında gelir. Bu durumu Mutluay (1970, s. 107) şöyle açıklamıştır:

Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Beşir Fuat... ölmüşler, Abdülhak Hamit uzak yurt dışında sessizliğe razı olmuş; Ahmet Mithat ve Muallim Naci... eski edebiyatın savunusuyla düzene karşıt olmayan edebiyatta anlaşmış... gençlerin önünde yalnız Recaizade kalmıştır. Onun adının değişmez bir sıfatı olan "üstad" sözü de bu dönemde ortaya çıkar. Edebiyatta yeni açılan genç kuşağa usulünce yardım eder; bir dergi çevresinde toplanmalarını sağlar. "Takdir-i Elhan" kitabında söylediği, kafiyeye ait bir yargıyla eskilerin saldırısına uğrayınca bu biçim tartışmasına girmekte bir sakınca bulmaz. Abes-Muktebes çatışmasından doğan bu odaklaşmada Recaizade, genç kuşağın yanında yer alır; asıl etkisi işte bu alandaki öncülüğünde, öğretmenliğinden gelen saygıyı sürdüren edebiyat kuramcılığındadır. (Mutluay, 1970, s. 107)

Yine Enginün'ün de belirttiği üzere "Yeni Türk edebiyatında yeni şiirin öncülüğünü yaptığı noktada birleşilmiş olan Recaizade Mahmut Ekrem'in asıl önemi şiirlerinde değil, kuramındadır" (Enginün, 2009, s. 490).

Özellikle eski-yeni çatışmasında Recaizade Mahmut Ekrem'in gençlerin yanında olması bu etkinin bir sonraki edebi dönemlere sirayet etmesini sağlamıştır. Recaizade Mahmut Ekrem, Tanzimat edebiyatı sonrasında meydana gelecek olan Servet-i Fünun edebi akımının da çerçevesini çizmiştir. Her ne kadar yazarlığa ilk başladıkları yıllarda, daha çok Muallim Naci ile hukukları bulunan Tevfik Fikret ve Cenab Şehabeddin ile birlikte, her zaman batılılaşan Türk Edebiyatını savunan Sezai ve Halid Ziya; Namık Kemal-Recaizade Mahmut Ekrem-Abdülhak Hamid ekolünü şiirlerinde ve yazılarında devam ettirmişlerdir. Servet-i Fünun edebiyatının mensupları olan bu şair ve yazarlardan özellikle Cenab Şehabeddin, Servet-i Fünun edebiyat akımının öncüsüdür (Okay, 2005). Özellikle Fransız simbolist şair ve yazarların etkisi ile yazılan eserler Edebiyat-ı Cedide akımının fikir alt yapısını da oluşturur.

Oysaki Abdülhak Şinasi Hisar'ın hatıralarında aktardığı şekliyle de Sezai, Recaizade Mahmut Ekrem'i çok fazla haz etmemektedir. O dönem cereyan eden olayı şöyle aktarır: “Gene o aralık kendisinin bilmem hangi bir yazısının Servet-i Fünun'da basılması konuşulurken o sırada “Araba Sevdası” neşrolunduğundan, Sezai Bey “Recaizade Mahmut Ekrem'in şu gürültülü arabası geçsin de sonra!” (2005, s. 98) diye cevap vermiştir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in, Servet-i Fünun edebiyatının kurucularından olduğunu Takrizat adlı kendi eserinde de görmekteyiz. Takrizat adlı eserin *Tebessüm İçin* adlı makalesinde, kendisine *Tebessüm* adlı şiiri gönderen yazara Edebiyat-ı Cedide'nin gelişmesi yönündeki isteğini ve bu isteğin hangi şartlar altında gerçekleşeceğini şöyle ifade etmiştir:

Burada yetişmekte olan genç ediplerle beraber sair memalikte kendi kendilerine peyda olan Halit Ziya Bey ve zat-ı valamız gibi erbab-ı edebin hakikat ve tabiata.. yani dünya kadar kadim olan belagatin lisan-ı Türki'de nev inkişaf olan kava'id-i sahihasına muvafık eserleri çoğaldıkça ve bir taraftan bunlara dair ara sıra edibane ve hakimane

muahezeler meydana çıktıkça halkın hüsn-i tabi'atı tevassu ederek -zaten kemal-i şa'sa'a-i istikbali emin olan- edebiyat-ı cedidenin az vakit içinde herkesçe karin-i rağbet ü i'tibar olacağı şüphesizdir. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, s. 42)

Recaizade Mahmut Ekrem'in şiirlerinden ziyade kuramı ile ön plana çıktığı, birçok yazar ve şair tarafından da kabul görmektedir:

Recaizade Mahmut Ekrem Bey'in devrine en çok tesir eden tarafı şiirleriyle beraber öğretici kitabı⁷ ve tenkit makaleleridir. Hatta bu tesir şiirlerine nazaran biraz daha fazladır. Onun şiiri, 1875-1887 seneleri arasında Hamid'le beraber en çok tadılan şiirdi ve edebiyatımıza iyi kötü birçok şeyler aşılardı. Fakat bu şiiri bile etrafa kabul ettiren "Ta'lim-i Edebiyat"taki fikirler, "III. Zemzeme"nin mukaddimesi ve "Takdir-i Elhan" gibi eserler olmuştur (Tanpınar, 1997, s. 42)."

Recaizade Mahmut Ekrem, kendisinden sonra gelecek kuşakları ve sonrasında şekil alan edebi akımları etkilediği gibi, yaşadığı dönem içerisinde de edebi çevrelerin dikkatlerini çekerek, edebi çevreler Recaizade Mahmut Ekrem hakkında birçok şey yazmıştır.

Ta'lim-i Edebiyat yayımlandığında, Cevdet Paşa kendisinin yazdığı Belagat-ı Osmaniyye'sinin önemini kalmayacağını ön görerek Hacı İbrahim Efendi'ye tenkit yazıları yazdırır, bu yazıları Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yayımlatır. Ali Ekrem'in hatıralarında naklettiğine göre; Recaizade Mahmut Ekrem, bu makalelere cevap yetiştirmek için yemek aralarında dahi odasından çıkmaz ve tüm bu yoğun ve titiz çalışmaların sonucu, ilk başta karşıt görüşte olan kişileri de ikna eder. Bunun üzerine, Recaizade Mahmut Ekrem'in cevap niteliğindeki yazıları Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yayımlanır. Hatta bu sebeple Ahmet Mithat, Recaizade Mahmut Ekrem'in çok sıkıştırılmasına karşın düşmanlarına üstün geldiğini belirtir (Bolayır,1921).

⁷ Ta'lim-i Edebiyat.

Özellikle Muallim Naci ile arasında zuhur eden eski-yeni hadisesi, gerek edebi dönem arkadaşları gerekse yetiştirdikleri öğrenciler arasında da devam etmiştir. Küçük bir söz dalaşı şeklinde başlayan tartışma, uzun yıllar üzerinde konuşulan bir olay haline gelmiştir. Tanzimat Dönemi ve sonrasındaki yıllarda, edebi çevrelerde bu hadise menşei bir kutuplaşma yaşanmıştır.

Naci taraftarlarından Hayret Hoca'nın, Recaizade Mahmut Ekrem Bey'in Ta'lim-i Edebiyat'ını muahazesi üzerine Ali Ferruh'un bir hicviye yazması, Ali Kemal ile İzmirli Süleyman Bey'in bu şiire nazireleri, Ali Ferruh'un babası Reşad Paşa'nın Zemzeme münasebetiyle bir fıkra tertibi ve bu eser hakkındaki;

Haşa diyemem nihaktır hep-Avaze-i gıdgıdaktır hep” beyti, Yenişehirli Avni Bey'in yine Zemzeme münasebetiyle Recaizade Mahmut Ekrem Bey'in meşhur bir gazeli ile aynı kafiye de olmak üzere ve:

Değil muvafık-ı adab Nağme-i seher'in

Nedir bu Zemzeme zabtet dehanın ey bülbül

Beytinde de belirtildiği gibi bir gazel yazması, Naci ile Recaizade Mahmut Ekrem Bey arasında münakaşaların her iki tarafın taraftarlarında da, mizahi bir şekle büründüğünü gösterir. (Tansel, 1953, s. 175)

Yine dönemin önemli şairlerinden olan “Şair-i Azam” lakaplı Abdülhak Hamit, Recaizade Mahmut Ekrem ile tanıştıktan sonra, onun edebiyat anlayışını daha çok kabullenir ve Recaizade Mahmut Ekrem'den övgü ile söz eder. Öyle ki Recaizade Mahmut Ekrem için

“II. *Üstad*” sıfatını kullanır (Hamit’e göre I. *Üstad* Namık Kemal’dir.). Bu durumu şu hatıradan daha iyi anlıyoruz:

Hamid’in Nesteren adlı eserine yönelik olarak Hamid eserini öncelikle Recaizade Mahmut Ekrem’e yollar ve Recaizade Mahmut Ekrem, aralarının da bozulmasına sebep olan o ağır eleştiriyi yapar; akabinde Hamid aynı eserini eleştirmesi için Namık Kemal’e yollar ve “eğer Namık Kemal de eseri iyi bulmazsa (Nesteren’de uyguladığı vezin tarzından) bu fikrinden vazgeçmesi lazım geldiğine kaniydi. (Tansel, 2005, s. 118)

Fakat Hamit’in eski-yeni tartışmasına çok girmek istemediği ve bu konudaki fikirlerini açıklarken her iki tarafı da ağır eleştirilere maruz bırakmadığı, bunun yanı sıra yine de Recaizade Mahmut Ekrem’in yanında olduğunu belli etmiştir. Bunun üzerine:

Ateşpare’yi görmedim; Şerare’yi göreceğimi de bilemem, Zemzeme III. Mukaddimesi “Hakkında Naci’nin bir hımhıma çıkarması lazım mı idi?” der; onu Terceman-ı Hakikat’de çıkan ve Ta’lim-i Edebiyat’a alınan birkaç şiiri ile tanıdığını, şiir kitaplarını görmediğini, Demdeme’nin neşrini manasız bulduğunu ifade eder (Parlatır, 1983).

Hamid, bir nevi küçük kardeş edası ile hem Namık Kemal’e hem de Recaizade Mahmut Ekrem’e büyük sevgi beslemektedir. Hamit’in, Recaizade Mahmut Ekrem’e yazdığı bir mektubunda her iksinden de şu övgü dolu sözlerle bahseder: “Hele benim Shakespeare’im ile Feneolun’um Kemal ile Recaizade Mahmut Ekrem’dir ki o kalemler mürekkebin terbiyesine onların da himmetleri muazzamdır” (Tansel, 2005, ss. 132-133).

Bunun yanı sıra dönemin önemli yazarı ve Terceman-ı Hakikat'in kurucusu Ahmet Midhat Efendi'de Recaizade Mahmut Ekrem'in özellikle edebi anlamda örnek niteliği taşıdığı ve bu anlamda yeni neslin öyküneceği bir öğretmen olduğu kanısındadır. Nitekim Ali Kemal, hatıralarında bu konuyu şöyle açıklamıştır: Ahmet Midhat'ın, Naci ile beraber gazetesinden uzaklaştırdığı Ahmet Cevdet, Naci'ye hayranlığını, İkdam'da çıkan Edebiyat-ı Milliye Tedrisi başlıklı makalesinde, bizde Edebiyat-ı Osmaniye tedris eden ilk muallim olarak Naci'yi göstermekle ifade etmiş, bu yazı üzerine Naci'nin edebiyat değil lisan muallimi olduğu, eserlerin ruhu üzerinde durmadığı, ilk edebiyat mualliminin Recaizade Mahmut Ekrem bulunduğu hakkında bazı yazınlar yer almıştır (Bolayır, 1921) .

Bolayır'a göre Recaizade Mahmut Ekrem'in zamanında tek başına tekamülü sağlayacak güçte bir akım olmadığı için nazım dilinde pek çok noksanlıklar olması normaldir. Hamit bile dilde pek çok yenilik yapmasına karşın, eksiktir. Keza; Namık Kemal'de de eksiklikler vardır. Tüm bu eksiklikler Servet-i Fünun ile tamamlanmıştır (Bolayır, 1921). Bu sebeplerden, Recaizade Mahmut Ekrem'i, belirli bir döneme ait yazar olarak değil de bir geçiş dönemi yazarı olarak adlandırmak daha uygun olacaktır.

Servet-i Fünun Edebiyatı ile Türk edebiyatına girdiği varsayılan tablo altına şiir yazma geleneğinin ilk örneğini de yine Recaizade Mahmut Ekrem'in Tasvir adlı şiiri ile gerçekleştirmiştir (Tosun, 2010). Sonrasında ise Cenab Şahabettin gibi Servet-i Fünun'un öncü natüralist şairleri devam ettirmiştir.

Özellikle Recaizade Mahmut Ekrem'in o devrin gençleri üzerindeki etkisi çok fazladır. Fakat bu durum, Recaizade Mahmut Ekrem ile başlamamıştır. Gençler üzerindeki etki, Namık Kemal ile başlayıp Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamid ile devam etmiştir. Bu üçlüden bayrağı alanlar ise yine bu ekolü devam ettirmişlerdir. "Menemenli Tahir, Ali Ferruh, Abdülhalim Memduh, Mehmed Rüşdi, Mustafa Reşid, Tepedenli Kamil, Ahmed Reşid vs. gençler, her yeniliğin mümessili olarak Namık Kemal, Recaizade Mahmut

Ekrem ve Abdülhak Hamid'i tanır; eserlerinde onların tesirinde kalmış ve aleyhlerinde neşriyatta bulunmamışlardır (Tansel, 1953).

Tevfik Fikret'in aktardığı olay da bu durumu tasdik eder niteliktedir:

...Hasan Asaf adında bir genç Malumat dergisine yolladığı bir şiirde “abes” ile “muktebes” kelimelerini kafiye yapmıştı. Malumat'ın münekkidi, sesleri aynı olmakla beraber biri “...”, diğeri “...” ile biten bu kelimelerin, kafiye olamayacaklarını yazdı. Hasan Asaf, Recaizade'den duyduğu “Kafiye kulak içindir” sözüne duyanarak karşılık verdi. Malumat münekkidi bu sefer Recaizade'ye hücum etti. Recaizade bizzat işe karıştı ve Servet-i Fünun mecmuasında bu hücumu cevap verdi. Bu yıllarda bir araya gelen Servet-i Fünun şairleri üstadın prensipini derhal benimsediler ve onu çok işlek bir hale getirdiler. (Kaplan, 2007, s. 219)

İsmail Safa ise; ilk edebi duyuşunu Muallim Naci ile yapacaktır. Çünkü hem uzun yıllar aynı çevrede bulunmuşlardır hem de İsmail Safa, babasının işi sebebiyle Mekke'de dünyaya gelmiş ve ana dili Türkçe olmasına karşın Arapça ve Farsça'yı da çok iyi bilmektedir. Bu sebeple edebi yaşamının ilk yıllarında, Muallim Naci ona “Şair-i Maderzad” – “Doğuştan Şair” (Sami, Ş., Kamus-i Türki, 2005) diyecek kadar yakındır. Fakat sonraki yıllarda Recaizade Mahmut Ekrem'in Türk Edebiyatı çevresince fazlasıyla rağbet görmesinden ve Recaizade Mahmut Ekrem ile arasında geçen hususi olayların da tesiri ile İsmail Safa'nın sonraki yıllarda edip ve münevver dostları arasında Tevfik Fikret, Halid Ziya, Rıza Tevfik, Abdullah Cevdet, Hüseyin Siret gibi Recaizade Mahmut Ekrem'in öğrencileri de bulunmaktadır (Kurt, 2011, ss. 11-11).

Aynı etki Fecr-i Ati edebi akımı şair ve yazarları üzerinde de görülmektedir. Bu edebi akım içerisinde şiirler yazan Fuad Köprülü, önemli bir edebiyat tarihçisidir ki Türk

Edebiyatı'ndaki asıl ünü bu alandan gelir. Bu alanda yazdığı ilk makalesini de Muallim Naci adına yazmıştır. Bu makalesinde de belirttiği gibi;

Kuzu, Şam-ı Gariban, Meyhanede Bir Söyleniş adlı manzumelerinin ve gazellerinin adiliği, hassasiyetten, muhayyeleden mahrumiyeti, yalnız lisana vakıf bir zatın kuvvetli bir şair olamayacağı, "Takdir-i Elhan, ihtiva ettiği hakayık-ı edebiye ve mütalaat-ı dakika itibariyle o zamana kadar emsali na-mesbuk bir kitaptı ve Üstad Recaizade Mahmut Ekrem bu eser-i nefisi ile bir inhitata doğru yuvarlanmakta olan o bi-me'al ve bi-mana Muallim Naci edebiyatının mahiyet-i hakikiyesini göstermek, genç müfekkireleri böyle bir girdaba sürüklenmekten men etmek istiyordu. (Tansel, 1953, s. 200)

demıştır. Buradan da yola çıkarak Recaizade Mahmut Ekrem, kendisinden sonra gelecek olan kuşaklar üzerinde, fikir ve edebi akım olarak çok büyük etkiler yaratmıştır.

Hatta bu etki çok daha sonraki yıllara kadar sirayet etmektedir. Milli Edebiyat Döneminin önemli öykücülerinden, Ömer Seyfettin'in Yeni Lisan Makalesinde de Recaizade Mahmut Ekrem'in edebi anlayışının etkilerini görürüz. Ömer Seyfettin, Bu fikirlerini Yeni Lisan Makalesinde şöyle ifade etmiştir:

Yüzlerini Şark'a doğru çevirerek yazan şairlerin hitaplarını, ahlarını, gazellerini gözyaşlarını, umumiyetle kadınlar için zannedenler bir sünnet çocuğu kadar ma'sumdurlar. O neslin son şairi olan Muallim Naci'nin, son neşrolunan Heder'lerini okuyunuz. Bu günkilerin ihtimal manasını bile bilmedikleri hat-aver, çar-ebru gibi ta'birler görecektir, bazı soğuk telmihleri pek iğrenç ve ahlaksızca bulacaksınız. (Seyfettin, 1911, aktaran Solok, 1981, s. 20)

Ortaç, Tevfik Fikret'e ait bir anısında ise: "İttihat ve Terakki'nin ona Maarif Nazırlığı'nı teklif etmesi üzerine Tevfik Fikret'in, acı acı gülümseyerek: "Recaizade'si olan bir memlekette o makama geçmek bana düşmez" (Ortaç, 1960, s. 17) dediğini belirtir.

Recaizade Mahmut Ekrem, Hariciye Nezareti'ndeki ve Danıştay'daki işlerinin yanı sıra, asıl gelecek kuşaklara bıraktığı izler -edebiyatçı kimliği hariç- Mekteb-i Mülkiye'de öğretmenlik yaptığı yıllara denk düşer. Menemenlizade Mehmet Tahir'e, Safveti Ziya'ya ve Tevfik Fikret'e öğretmenlik yapması ve bu edebiyatçıların ileride, Türk edebiyatına yön veren isimler olması önem arz eder. O, yetiştirdiği bu öğrencileriyle Servet-i Fünun edebiyatının ortaya çıkmasına dolaylı yoldan da olsa katkı sağlamıştır (Tanpınar, 2007, s. 428).

Bu hayatta ona haz verecek asıl mesleğini, öğretmenliği bulan Recaziade Mahmut Ekrem, Mekteb-i Mülkiye'de "öğretmenliği sırasında (öğrencilerine) verdiği edebiyat notları önce öğrenciler için şapilografla çoğaltılmış (Özkırımlı, 2004, s. 1195) daha sonra 1879-1880, 1880-1881, 1881-1882 öğretim yılında üç defa taş basma halinde bastırılmıştır (Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi - Cilt 7, 2006, s. 330).

Recaizade Mahmut Ekrem, öğrencileriyle hayat boyu ilgilenen bir öğretmendir. "Öğretmenlik" mesleği onda yaşam biçimi halini almıştır. Onun öğretmenliği sadece okul duvarları ile sınırlı değildir. O, öğrencilerini okuldan sonraki hayatlarında da yakından takip eder, onlarla ilgilenir ve rehberlik eder (Tekşan ve Yüksel, 2010). Bu rehberliğini mezun olan öğrencisi Menemenlizade Mehmet Tahir'in, Elhan adlı şiir kitabının basımından önce de gösterir. Recaizade, öğrencisinin çalışmasını büyük bir özveri ile inceleyerek gerekli düzeltmeleri yapar. Bunun üzerine Menemenlizade Mehmet Tahir de hocasının yaptığı bu yapıcı eleştirilerin ışığında eserini, tekrar düzelterek basar (Arseven, 2008, s. 33).

Recaizade Mahmut Ekrem'in yaşam boyu öğrenmeyi önemseyerek her yaşta öğrenilecek bir şeylerin olduğuna inanması ve bu doğrultuda eğitimci kimliğini

şekillendirmesi de öğrencileri vasıtasıyla kendinden sonraki kuşaklarca da sevilip sayılması ve etkisinin uzun yıllar devam etmesine sebebiyet vermiştir. Henüz on bir yaşında olmasına karşın Ali Ekrem'in yazdığı mektuba büyük bir ciddiyetle cevap vermiş, eserlerinin her bir sayfasına başka başka ithaflar yazarak kendisine geri göndermiştir (Tosun, 2010). Tüm bu yaşanmışlıklar sonucunda ise; küçük yaşlardan beri kurulan samimiyetler ve oluşan saygı Ali Ekrem'in de içerisinde yer aldığı Servet-i Fünun'u oluşturmuştur.

Recaizade Mahmut Ekrem'in öğrencileri ile bu kadar yakından ilgilenmesi, onlarla samimi bir ilişki içerisinde olduğunu gösterir. Bu ilişkiyi, öğrencisi Menemenlizade Mehmet Tahir'in kitabı Elhan'ı eleştirirken kullandığı "Müdahaneden hoşlanmazsınız da onun için söylüyorum" (Arseven, 2008, s. 25) sözünden anlıyoruz.

Bu idealist, sevecen öğretmen kimliği yanında; Recaizade Mahmut Ekrem'in zaman zaman, öğrencilerini çok sert bir şekilde eleştirdiği de olmuştur. Örneğin Menemenlizade Mehmet Tahir'in, Kitabe-i Seng-i Mezar adlı şiirine yaptığı eleştirisi çok serttir. Recaizade Mahmut Ekrem, Menemenlizade'nin şiirde kastettiği kişiye kalbi yerine aklıyla üzüldüğünü yanlış bulur (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, s. 30).

Bunun yanı sıra Takdir-i Elhan adlı eserde Recaizade Mahmut Ekrem'in, Tahir Bey'in şiirlerini kafiye, vezin gibi biçimsel yönlerinden ziyade şiirlerinin güzellik algısı üzerine eleştirdiği bölümlerde bulunmaktadır.

"Oturupalem-i sa'adette"

Sözünü bizim lisanın ve yalnız bizim değil, az çok vakıf olduğumuz diğer bir iki lisandan hiçbirinin şivesine Tefvik etmek mümkün değildir: Alemde oturulur mu ya! Oturulur mu dedim de bir fıkra hatırıma geldi. Nakledeyim: Ciddiyat içinde bazı mertebe latifeye de cevaz vardır sanırım.

Zürafa-yı ezkiyadan bir zat demiş idi ki: “Bizler pek mi tembeliz neyiz.. Münasebat ve muhaveratımız bile ekseriya oturmak üzerinedir. Mesela yolda ehibbanızdan tesadüf ettiğiniz bir zata –Ne yapıyorsunuz? Tatil günleri nasıl vakit geçiriyorsunuz- deseniz – Ne yapayım oturuyorum- der. –Peder efendiyi de hayli vakittir göremedik ne alemdedir?- sualine alacağınız cevap –Hamd olsun iyidir oturuyor- gibi bir lakırdıdır. – Yarın bize gelir misiniz?- deyip de –başüstüne.. Lakin ne yapalım?- sualini muhaviriniz irad edecek olursa siz de ona –otururuz- diye mukabele edersiniz. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, s. 47)

Recaizade Mahmut Ekrem, öğrencisini hafif alay yollu, ağır eleştirilerde de bulunmuştur. Bu eserde, sadece öğrencisi Menemenlizade Tahir Bey’i değil; sarf, nahiv, belagat, aruz kurallarından öteye geçmeyen “köhne eda” ve “yukarıdan atan” üstatlara da eleştiri oklarını yöneltmiştir⁸ (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886) .

O, öğretmenliği usta-çırak ilişkisi içerisinde gerçekleştirir. Namık Kemal, Recaizade Mahmut Ekrem’in, Ta’lim-i Edebiyat adlı eserini inceleyerek *Ta’lim-i Edebiyat Üzerine Bir Risale* adlı kitabı meydana getirmiştir. Aynı şekilde Recaizade Mahmut Ekrem de öğrencisi Menemenlizade Mehmet Tahir’in Elhan adlı eseri üzerine yaptığı incelemelerden Takdir-i Elhan’ı yazmıştır.

Recaizade Mahmut Ekrem Bey Hayatı ve Asarı adlı eseri yazan Ali Ekrem, Recaizade Mahmut Ekrem’i, babası münasebetiyle özel hayatından da tanırken aynı zamanda Recaizade Mahmut Ekrem, Ali Ekrem’in hocalığını da yapmıştır. Ali Ekrem’in, Recaizade Mahmut Ekrem’i hem özel hayatından tanıyor olması hem de bilfiil derslerine girmiş olması Recaizade Mahmut Ekrem’in edebi görüş ve yazılarının bir sonraki kuşaklara tarafsızca artı-eksileri ile aktarılmasını sağlamıştır. Ali Ekrem, kitabında “Diyebilirim ki namdaş-ı mükerremimi ben

herkesten çok tanırım ve hayatını hemen herkesten iyi bilirim. Tercüme-i halini Darülfünun'da hüviyet-i edebiyesini anlatmak için bizzat kendisinden öğrenerek zabtettim. O zaman yazdığım dersi merhum, hatt-ı destiyle tasdik ve imza hıfzetmiştir” (Bolayır, 1921, s. 3) şeklinde açıklayarak aralarındaki ilişkinin tüm hayatı boyunca devam ettiğini de belirtmiştir. Buradan yola çıkılarak görülüyor ki Recaizade Mahmut Ekrem'in usta-çırak mantığı öğrenci-öğretmenin yer değiştirmesi şeklinde ilerleyen yıllarda da devam etmektedir. Ayrıca Recaizade Mahmut Ekrem'in edebi görüşleri, henüz daha hayattayken üniversitede ders olarak okutulması, Recaizade Mahmut Ekrem'in o dönem edebiyatındaki etkisini de gözler önüne sermiştir. Ali Ekrem, bu hususa eklemeye de yaparak “Recaizade Mahmut Ekrem gibi bir üstat için Avrupa'da ciltlerle kitap yazılacağını, bütün eserlerinin değil, yalnızca bir eserinin bir konferans konusu olabileceğini fakat bizde bunun böyle olmadığını söyler” (Tosun, 2010, s. 72).

Aslında usta-çırak ilişkisini o da öğretmeni olarak saydığı Namık Kemal'den öğrenmiştir. Ali Ekrem'in, *Recaizade Mahmut Ekrem Bey Hayatı ve Asarı* adlı kitabında da belirttiği gibi; Recaizade uzakta bulunan (Namık Kemal sürgünde iken) üstadına, yazdığı şiirleri, kendisinin olmadığını söyleyerek gönderir ve ondan tarafsız bir beğeni bekler.

Recaizade Mahmut Ekrem'in, öğrencilerini etkilemesinde kuşkusuz, öğretmen kimliği ve öğretimi kolaylaştırıcı yöntemleri öne çıkar. Örneğin tartışma yönteminden asla çekinmemiştir. Arseven'in de dikkati çektiği gibi fikir tartışması ortamı oluşturmak, hem esere hem sanatçıya hem de edebiyata olumlu katkılar sağlar. Kuşkusuz onun, kendinden sonrakileri etkileyebilme gücü de buradan ileri gelir. Karşısındaki eseri veya şahsın görüşlerini gereğince eleştirebildiği gibi kendisi için de özeleştiriye rahatlıkla bulunabilen bir yazardır (Arseven, 2008, s. 13). Bunu Hamit'e yazdığı bir mektubunda, “Ben güzel bir şey yapamazsam da takdir ederim” (Parlatır, 1983, s. 286) şeklinde ifade etmiştir.

⁸ Özellikle dil meselesi sorununun sadece Türk Edebiyatında değil, Fransız Edebiyatından verdiği örneklerle diğer Dünya Edebiyatlarında da var olduğunu belirtir. Bu açıklamalarla M. M. T'e yaptığı eleştirileri haklı

Recaizade Mahmut Ekrem, öğrencilerini yaşamlarında yapacakları her hamlede yüreklendirmiştir. Örneğin öğrencisi Menemenlizade Mehmet Tahir'e, çıkaracağı şiir kitabı hakkında yapılacak olan eleştirilerden, asla çekinmemesini öğütleyerek bu adımını güvenle atmasını sağlar (Arseven, 2008, s. 50). Daha önce de belirttiğimiz gibi, Recaizade Mahmut Ekrem'in yaptığı bu yüreklendirici ve yapıcı eleştirileri, onun Takdir-i Elhan adlı eserini oluşturmuştur (Arseven, 2008, s. 7). Takdir-i Elhan öğretmen-öğrenci arasındaki yapılan geri bildirimlerin olumlu sonuçlar ile geri dönmesini ayan beyan göstermektedir.

Öğrencilerini teşvik etme hususunu, Takrizat'taki mektuplarda da görmekteyiz. İki ayrı mektupta iki farklı genç yazarı yüreklendirerek eserlerinde kusurlar olsa dahi onlardan ümitli olduğunu belirtmiş ve bu emel doğrultusunda devam etmelerini öğütlemiştir. Bunlardan ilki *Netice-i Ta'ami İsimli Eser İçin* adlı mektubunda "Eser benim fikrimce kusurludur. Fakat yine benim fikrimce o kusurlar -Şerefeddin Bey gibi onyediy yaşında bir şaire nisbetle- mesaibden değil bilakis vecaibden maduddur!" (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, s. 74) bir diğeri ise *Bir Eser-i Manzum İçin* adlı mektuptaki: "Zat-ı aliniz gibi gerçekten hazi-i isti'dad-ı edeb olan gençlerimiz işte böyle yüksek zeminlerde cuyende-i me'ali olmalıdır ki asar-ı hameleriyle kütübhane-i milliyyemizi arzu olunduğu gibi malik-i nefayis edebilsinler" (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, s. 75) şeklindedir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in fikir ve düşünce hayatı.

Recaizade Mahmut Ekrem'in edebi eleştirileri ve döneme etkisi.

Kendisinin de aynı zamanda, eleştirileri bulunan Recaizade Mahmut Ekrem, kendisinden sonra gelen Servet-i Fünuncuların geliştireceği eleştirinin de öncüsü olmuş ve onların önünde bir örnek teşkil etmiştir (Kerman, 2009, s. 76).

Kişiliği ve duygusal yapısı itibariyle çoğu zaman çekimser kalmayı seçse de çok ileri boyutlara giden eleştirel tartışmalar içerisinde de kalmıştır.

Gerek çevresine eleştirel bakışı gerekse şahsına yönelik eleştirileri, öğrencilerinde de her zaman eleştirel bakış açısı kazandırma eğilimini tetiklemiştir. Kafiye konusunda öğrencisinin kendisine itimat etmemesi halinde, Fransız yazar Boileau'nun bir eserini de incelemesini tavsiye eder (Özgül, 1991, s. 75).

Bu özelliklerine ek olarak; edebiyat konusunda yansız davranması da takdire şayandır. Uzun tartışmalara girdiği Naci'nin iki manzumesini Ta'lim-i Edebiyat'a almaya çekinmeyen yazar, aynı zamanda "Mekteb-i Mülkiye hocalığı esnasında yine Muallim Naci'nin Hamiyet'ini okutmuştur" (Parlatır, 1983, s. 261).

Bunun yanı sıra, yine "Ta'lim-i Edebiyat'ta Muallim Naci'ye ait olan manzume Feryad'a yer vermesi ve Kuzu adlı pastoral şiirine yer vermesi (Tansel, 1953, s. 161) her ne kadar öğretmenlik yaptıkları okul aynı olmasa da edebiyata bakış açılarının tamamen zıt olması; güzelliğin peşinde olan Recaizade Mahmut Ekrem'in; kitabında bu eserlerden örnek vererek eleştiri türündeki yansızlığını gözler önüne sermiştir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in, yeni ile eski kavgasındaki yeniyeye dönük olan yüzünün arkasında her zaman güvendiği, yeni yetişen nesil olmuştur. Bu bağlamda, yeni yetişen gençlerin yazılarını her zaman için savunur. Bu durum, Servet-i Fünun'da gençlerin bir araya gelişi ile meyvesini verir (Parlatır, 1983, s. 283).

Servet-i Fünun gibi, kendi dönem edebiyatından sonra gelen bir edebi akımın fikir babası olarak anılıp yine Servet-i Fünun şair ve yazarları tarafından *Üstad* adı ile anılmasında en büyük katkıyı öğretmenlik mesleği sağlamıştır. Çünkü Recaizade Mahmut Ekrem'in eğitimciliği, dönemi içerisinde değerlendirildiğinde farklı fakat öğrencileri tarafından daha çok sahiplenilip benimsenen bir olgu halini almıştır. Tevfik Fikret'in Galatasaray Lisesinde ilk edebiyat öğretmeni Recaizade Mahmut Ekrem iken sonraki öğretmeni Muallim Naci olmuştur. Aralarındaki farkı şu sözlerle dile getirmiştir:

Naci Efendi derslerini uzun kağıtlara yazar, sınıfta bize yazdırır, matbaada müretteplere dizdirirdi. Edebiyat dersleri, imla ve ezber dersleri olmuştu. Bazan fazla neşelenir, başını kaşır, bir beyit söyler, sonra da ağzını kulaklarına kadar açan bir gülüşle; “hoş düştü” diyerek kendi kendini beğenirdi. (Kaplan, 2007, s. 67)

Günümüzde olduğu gibi, o dönem içerisinde de ders anlatım ilke, yöntem, strateji ve teknikleri fazlası ile önemliydi. Kendi dönemi içerisinde değerlendirildiğinde, Türk Edebiyatının ivmesinin değişmesine sebebiyet verdiği dahi söylenebilir.

Recaizade Mahmut Ekrem, görüşlerinin kalıcılığının, yetiştireceği yeni nesiller sayesinde gerçekleşeceğini çok iyi bilen bir öğretmendir. O, öğrencileri ile hayat boyu ilgilenen, onları yüreklendiren, eleştirel düşünebilen öğretmen kimliği ile çevresine örnek olmuştur. Onu örnek alan, onu takip eden öğrencileri de batı tarzında gelişen yeni edebiyatın kurulmasında rol oynamışlardır. Onun ne kadar etkili ve sevilen bir öğretmen olduğunu, öldüğünde tüm okulların tatil edilmesi gösterir (<http://www.ege-edebiyat.org/docs/585.doc>).

Tanzimat dönemi şairlerinin özellikle üzerinde durduğu kafiye konusu, Recaizade Mahmut Ekrem’in de edebiyatının yapı taşlarından biri olmuştur. Eski Edebiyatı geride bırakan ve özellikle teknik anlamda yüzünü batıya dönen, Recaizade Mahmut Ekrem şairlerini yazarken de bu hususa özellikle dikkat etmiştir. Şinasi ile başlayan şiirde kolay anlaşılma çabası; Ziya Paşa ve Namık Kemal ile devam ederken kendisi, Recaizade Mahmut Ekrem ile birlikte bu oluşturulan yeni şiir dilinin tüm inceliklerini açıklamış ve tüm esasları ile bizzat örneklendirmiştir. Yalnız bu hususta da Recaizade Mahmut Ekrem’in hocası Namık Kemal’in naçizane bir eleştirisi olmuştur. Recaizade Mahmut Ekrem’e yazdığı 30.02.1879 tarihli mektubunda,

Üçüncü lahnın güzel; fakat (ta'birler ma zur ola) altı kaval üstü şeşhane tavsifine mazhar olmaktan kurtulamıyor. Bir tarafından erken-derken gibi Türkçede ma'rif olmamış fakat Türkçe, bir tarafında isemeşcere gibi gayr-i me'nus Arabça, veyahut lems gibi, bedid gibi edebiyat-ı cedideden tardolunmuş Arabi ve Farsi kafiyeler var. (Şahin, 2010, s. 218)

şeklinde Recaizade Mahmut Ekrem'in de savunduğu edebi anlayışın aksine hareket ettiğini belirtir.

Şinasi ile başlayan batılılaşma hareketleri ile sonrasında gelen şair ve yazarlar; her ne kadar yüzünü batıya, özellikle Fransız Edebiyatına dönse de bilhassa Tanzimat Dönemi şair ve yazarları dilde zorlamaların önüne geçmek isteyerek milli bilinci edebiyat sahasında da korumaya çalışırlar. Örneğin; Namık Kemal'in, Ali Ekrem'e yazdığı bir mektubunda tiyatrunun bizde hiçbir şekilde vezin ile yazılmayacağını; zaten buna da gerek olmadığını belirterek adeta kendinden sonra yetişecek olan nesli, Ali Ekrem üzerinden tembihlemiştir (Tansel, 1969).

Recaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat ders kitabı yazarlığı ve döneme etkisi.

Ta'lim-i Edebiyat

Ta'lim-i Edebiyat, Mekteb-i Mülkiyye-i Şahane Matba'asında 1330 yılında Recaizade Mahmut Ekrem'in, Mekteb-i Mülkiye'deki ders notlarından oluşturduğu bu eseri, 397 sayfadan oluşmaktadır. Mekteb-i Mülkiye'de "okuttuğu dersleri müellif, 1879-1880, 1880-1881, 1881-1882 öğretim yılında üç defa taş basma halinde kitabı bastırır (Türk Dünyası Ortak Edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, 2006, s. 330)". Eser dört bölümden oluşmakta olup her bir bölüm altında edebi konu başlıkları ve bu konuların açıklamaları ile örnekleri yer almaktadır. Dönemin birçok edebiyat kitabında görülen benzerlik, bu kitabın yazımından önceki fikir aşamasında, Recaizade Mahmut Ekrem'de de meydana gelmiştir. Bu

doğrultuda batıdaki benzer eserlerden esinlenerek böyle bir eser yazmış olacağı akıllara gelmektedir (Tekşan ve Yüksel, 2010). Bu durumu, 1841 yılında *Traité Théorique et Pratique de Litterature* adlı *Emilé Lefranc*'ın kitabındaki konu sıra takibi ve tanımlamaların benzerliğinden de çıkarabiliriz (Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi - Cilt 2, 2010, s. 685). Her ne kadar kendisi milli üslubun ve duyuşun savunucusu olsa da dönemin eğitim şartlarını incelediğinde batılı eğitim sisteminin, ilerici olduğunu öngörmüştür. Ta'lim-i Edebiyat'ın sadece Tanzimat Dönemi'nde kullanılması sonrasında ise; edebiyat eğitim kitabı olarak işlerliğini yitirmesi, üslubunun birebir batılı bir eserden elde edilmesi olarak açıklanabilir. Bu konuda Avcı da şöyle söylemektedir:

...edebi bir eser nasıl yazılır, toplum edebi bir eserle nasıl kucaklanır, yazar eserleriyle nasıl büyür, edebiyat tarihindeki yerini alarak nasıl ölümsüzleşir gibi bu türden daha birçok sorunun cevabı bu aktarmada⁹ bütün açıklığıyla yer almaktadır. Bir başka açıdan değerlendirecek Türk Edebiyatında yazarların olması gerektiği kadar (uluslararası seviyede) neden büyümediğinin, niçin dünya çapında gerçek büyük edebi eserlerimizin olmadığını cevabını buluruz. (Avcı, 2006, Ön Söz)

Tosun'un da belirttiği gibi "Ta'lim-i Edebiyat Avrupa'daki edebiyat öğretimi tarzının vatanımızda kesin olarak kabul edilmesini ve yerleşmesini sağlayan bir telif eserdir" (Tosun, 2010, s. 100).

Ta'lim-i Edebiyat birçok hususta Türk Edebiyatında ilktir. Bu ilkleri sebebiyle "Türk edebiyatında matbaa olarak Ta'lim-i Edebiyat kadar hiçbir kitap hakkında tartışma yapılmamıştır (Türk Dünyası Ortak edebiyatı - Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, 2006, s. 331)". Birçok yazar gerek Recaizade Mahmut Ekrem'in karşısında gerekse yanında yer alarak

⁹ Baltabayev, H. (2006). *Nesir ve üslup-üslup sorununa nazari bakış ve günümüz Özbek nesrinde üslup arayışları* (Çev. Y. Avcı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

karşılıklı yapılan bu tartışmalara katılır. Ta'lim-i Edebiyat üzerine yapılan eleştiriler dört ana başlık altında toplanabilir:

- a. Ta'lim-i Edebiyat'taki bazı terim ve ifade şekillerinin yerinde ve uygun olmadığı.
- b. Ta'lim-i Edebiyat'taki tarif, izah ve tasniflerin yeterli, güzel, doğru olmadığı.
- c. Örneklerle ilgili itiraz ve tenkitler.
- ç. Rezaizade Mahmut Ekrem'in Ta'lim-i Edebiyat'ta görülen tavrı, zihniyetiyle ilgili tarzlar ve tenkitler. (Yetiş, 1996, ss. 330-337)

Ta'lim-i Edebiyat, sıradan bilgiler veren bir kitap olmamıştır. Rezaizade Mahmut Ekrem, bu kitabıyla yeni meydana gelen bir edebiyatın üslubunu, hitabetini oluşturmaya çalışmıştır.

Kitabın birinci kısmındaki *edebiyat tarifi* ile başlayan usulü ve tasnifi ile devam ederek bu tarzda edebiyat öğretimi sunan ve derlenen ilk kitaptır.

Kitabın son bölümü asıl basımda mevcut değildir. Çünkü Rezaizade Mahmut Ekrem, hükümetin önerisi ile Mekteb-i Mülkiye'den uzaklaştırılmıştır. Sonrasında son bölümü düzeltilerek tekrar eklenmiştir.

Birinci Kısım üç bölüme ayrılır:

1. Mana yahut Fikir – Lafz yahud Üslub
2. Kuva-yı Zihniyyenin Edebiyatda Fi'li
3. Zihn

Yazar ilk bölümde *Fikir* hususunu açıklarken *Zihin* faaliyetlerinin açıklanması hususunun altını çizer ve *Zihni* üç başlık altında toplar. Bu başlıklar ise:

- a. Fikirler
- b. Hayaller

c. Duygular

Burada dikkatleri çeken iki husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi:

1. *Zihin* faaliyetleri bu başlıklar altında açıklaması ve bu başlıkları açıklarken her bir alt başlığın edebiyattaki hüküm ve önemini göstermesi ve edebiyata ilmi bir bakış açısı getirmesi Türk edebiyatı açısından ilk olmuştur.

2. Bir diğer dikkati çeken husus ise; asıl aktarmak istediği ana başlık *Fikir* iken o bu husustan yola çıkarak *Zihin* Faaliyetlerinin hepsini açıklaması ve aktarma çabası karşımıza kitabın farklı yerlerinde de örneklerini görebildiğimiz *tümevarım* yöntemi bir kez daha karşımıza çıkarmıştır.

Ta'lim-i Edebiyat kitabında bir diğer başlık ise *Üslub* olmuştur.

İkinci kısım dört bölüme ayrılır:

1. Esalib
2. Üslub
3. İstitrad
4. Kavanin-i üslub

Bu konu aktarılırken ise; üslup tabirine ait bir takım örnekler vererek yazar, özellikleri sıralamış, esasen edebiyattaki *üslup* hususuna vakıf olmanın gidiş yolunu aktarmıştır. Akabinde ise Türk ve Dünya Edebiyatından konu ile ilgili örnekler vererek görüşlerini kanıtlama yoluna gitmiştir.

Kitabın bir diğer bölümünde Mecaz konusundan bahsedilir.

Bu konunun özellikle aktarıldığı üçüncü kısım ise dört bölümden oluşur:

1. Tezyinat-ı Üslub, Enva-ı Mecaz
2. Üslub-ı Hakiki, Üslub-ı Mecazi
3. İstitrad
4. Tasnif-i Enva' -i Mecaz

Namık Kemal'e göre fazlaca örnek vermesi ve bu örneklerden birkaçının *Mecaz* konusu ile de tam olarak örtüşmemiş olmasından dolayı, biraz karıştırılmış olarak nitelendirirken Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem ise; Recaizade Mahmut Ekrem'in *Mecaz* hususundaki görüş ve örneklerini yerinde ve doğru bularak kendi babası ile görüş ayrılığına düşmüştür (Özgül, 2007).

Son bölüm olan dördüncü kısım ise; *Sanayi-i Lafziyye* ise; tamamıyla kitabın özeti niteliğindedir. Bu bölümde Recaizade Mahmut Ekrem, Türk imlasının düzene sokulması, dilin kuralları, edebi sanatlar ile kelimelerin tespiti için dilek ve temennilerde bulunur.

Bolayır'a göre; Ta'lim-i Edebiyat, Şinasi ve Servet-i Fünun mekteplerinin temel taşıdır. Bu eser, "Edebiyat-ı Sahiha"nın vatanımızda yerleşmesini ve devam etmesini sağlamıştır. Ta'lim-i Edebiyat kendi zamanı için bir hazinedir, tüm zamanlar için bir örnek olabilecek niteliktedir (Tosun, 2010).

Recaizade Mahmut Ekrem, Ta'lim-i Edebiyat'ı yayımlamadan önce parça parça hocası olarak gördüğü Namık Kemal'e gönderir. Yine Ali Ekrem, Recaizade Mahmut Ekrem ile ilgili hatıralarına devam ederek Namık Kemal'in eseri çok beğenip adeta aşık olduğunu belirtir (Bolayır, 1921).

İlk bakışta kitapta dikkatleri çeken özellik, günümüz program geliştirme yaklaşımlarından birisi olan "**diğer disiplinlerle ilişki kurma ilkesi**"dir. Bilindiği gibi sembolistler sanatın sadece edebi ve resim dallarını birleştirmekle kalmazlar, bunun yanında müziği de işe dâhil ederler. Yazarın düstur olarak kabul ettiği, sözün aslının "Fransız sembolistlere ait olduğu bilinen şi'r resim gibidir" (Arseven, 2008, s. 16) görüşünü edebiyat kalıbından çıkartıp eğitim kalıbına oturtursak karşımıza *disiplinlerarası ilişki* çıkar.

Ta'lim-i Edebiyat'ın ikinci bölümündeki *Üslub-ı Müzeyyen* hususunu açıklarken yazar, şiir ile resim gibi iki farklı disiplini birbirine yaklaştırarak bu konu ile ilgili anlatımı kolaylaştırmaya çalışır. "Üslub-ı sadeyi suluboya ile yapılmış bir resme benzedilmek lazım

gelse üslub-ı müzeyyenî de yağlı boya ile yapılmış bir tasvire teşbih etmek iktiza eder. Bu nev' üslubun bi'l-hassa aradığı şey şa'şasıyla, arayışıyla nazar-ı istihsana çarpmaktır” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 198).

Günümüz eğitim anlayışında da mevcut olan öğretim ilkelerinden birkaçı yine kitapta öne çıkmaktadır. Bunlardan en önemlisi **“hedef kitleye göreliliktir”**. “Yaş ve zeka gibi etmenlere ek olarak da öğrencinin bulunduğu kültürel yapı ve çevresel ortamlar da öğrenmede etkili olduğundan öğrenciye görelilik ilkesi, öğretimde bu etmenlerin bir bütün olarak dikkate alınmasını gerektirmektedir” (Karaağaçlı, 2005, s. 108). Bu ilkeyi kitabında kullanılan strateji, yöntem ve tekniklere sindirmiştir.

Ta'lim-i Edebiyat'ın birinci bölümünde yazar, *Şiveye Mugayeret* kısmında, kelimelerin Türkçe doğru kullanımından ziyade, halk arasındaki her zamanki kullanım şekillerine de dikkat çekerek ilgili ifadelerin o şekilde kullanılması gerektiğini örneklerle izah etmeye çalışır (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, ss. 130-131). Bu bağlamda hocası Namık Kemal ile aynı görüştedir. Türk edebiyatında yazılacak tüm eserlerin hedef kitle olarak kuşkusuz ki Türk milletini seçmesi gerekmektedir, bu sebeple; okuyucu olarak Türk milletini hedef kitle olarak alan edebi eserlerin, yine halkın anlayacağı dilden ve duyuştan yazılması en uygunu olacaktır, görüşünü savunmaktadır.

Bu hususta Yetiş'in, *“Mecaz-ı Mürsel”*in bir mektep talebesinin anlayacağı şekle getirildiği alenidir” (Yetiş, 1996, s. 258) şeklindeki ifadesi sözünü doğrular.

Öğretimin ilkelerinden bir diğeri **“hayatilik”**tir. “Okul ve öğretim ortamı yaşamdan kopuk, yapay bir ortam olmamalı; yaşama yakın, oradaki gerçeklikten uzak olmayan, öğrencinin yaşamla bağlantısını koparmayan bir yaşantı sunmalıdır” (Uşun ve diğerleri, 2008, s. 152).

Ta'lim-i Edebiyat'ta da bu ilke öne çıkar. Örneğin Recaizade Mahmut Ekrem, açıklamaya çalıştığı şahsi görüşünün yanlış anlaşılacağı düşüncesiyle bahsettiği konuyu,

yaşamdan bazı örnekler üzerinden anlatarak kavramı somutlaştırma yoluna gitmiştir. Bu kısım kitapta *Tetebbu'ı İzafet yani Aitliğin İncelenmesi* başlığı altında geçer. Yazar yaptığı açıklamayı yeterli bulmayınca örnek vermek ister ve verdiği örnek: “(Mekteb-i Mülkiye'nin) üçüncü, dördüncü (sınıflarının) bu sene icrası mükerrer olan (imtihanlarının) bastırılarak (cetvellerinin)...gibi” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 150) şeklindedir.

Hayatilik olarak nitelendirebileceğimiz diğer bir örnek ise; *Hissiyat-ı Müheyyice* konusu adı altında ve o heyecanı anlatabilecek bir örnek olarak; bir gün bir mezar taşı üzerinde gördüğü bir şiiri verir: “Buldum ki çare ruhani cismani sana/ Derdi akdıkça ben âlemde derman Ağlasun/ Sen ciğer parem canan bağında gez güller gibi/ Derd-i hasretle baban bi-çare her an Ağlasun” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 40).

Ta'lim-i Edebiyat'ın ikinci bölümünde *Fesahat* konusunu aktarırken; “Gözlerim ağrıyorlar. Bana dinleyeydin şimdi nadim olmayacaktın” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 81) şeklinde günlük hayattan bir kullanım örneği vermeyi uygun bulmuştur.

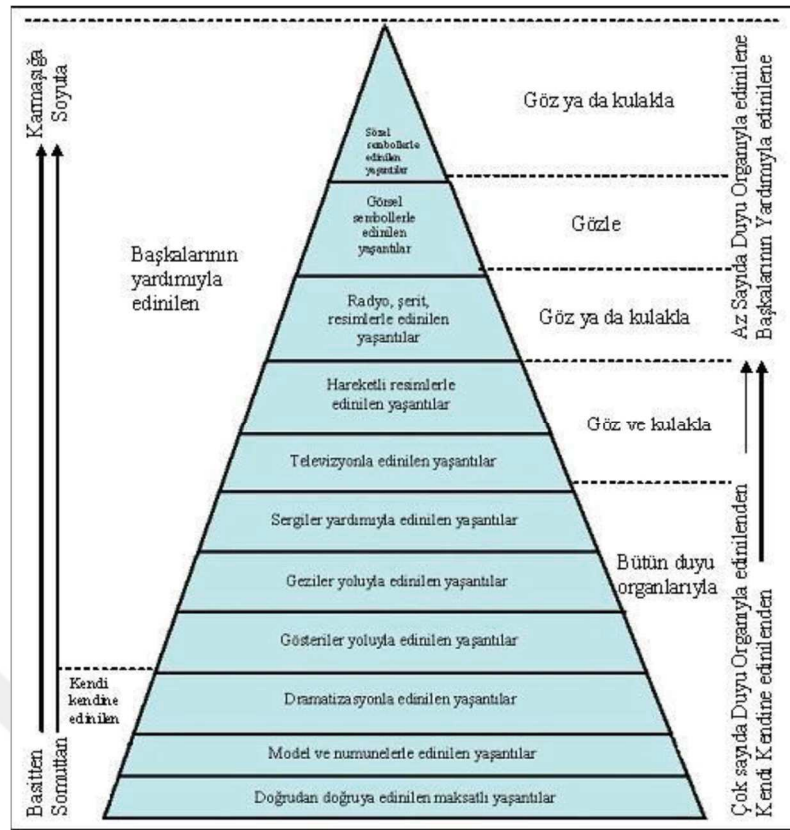
Kitapta yer alan diğer bir öğretim ilkesi “*yakından uzağa*”dır. Öğretim “evrensel ve genel konuların başlangıcının en yakın çevreden alınması yavaş yavaş daha uzak örneklere, problemlere ve olaylara geçilmesi” (Küçükahmet, 2011, s. 50) şeklinde olmalıdır.

Öğrencisi Menemenlizade Mehmet Tahir'in Hugo'ya yazdığı mersiyei uygun bulmayan yazar, bu durumu; günün edebi çevrelerinde Avrupalı edebiyat bilgisine hâkim olup güzel örnekler veren Türk şairler ile eski edebiyata ait Fuzuli, Baki, Nedim, Nergisi, Sinan Paşa gibi yazarlara dikkatleri çekerek öğrencisinin, niye bu yazarlar yerine, Fransız bir şaire mersiye yazdığını sorgular (Arseven, 2008, s. 38). Kendisinin de Hugo gibi Fransız yazarları okuduğu ve onlardan, çok fazla ilham aldığı bilinmektedir. Buna karşın, Recaizade Mahmut Ekrem, öncelikle eski veya yeni Türk şairlerinin irdelenmesi gerektiğinin altını çizer ve öğrencisini önce yakının bilgisine yönlendirir. Burada da görüldüğü gibi “*yakından uzağa*” öğretim ilkesinin de yazarın öğretmen kimliğinde önemli bir yeri bulunmaktadır.

Ta'lim-i Edebiyat'ın ikinci bölümündeki *Şiveye Mugayeret* adlı husustaki açıklamalarını öncelikle; günlük Türk söyleyişleri ve halk vecizeleri ile açıklar. Bu konu ile ilgili birçok örnek ve zıt örnek verir. En son örneği ise Charles Verne'nin bir şiirindedir. Üstelik bu örnek ile her edebiyatın kendi söyleyiş özelliklerinin yine o edebiyatın ait olduğu toplumun her türlü özelliğini gözler önüne serdiğini ifade eder (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 132).

Yakından uzağa ilkesi ile benzer diğer bir öğretim ilkesi ise "*kolaydan zora*"dır. Eski çağlardan beri öğretim konusunda en önemli ilkelerden biri olmuştur. Türk bilim ve eğitim tarihinden de birçok örnek bulunmaktadır. "Farabi ve İbni Sina bu ilkeyi sıklıkla kullanan bilim adamlarımızdandır ve öğretimin kolaydan zora, basitten karmaşığa doğru bir yol izlemesi gerektiğini savunurlar" (Küçük, M.; Kuşuoğlu, İ. H., 2012: 21).

Amerikalı eğitimci Edgar Dale, yaşantılarla kavramların oluşumu arasındaki ilişkilerden yararlanarak hedef-davranışlara eriştirecek öğrenme yaşantılarının seçiminde öğretmen ve eğitimcilere yardımcı olmak amacıyla "yaşantı konisi" (bkz. Şekil-1) adını verdiği bir model geliştirmiştir (Çilenti, 1979: 39; Yalın, 2007: 20).

Şekil 1. Yaşantı Konisi. (Edgar Dale; 1969, Bulunduğu Kaynak: Yanpar; 2005, s. 8).

Örneğin Recaizade Mahmut Ekrem, *Mana yahut Fikir- Söz yahut Üslup* konusunda; bir edebi eserde fikrin ya da mananın önceliğini ardından ise üslup ya da söz sanatlarının geleceğini belirtir. Bu basit ve sade açıklamanın ardından Nergisi'den “Fırsat ki heva-yı tizperdir/ Ermek ana bir dahi hünerdir/ Fırsat dedigün dem-i seherdir/ Güya ki saba-yı hoşeserdir” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, ss. 216-217) ve Abdülhak Hamit Tarhan'dan “Bu devran ne dehşetli dulab imiş/ Kıyamet dahi kopsa etmez karar!/ Vukuat ise ayn-ı seylâb imiş, / Ki umman-ı mahva atar rûzigâr!” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 219) şeklinde konuyu bir kademe daha üste taşıyan şiirlerini vermiştir.

Ta'lim-i Edebiyat'ta birinci bölümde, *Za'f-ı Te'lif* adlı konuyu günlük hayattan “Efendiye gördüm fakat dün bugün görmedim” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 92) cümlesinin farklı yazılışları ile açıklamaya başlıyor. Akabinde ise; aynı konu ile ilgili edebiyatımızdan Ziya Paşa, İrfan Paşa, Akif Paşa, Sami gibi önemli yazarların edebi

örneklerine yer veriyor. Konu ile ilgili *kolaydan zora* doğru ivme gösteren örneklere yer vermeyi tercih ediyor.

Kitabın üçüncü bölümünde *Tevriye ve Telmih* konularının anlatıldığı kısımda Recaizade Mahmut Ekrem, öncelikle halk vecizeleri; Hamid, Namık Kemal, Velehu gibi Türk yazarların eserlerinden örnekler veriyor. En son ise; adını vermediği bir Fransız fıkrasından örnek vererek okuyucunun bu sanatları daha iyi kavramasını hedefliyor (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 278).

Kitap eğitim stratejileri açısından incelendiğinde ise; **“buluş yolu ile öğretim stratejisi”** özellikleri taşımaktadır. Bilginin tanımlamalar ile direk öğrenciye verilmesinin yerine bilginin öğrencinin kendisi tarafından bizzat elde edilmesini ister. Öğretmen orkestra şefi gibi öğretimi yönlendirirken konu ile ilgili öğrenciyi yönlendirici birçok farklı örnekler verir. Öğretmen “öğrencilerin örnek üzerinde gerekli işlemleri yapmalarını sağlamalıdır. Hedef davranışlarla ilgili açık uçlu soruları öğrencilere sormalıdır” (Sönmez, 2011, s. 106).

Bu doğrultuda Recaizade Mahmut Ekrem, ilerici bir eğitim anlayışına sahiptir. Bunu Recaizade Mahmut Ekrem, Ta’lim-i Edebiyat’taki şu sözleriyle ortaya koyar: “Bir şey layıkıyla anlaşılmazsa layıkıyla bilinemez. Me’lü mezayası anlaşılamayan şeyleri ezberlemek ise hafızaya bir büyük bertahmil eylemdir. Bu yolda istihdam olunan kuvve-i hafızalar az zaman içinde diğer kuvvetlerle beraber adeta söner mahvolur” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 57). Bu ifadeleriyle günümüz eğitim anlayışının özellikle üzerinde durduğu **“ezbere dayanan eğitim anlayışı”** karşıtı görüşlerine, Recaizade Mahmut Ekrem de katılmaktadır. Hülya Çevirme’nin de belirttiği gibi günümüz Türk Dili ve Edebiyatı öğretiminde ezbere dayalı, teorik bilgiler öğrenciler tarafından da ilgi görmemektedir (Çevirme, 2017, ss. 223-236).

Ta’lim-i Edebiyat’ta benzer kavramlar bir başlık altında toplanmıştır. Bu sayede öğrenme, daha da kolaylaştırılarak günümüz eğitim anlayışına yaklaşmıştır. Örneğin: **“Ta’riz**

ve *Kinaye; Tevriye ve Telmih; Tezat ve Mukabele; Teşhis ve İntak*” gibi (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911)...

Ta’lim-i Edebiyat’taki edebi konuların aktarım sırası da “*tümevarım*” yöntemiyledir. “Buluş yolu ile öğretim stratejisinde tümevarım yöntemi kullanılmaktadır” (Tan, Ş. Ed. ve diğerleri, 2009, s. 270). Bu yöntemin kullanımı da *buluş yoluyla öğrenme stratejisi* özelliklerindedir. Edebiyatı insan olarak hayal edersek yazar öncelikle insanın fikir ve hafıza yönünü ele alır. Daha sonra o tanımın içini doldurur, ardından ise üslup ve söz sanatları gibi dış güzellik öğelerine yer verir. Bu konuyu *Ta’lim-i Edebiyat Üzerine Bir Risale* adlı esere ön söz yazan Necmettin Halil Onan (1950, s. 19): “Belagat kitaplarında bulunan bahislere Ta’lim-i Edebiyat’ta da yer verilmekle beraber, bunların tertip ve izah tarzlarıyla alınan misallerde yeni anlayışın tesiri barizdir” şeklinde ifade eder.

Ta’lim-i Edebiyat’ta ilk dikkatleri çeken konu anlatımlarındaki örneklerin çokluğudur (Tekşan ve Yüksel, 2010). “Tanımlamalar yerine örnekler üzerinden açıklama yoluna gidilmesi de buluş yolu ile öğretim stratejisini işaret etmektedir” (Arslan ve diğerleri, 2007, ss. 16-127). Hem zamansal olarak hem de dönem olarak farklı yazarların örneklerini Recaizade Mahmut Ekrem’in bu eserinde açıkça görebiliriz. Örneğin *İfade Güçlüğüünün* anlatıldığı bölümde: “Adni, Nefi, Nabi, Haşmet, Nedim, Pertev, Sabit, Hayali, Hami, İzzet Molla, Kazım Paşa, Şinasi, Ragıp Paşa, Ziya Paşa, Fuzuli, Sami, İzzet, Abdülhak Hamid, Cevdet Paşa Tarihi, Asım tarihi, Merhum Halet Bey, Esad Efendi-Tercüme-i Mutazırf, İrfan Paşa ve Hayrah Tarihi” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911) şeklinde yirmi dört farklı kişiden örnek art arda verilmiştir. Yeni Edebiyata dair, Şinasi’den “Yakışur (add karal) etse anı muhbeçegan” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 75) mısrasını verirken, Eski Edebiyata dair Nefi’den “Eğer oysa meşreni randan âlime sakı/ Bu reddi (revnak bayramı) cuma akşamı” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 74) beyitini verir. Yine bu konuda üç adet Yeni

Edebiyata, on altı adet Eski Edebiyata ve beş tane de tarihi kaynağa ait örnek vardır. Bu örneklerden altı tanesi nesir şeklinde iken, on sekiz tanesi ise manzum şekildedir.

Bu kitapta göze çarpan diğer konu ise; “*konuların zıt örnekler üzerinden izah edilmesidir*” (Tekşan ve Yüksel, 2010, s. 833). Recaizade Mahmut Ekrem, tanımlamalarında direk cümleyi söylemek yerine birbiri ile çelişen örnekler vererek tanımlamayı öncelikli olarak sezdirmiştir (Tan, Ş. Ed. ve diğerler, 2009, ss. 270-271). Bu sayede Recaizade Mahmut Ekrem, *buluş yöntemini* kullanarak öğrencinin, konuyu kendisi keşfederek anlamlandırmasını istemiştir. Örneğin yazar, *Efkâr Doğruluğu* konusunun özelliklerini sıralarken ilk önce Kanuni’nin “Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 17) örneğini verir. Ardından Nabi’nin “Gurur cümbüş bakara dayanası dursun/ Fakat lakası hakim marize sıklettir” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 17) beyitini verir. Bu sayede yazar Fikrin Doğru Olma özelliğini iki zıt örnek üzerinde açıklar. Yine ardından, Nabi’nin “Olur feyz tevazula dıraht pest bar-aver/ Komşudur meyveden mahrum servi serfiraz olmak” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 17) beyitini vererek üstte ifade ettiği zıtlığın, tek bir beyitte de var olabileceğini gösterir.

Kitabın üçüncü bölümündeki yazar *Mecaz* konusu ifade ederken Mecmua-i Şark ve Nergisi’den zıt örnekler vererek okuyucuya bu konuyu keşfetme imkanı sunuyor (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 235).

Yine Ta’lim-i Edebiyatın üçüncü bölümünde istiarenin çeşitlerini ifade ederken yazar öncelikle çokça örnek veriyor. Akabinde ise; o örneklerin tam zıttı sayılabilecek örnekler vererek okuyucunun zihninde etraflıca bir fikir oluşmasını sağlıyor (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, ss. 242-243).

Yazar, Ta’lim-i Edebiyat’ta *Abartma* konusunu açıklamada da yine aynı yöntemle başvurarak konuyu örnekler üzerinden açıklama yolunu seçmiştir. Önce Hami’nin “Anınçün pençe-i hurşid ile el(bir)eder muhatab” örneğini, ardından, Sami Paşa’nın “(Düşmana) Seyfi

zehr bar mir Huseyin Murad Ferid” örneğini, ardından, İzzet’in “Yüz sürdü zeminin pay-i pire/ Manende-i saye düştü(pire)” beyitini, ardından Ahmet Mithat Efendi’nin Kâinat’ından “(Eğerçi) Bir adam için kendi istifadesinden ihvan ü ebna-yı vatanını dahi müstefid etmiş defter-i hamiyette mukid bir burc ise benim için bu burcu...” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 89) örneğini verir. *Abartma* konusu ile ilgili tam açıklamasını ise sonrasında yapmıştır.

Kitabın birinci bölümündeki *Tetabu’-ı İzafat* açıklamasında Şeyh Galib’in iki farklı eserinden zıt örnekler vererek açıklama yoluna gitmiştir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, ss. 124-125).

Ta’lim-i Edebiyat adlı eserde *Estetik* hususu açıklanırken *buluş yolu ile öğrenme stratejisi* kullanıldığı gözlenmiştir. Hatta Ali Ekrem, bu durumu; bizim zamanımız için kolay bir iş gibi gözüke de bunun Recaizade Mahmut Ekrem’in dönemi için farklı ve daha öncesinde hiç uygulanmamış olması sebebiyle çağdaşları arasında üstün bir eser olduğunu belirtir (Bolayır, 1921). Kitabın ön sözünde küçük yahut büyük şiirlerdeki güzelliklerin hangi şartlar altında ortaya çıkabileceğini açıklarken; bu doğrultuda kaleme alınmış farklı edebi duyularla yazılmış fikri, hissi ve hayali eserlerden çeşitli örnekler vererek bir nevi okuyucu üzerinde konu ile ilgili tümevarım etkisi yaratarak konu başlığını aktarma yoluna gitmiştir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911) .

Ta’lim-i Edebiyat’ta Recaizade Mahmut Ekrem, açıkladığı konular hakkındaki görüşlerini desteklemek ve anlatım etkililiğini pekiştirmek için farklı şair, yazar ve düşünce adamlarının aynı hususlardaki görüşlerine de yer vermiştir. Örneğin Recaizade Mahmut Ekrem, *Sanayi’de Güzellik Neden İbarettir?* konusunda Eflatun’undan güzelliğin “hakikatin şaş-i letafetinden ibaret” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 58) alıntısını yaparak güzelliği “tabi’attan, efkârda, hissiyatta, ef’alde olsun hayret ve meftunumuzun celb eden ve kalbimizi şevk ü garam ile meşhun eyleyen şeydir” şeklinde tanımlar. *Üslub* konusunda ise; kendisinin

“...her şahsın efkâr ve mülâhazatını tabirdeki tarz-ı mahsusidir” tanımını “Fransa üdeba hükemasından (Bufon)un “üslubbeyanayniyle insandır” sözü sahihen bir bedii hakikat denmeye şayandır” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 62) sözü ile desteklemiş ve kendi edebi tanımlamalarına aynı zamanda “tanık göstermiştir” (Yurtbaşı, 2013).

Tablo 1

Ta'lim-i Edebiyat Kitabında Adı Geçen ve Örneklendirme Yapılan Yazarlar

	Kitapta ¹⁰ Adı	Kitapta ¹¹ Eser	Yazarın Kitapta ¹²
	Geçen Yazarlar	Örneklere Yer Verilen Yazarlar	Geçen Örnek Sayısı
Fuzulî	X	X	25
Şeyh Gâlib	X	X	15
Namık Kemal	X	X	78
Nef'î	X	X	31
Nedim	X	X	18
Bâkî	X	X	8
Fehîm	X	X	4
Nergisî	X	X	13
Veysî	X	X	5
Nâ'ilî	X	X	1
Okcuzâde	X		
Âlî Paşa	X	X	2
Nâbî	X	X	44
Abdülazîz	X		
Âsım	X		
Sultan Süleymân-ı		X	1
Kanûnî			
Şinasî	X	X	18

¹⁰ A.g.e. ss. 1-397. Ekrem, R. M. (1911). *Ta'lim-i Edebiyat*. İstanbul: Mihran Matbaası.

¹¹ A.g.e. ss. 1-397. Ekrem, R. M. (1911). *Ta'lim-i Edebiyat*. İstanbul: Mihran Matbaası.

¹² A.g.e. ss. 1-397. Ekrem, R. M. (1911). *Ta'lim-i Edebiyat*. İstanbul: Mihran Matbaası.

Tablo1'in Devamı

Râgıb Paşa		X	7
Reîsülküttâp Arif		X	15
Abdülhak Hâmid		X	66
Tarhan			
Fuâd Paşa	X	X	2
Sinân Paşa		X	1
Sâmî Pâşâ-zâde		X	30
Sezâî			
Ebussuûd Efendi		X	1
Âkif Paşa	X	X	7
İzzet Mollâ		X	26
Sünbülzâde Vehbî		X	2
Ahmed Midhat		X	3
Efendî			
Pertev		X	14
Necâtî		X	3
Haşmet		X	7
Sâbit		X	6
Fâzıl		X	1
Figânî		X	1
Velehû		X	14
Rûhî-i Bağdâdî		X	1
Münîf Paşa		X	4
Hâmî-i Âmidî		X	5

Tablo 1'in Devamı

Hâmî		X	6
HızırAgazâde Saîd		X	3
Alî Reşâd Paşa		X	2
Cevdet Paşa		X	8
Gelibolulu Mustafa		X	1
Âlî			
Eşref Paşa		X	2
Fazlî		X	1
Ali Rızâ Paşa		X	2
Adnî		X	1
Hayâlî		X	1
Kâzım Paşa		X	3
Ziyâ Paşa		X	11
Hâlet Bey		X	2
Es'ad Efendi		X	1
İrfân Paşa		X	17
Hayrullâh Efendi		X	1
Kânî		X	2
Recâî Efendi		X	1
Reşîd Paşa	X	X	3
Abdünnâfi' Efendi		X	1
Nişâncı Mehmed		X	1
Paşa			
İsmail Ankaravî		X	1

Tablo 1'in Devamı

Mustafa	bi	X	1
Mahmud			
Nâcî Efendi		X	3
Reşâd	Bey	X	1
(Takvim Muharriri)			
Sa'dullâh Paşa		X	3
Subhî Paşa		X	1
Yahyâ		X	1
Enverî		X	1
Emrî		X	2
Ârif		X	1
Yusuf Kâmil Paşa		X	7
Şems	Efendi	X	1
(Üsküdarlı)			
Sürûrî		X	2
Rif'at Paşa ¹³	X	X	1
Refîk		X	1
Ukbe bin Nâfî		X	1
Mehmed Bey ¹⁴		X	2
Nüzhed Bey		X	1
Hoca Nasreddîn		X	1
Ali Haydar Bey		X	3

¹³ Erkân-ı Harb Binbaşlıklarından Rif'at Bey.

¹⁴ Dahiliye Nazırlarından Mahmud Nedim Paşa'nın kardeşi.

Tablo 1'in Devamı		
Şâkir Ahmed Paşa	X	2
Remzî	X	1
Âşık Ömer	X	1
İbn-i Kemâl	X	1
Melîh Ahmed	X	1
Hâce Târîhi (Hoca Tarihi)	X	1
Siyer-i Veysî ¹⁵	X	2
Âsâr-ı Cedîde-i İzzet	X	1
Letâif-i İnşâ	X	1
Şefîk-nâme (Şefîk Mehmed Efendi)	X	1
Mecmûa-i Şark	X	1
Vak'a-i Zagre (Râcî Efendi)	X	1
Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye	X	1
Târîh-i Râşid	X	1
Mugni'l-Küttâb ¹⁶	X	3
Âsım Târîhi'nden (Çelebizade Asım)	X	5

¹⁵ Veysî, Hz. Muhammed'in hayatına zeyl ederek (eklemeler yaparak) bu eseri yazmıştır.

¹⁶ Seyyid Muhammed Nühed.

Tablo 1'in Devamı			
Hümâyûn-nâme		X	1
(Kelile ve Dimme)			
Şefik-nâme (Şefik Bey)	X		
Hayâl Gazetesi	X		
Diyojen	X		
Toplam (Türk Yazarlar)			99 (Doksan dokuz) Yazar, yazılı ve basılı yayından; 609 (altı yüz dokuz) örnek metin bulunmaktadır.
Bossuet	X	X	3 ¹⁷
Racine	X		
Beaulieu	X		
Fénelon	X		
Jean-Jacques Rousseau		X	3 ¹⁸
Volney		X	2 ¹⁹
Buffon		X	1
Victor Hugo		X	1 ²⁰

¹⁷ Kemal Paşazade Said Efendi tarafından tercüme edilmiştir.

¹⁸ Münif Paşa ve Kemal Paşazade Said Bey tarafından tercüme edilmiştir.

¹⁹ Ayetullah Bey tarafından tercüme edilen "Les Ruines de Palmyr" adlı eser.

²⁰ Pertev Paşa tarafından tercüme edilmiştir.

Tablo 1'in Devamı		
Charles Verne	X	1
Madam Kampan	X	1
Şaron	X	1
Lamartin	X	2
Toplam (Yabancı Yazarlar)		12 (on iki) yazar, yazılı ve basılı yayından 15 (on beş) metin örnek verilmiştir.

(Bunların yanı sıra bir adet Arap Edebiyatına ait anonim söz, Türk halkının günlük yaşamda kullandığı 34 adet halk söyleyişi bulunmaktadır²¹.)

Edebiyat öğretimi adına kaleme aldığı bu eserde, örneklerden yola çıkarak bir takım hususlara dikkati çekmektedir. Kendisi, döneminde batı hayranı olarak adlandırılmış ve bu durum birtakım tartışmalarda da sık sık gündeme gelmiştir. Fakat kendisinden sonra gelecek nesillere yol gösterici nitelikte kaleme aldığı bu eserde, Türk yazar ve yayınlardan örnek niteliğindeki metin sayısı, yabancı (batılı) yazar ve yayınlardan alıntılandığı metinlerden bariz bir fark ile çokluk göstermektedir. Tüm bunlara ek olarak Türk yazarlar içerisinde dönem ve coğrafya ayrımı gözetmediği de gözler önüne serilmektedir. Gerek kendisi ile aynı döneme tekabül eden yazarlardan, gerekse en çok eleştirildiği²² Eski Edebiyat yazarları ve Halk Edebiyatı yazarlarından da örnek vererek hem edebiyat bilgisinin genişliğini hem de fikirlerini açıklarken yanlı davranmadığını kanıtlamıştır. “Recaizade Mahmut Ekrem Bey’in

²¹ A.g.e.’de Ta’rız, İstiare ve Kinaye bölümlerinde yer verilmiştir. Ekrem, R. M. (1911). *Ta’lim-i Edebiyat*. İstanbul: Mihran Matbaası.

sık sık verdiği bu misaller arasında yeni şiir ve edebiyatla beraber bilhassa eski nesirden seçilmiş parçaların da bulunması ve nesrimizin böylece hususi bir dikkate arz edilmesi edebiyatımızda ilk defa görülen bir hadiseydi” (Tanpınar, 1997, s. 40).”

Bunun yanı sıra genel anlamda edebiyat dersi öğretimi için yazılan bu kitapta örneklerin çokluğu dikkatleri çeken ayrı bir husus olmuştur. Örneklerden yola çıkarak edebi konunun öğretimi, *tanık göstermelerin* çokluğu ve çeşitliliği ile fikrin kanıtlanabilirliği ve öğretimde öne çıkan *tümevarım yöntemi* dolayısıyla uygulanmaya çalışılan *buluş yöntemi* kitabı önemli yapan özelliktir.

Ta’lim-i Edebiyat kitabı yöntem açısından incelendiğinde ise; günümüzde en çok kullanılan “*soru-cevap*” yöntemine yer vermiştir. Bu yöntemde ise asıl dikkat edilmesi gereken husus; “soruların öğrenciyi sorgulayan değil, onun yerine konunun detayıyla incelenmesini sağlayan tarzda olması gerekir” (Karaağaçlı, 2005, s. 145). *Üslup* konusunda: “Öyle olduğu halde birinci misalde (ne)lerden sonra kelime-i isbad ve diğerlerinden kelime-i nefy kullanılması bize tayin eden şey nedir?” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 100) sorusunu sorar ve ardından kendi açıklamasını verir. Recaizade Mahmut Ekrem (1911, s. 58) *Sanat ve Edebiyatta Güzellik Neden İbarettir?* şeklindeki başlıkta da aynı yönteme başvurmuştur. Bu sayede öğrencinin akıl yürütme ve eleştirel düşünme özellikleri ön plana çıkarılmıştır.

Kitabın birinci bölümünde eski-yeni üslup hakkındaki fikirlerini sorular sorarak izah etmeye çalışıyor. “Acaba bu zatların eski yolda yazdıkları şeyler sanayi’-i lafziyyece o nev’ asar-ı selefin hangisinden aşağı kalır? Halbuki bunlara mensub şu iki yolda eserlerin muayene vü muvazenesinde yenilerinin eskilerine ez-her cihet rüçhanını teslim etmeyecek bir tab’-ı selim bulunabilir mi?” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 119).

²² Abes-Muktebes tartışması.

Ta'lim-i Edebiyat'ın birinci bölümündeki *Müşkil-pesendlik* adlı hususu açıklarken yazar Pertev Paşa'nın Tıfl-ı Naim adlı eserinden bir bölümü paylaşarak okuyucusuna; “Vakıs mümkün midir ki bir müşkil-pesend-i edeb “ninni” kelime-i Türkiyyesini Arabi ve Farsi kelimata bir kaide-i Farsiyye izafetiyle isti'male cesaret etsin? Halbuki layık mıdır ki bir zevk-aşna-yı edeb bu makule bedayi'-i tabiati böyle kusurları için muahazeye kalkışsın?” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 138) şeklinde sorular yöneltir. Bu soruları kendisi bizzat yanıt vermezken bu konuyu öğrencilerinin zihninde muhakeme etmesini ister.

Ta'lim-i edebiyat'ın son bölümündeki *Kitabın Hatimesi* kısmında ise; kitap içerisinde yer alan tüm görüşlerini kısaca özetliyor. Fakat bunu yapmaya başlarken öncelikle kitabın genelinde anlattığı konular ile ilgili sorular sorarak okuyucunun zihninde canlandığı parçaları biraraya getirmeye çalışıyor. Sonrasında ise; okuyucu vasfındaki öğrencilerine yedi maddelik sorular yöneltiliyor. Bu sorulara ise; kendisi kesinlikle cevap vermezken öğrencilerinin bu yedi maddeyi edebiyat öğretimi boyunca sorgulamaları gerektiğini kastediyor (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, ss. 384-385).

O dönem için ilerici olarak tanımlanabilecek tüm bu öğretim yaklaşım, ilke, yöntem ve tekniklerinin yanı sıra, Ta'lim-i Edebiyat'ta karşımıza çıkan diğer bir husus ise; konuya ait özelliklerin sıralanmasıdır (Tekşan ve Yüksel, 2010, s. 836). Dolayısıyla kitapta “*sunuş yolu ile öğretim stratejisine*” de yer verilmiştir. Recaizade Mahmut Ekrem'in kitabın genelinden ziyade bazı bölümlerde direk konu ile ilgili tanımlamalar yapar. Öğrencide “*tümdengelimsel* bir akıl yürütme kullanır” (Sönmez, 2011, s. 101).

Örneğin *Yüksek His* duygusunu; yücelik, üstün mertebeye yükselme ve hayal sınırlarını aşan derecelerdeki isteğin gönlümüzdeki izahı şeklinde sıralamıştır (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 71). Aynı şekilde *Ulviyet* konusu da konunun özelliklerinin sıralanmasının ardından verilen örnekler ile açıklamıştır. Bu konunun özellikleri ise; yüce, gösteriş ve huzur verici olarak sıralanır, ardından yazar, ulviyet konusunun “ilahi, dini hisler,

vatani konular ile kutsal ve ruhani özellikleri de kapsadığını ekler (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 27).

Yine benzer tanımlamaya örnek olarak *Saf, Temiz His* konusu verilebilir. Yazar, saf hislerin; temiz kalplilik, samimiyet ve çocukça özellikler ile gerçekleşebileceğini sıralar (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 37).

Yine örnekleme veya sezdirme yoluna girilmeden direk tanımlama cümlelerinin verildiği kısımlar da mevcuttur. Örneğin yazar, *Hissiyat* (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, ss. 31-33) konusunu açıklarken anlamlandırma yerine daha çok açıklama yapmıştır (Tekşan ve Yüksel, 2010, s. 836). Recaizade Mahmut Ekrem'in Ta'lim-i Edebiyat'ın bazı bölümlerinde, farklı yöntemlere başvurmadan tanımlamaları öncelikli olarak kendisinin yaptığı da gözlenmiştir. Örneğin; “Deha ve Hünerver, Kesret-i Tekrar, Mutabakat-ı Elfaz, Şive-yi Mugayeret, Üslub ve Garabet” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911) gibi... Örneğin; kitapta garabet konusu “vahşi ve gayr-i me'nus lugat ve ta'birat isti'malinden tartib eden bir nakısadır” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911) şekliyle yer alır.

Takdir-i Elhan

1301 yılında Mahmud Bey Matba'asında (İstanbul'da) basılan eser 85 sayfadan oluşmaktadır.

Menemenlizade Tahir, 1301 yılında bitirdiği *Elhan* adlı eserini basıma göndermeden önce aynı zamanda öğretmeni olan ve görüşlerine de özellikle önem verdiği Recaizade Mahmut Ekrem'e gönderir. Bir mektup aracılığı ile gönderdiği *Elhan*'ın kitap halindeki basımında hem *Üstad-ı Muhteremim Recaizade Mahmut Ekrem Bey Efendi Hazretlerine'dir* başlığı ile gönderdiği mektubu hem de öğretmeni *Recaizade Mahmut Ekrem'in Menemenlizade Tahir Beyefendi'ye* başlığı ile gönderdiği cevap niteliğindeki mektubu yer

almaktadır²³ (Arseven, 2008). Özellikle; Recaizade Mahmut Ekrem'in mektubu *Elhan* adlı kitabının poetikası niteliğindedir.

Recaizade Mahmut Ekrem, Takdir-i Elhan'da Menemenlizade Tahir'in, *Elhan* kitabındaki *Mazi*, *Merhamet*, *Kitabe-i Seng-i Mezar*, *Şiir Nasıl Söylenir*, *Viktor Hugo*, *Kafiyesiz Bir Şi'r* adlı şiirleri üzerinden kendi edebiyat anlayışını öğrencisi Menemenlizade Tahir'e ve okurlara aktarmıştır.

Takdir-i Elhan adlı eser incelendiğinde kitabın birçok yeniliği hemen göze çarpar ve yine bu kitapta, Türk edebiyatında daha öncesinde değinilmemiş konular ele alınmıştır. Bu eserde ilk *realist*, *natüralist* edebiyat akımlarını örnekler üzerinden aktarmıştır. Recaizade Mahmut Ekrem'e göre şairler içinde yalnız tabiatı taklide çalışanlar daima ilerler (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886). Yazar, bu görüşünü kendisinin yazdığı *Necip Paşa Mersiyesi*'nden verdiği örnek ile açıklar. Bunun yanı sıra, yine *natüralist* akımın örneklerinin Türk edebiyatına girmesini sağlayan bu eserde Recaizade Mahmut Ekrem, gerçek edebiyatın, insan hayatının tasviri ve tabiatla ilgili gözlemlerin temsili olduğunu belirtir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886). Ali Ekrem Bolayır'da hocası olarak gördüğü Recaizade Mahmut Ekrem'in bu görüşlerine sonuna kadar katılarak bu hususları, ilk defa Türk edebiyatında işleyen kişinin Recaizade Mahmut Ekrem olduğunun altını çizer (Bolayır, 1921).

Yine Takdir-i Elhan'da geçen ve sonraki dönemlerde Recaizade Mahmut Ekrem'in izinden giden edebi şahsiyetlerinin ağızlarına pelesenk olan “Zerrattan şümusa kadar her güzel şey şi'rdir.” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, s. 9) sözü Ali Ekrem'in de belirttiği üzere; Türk edebiyatındaki o güne kadarki tüm güzellik algısını yıkarak bu hususa yepyeni bir yorum katmıştır. Üstelik Recaizade Mahmut Ekrem, açtığı bu yol sayesinde Servet-i Fünun yazar ve şairleri tarafından taklit edilen ve izinden gidilen adam olmuştur (Bolayır, 1921).

²³ R. M. E.'in *Takrizat* adlı eserinde bu mektup yer almaktadır. Ekrem, R. M. (1898). *Takrizat*. İstanbul: Alem Matbaası.

Recaizade Mahmut Ekrem; Takdir-i Elhan'da, Menemenlizade Mehmet Tahir'in kendisinin öğrencisi olması ve aralarında geçmişten gelen hukuklarına rağmen; *Elhan*'daki şiirlerin hepsini beğendiğini söylemesinin doğru olmayacağını da belirtir (Arseven, 2008). Bunun üzerine Menemenlizade Tahir'in, *Elhan* adlı şiir kitabının basımından önce hocasına kitabı yolladığı halinde, Muallim Naci'nin de aynı isimli *Gark-ı Nur* redifli şiiri de mevcuttur. Fakat Recaizade Mahmut Ekrem, Takdir-i Elhan'da da belirttiği şekliyle “Menemenlizade gibi edebiyata hizmet etmek isteyen yetenekli olan gençlerimizin eserleri içinde yer bulacak çeşitten değildir” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, s. 64) bu şiiri kitabında yer vermemesini tavsiye eder. Bu durumu ise Ahmet Hamdi Tanpınar 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi kitabında şöyle yorumlamıştır:

Bilindiği gibi “Takdir-i Elhan” biraz da Muallim Naci'ye hücumdu. Baş tarafında “Ateşpare” şairinin kitaplarının isimlerine telmihlerle dolu bir fıkrada Recaizade Mahmut Ekrem Bey, Naci'nin oldukça güzel ve şüphesiz dil ve klasik zevk bakımından hiçbir kusuru olmayan “gark-ı nur” redifli gazelini tehzil ediyordu. Naci bunu görmezlikten gelemezdi. Nitekim “Demdeme” adlı –“Zemzeme'ye karşılık- bir hücum eseriyle Recaizade Mahmut Ekrem Bey'e şiddetli bir cevap verdi. Recaizade Mahmut Ekrem Bey'in üstü kapalı telmihlerinden açıkça ağır bir lisan ile yazılan ve her satırında şahsiyet yapan bu kitabın, şairin ilerdeki çalışmaları üzerine menfi bir tesir yaptığı daima düşünülebilir. Bu tarihten itibaren Naci de yeniye karşı hemen hemen açıkça cephe alır²⁴. (Tanpınar, 2007, s. 445)

Ne gariptir ki; her ne kadar Recaizade Mahmut Ekrem eski-yeni çatışmasının fitilini ateşleyen kişi olarak görülse de Takdir-i Elhan kitabında Menemenlizade'yi en sert eleştirdiği

nokta *Victor Hugo*'ya *Mersiye* şiirine yönelik olmuştur. Recaizade Mahmut Ekrem, o günün edebi çevrelerinde Avrupalı edebiyata vakıf olup da, güzel örnekler verenlerin varlığından ve *Fuzuli*, *Baki*, *Nedim*, *Nef'i* gibi pek çok divan şairimizin ve *Nergisi*, *Veysi*, *Sinan Paşa*, *Okçuzade* gibi nasirlerin varlığından söz eder, kendisini de -bu ayrımı bilenlerden olması nedeniyle- bunların dışında tuttuğunu belirtir. Edebiyatımızın bütün bu önde gelen şahsiyetlerinin varlığına karşın, Fransız bir şair için -ne kadar ünlü olursa olsun- mersiyeler söylemesini hoş karşılamaz (Arseven, 2008).

Ali Ekrem Bolayır'a göre ise; *Elhan*'daki şiirlerin yüzde doksanının eski şeyler olduğunu, fakat Recaizade Mahmut Ekrem tarafından yeni şekillerle sunulmaya yönelik inceleme yapıldığını belirterek *Takdir-i Elhan*'ın hem bazı edebi kuralları vermesi bakımından hem de tenkitleri açısından çok önemli bir eser olduğunu belirtir (Bolayır, 1921).

Recaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat öğretmenliği kimliğini de göz önünde bulundurursak *Takdir-i Elhan*, her ne kadar bir edebiyat eleştiri kitabı olsa da aynı zamanda bir edebiyat ders kitabı niteliği de taşımaktadır. "Ey nev-reside-i edeb" (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886) diye seslendiği Menemenlizade Mehmet Tahir, Recaizade Mahmut Ekrem'in Mülkiye Mektebi'nde iken öğrencisidir (Birinci, 1988). Bunun yanı sıra *Takdir-i Elhan* ilk başta sadece öğrencisine bir edebi mektup şeklinde yazılmış olsa da Menemenlizade Tahir'in poetikayı *Elhan* adlı şiir kitabının önüne eklemesi üzerine, edebiyat eleştirisi açısından önemli olan bu kitabın kendisi gibi nice öğrenci ve geleceğin edebiyatçılarına yön vermesine dolaylı yoldan sebebiyet vermiştir.

Bu bağlamda *Takdir-i Elhan*'ı bir edebiyat kitabı nazarında incelersek eleştiri kitabı olmasına karşın Ta'lim-i Edebiyat ile birtakım anlatım benzerliklerini de görebiliriz.

Takdir-i Elhan adlı eleştiri kitabı eğitim bilimleri açısından incelendiğinde "**disiplinlerarası yaklaşım**" hemen göze çarpmaktadır. Bu yaklaşım, "bir kavramın, konunun,

²⁴ M. N.'nin 1886'da R. M. E. İle giriştiği edebi tartışmalar, şiir dili ve tekniği üzerindeki aykırı görüşlerin başlamasına fırsat yaratır, basın çevreleri bu tartışma etrafında cepheleşir, hükümet bu polemiği önleme gereğini

problemin ya da tecrübenin incelenmesi için birden fazla disiplinin yöntem ve bilgisini bilinçli bir biçimde işe koşan program anlayışı” (Morrinson, G. R. vd., 2012, s. 8) olarak tanımlanmaktadır. Bu etkili öğretim yöntemini “Şi’r resim gibidir.” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, s. 14) sözü ile de tasdiklemiştir. Bu görüşüne ek olarak edebiyatta söz sanatlarının önemini vurguladığı bir diğer bölümde “Resim sanatında renkleri uydurmak nedenli zor ise edebiyatta da manevi değerleri güzel bir dille aktarmak, özellikle de konuya uygun düşürmek zordur, görüşündedir.” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, ss. 15-17). Güzel sanatların iki farklı kolu arasında anlamlı bir bağ kurarak farklı iki disiplini aynı başlık çevresinde buluşturmuştur.

Takdir-i Elhan’a öğretim ilkeleri açısından bakıldığında ise ilk önce “*hedef kitleye görelilik*” (Küçükahmet, 2011, s. 49) ilkesi göze çarpmaktadır. Recaizade Mahmut Ekrem, edebiyatımızın batıya dönük yüzlerinden biri olarak nitelendirilse de dilin özelliklerinin bilhassa Türk dilinin özelliklerinin doğru ve yerinde kullanılmasını da savunmaktadır. “Daha imla öğrenmeden şiir ve şairi tarife kalkışmak şarlatanlıktır. Türkçe iki satır dürüst yazı yazmağa muktedir değil iken lisan-ı Osmani’nin kifayetinden bahse girişmek şarlatanlıktır” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, s. 37). Edebiyatçıların eserlerinde, farklı dillerin tesirlerine girmeden eserlerini yazmaları gerektiğini savunur. Buna ek olarak; “biraz Fransızca öğrenince Türkçe diye karaladığı boş, saçma sapan sözler arasına Fransızca ibareler katarak bu dili öğrenmiş olduklarını göstermek amacıyla olan davranışlar sergileyenleri de şarlatanlıkla suçlar” (Arseven, 2008, s. 44).

Kitapta göze çarpan bir diğer öğretim ilkesi ise; “*hayatilik*” tir. İlköğretimin de eğitim öğretim ilkelerinden birisidir (MEB, 2005, ss. 11-12) ve eğitim-öğretimde *hayatilik* esastır.

“Şa’irler içinde tabi’atı taklide sa’y edenlerdir ki mesleklerinde daima müterakki olup giderler” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, s. 10). Recaizade Mahmut Ekrem, doğayı *hace-yi*

bedayi olarak tanımlar. Şiir özellikle konusu itibariyle ve kullanılan imge, imajlar ile doğanın acemice birer tasviridir. O nedenle şiirlerinde, daha yaşama yakın öğeleri işlemiş ve güzel şiir duyusunun ancak bu sayede olabileceğini Menemenlizade Mehmet Tahir ve diğer öğrencilerine tembihlemiştir.

Yine *yaşama yakınlık* olarak “Fi’l-hakika şi’r ne kadar tabi’i olursa o kadar güzel olur.” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, s. 11) sözünü örnek gösterebiliriz. Recaizade Mahmut Ekrem’in altın kuralı: “Şiir ne kadar doğal, hayati unsurlar ve temalar barındırırsa o kadar güzel olur.” şeklindedir. Üstelik bu görüşünü desteklemek için Üçüncü Zemzeme’de yer alan Ferda-yı Tedfin ve Nevbahar adlı şiirlerini örnek gösterir” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886’dan aktaran Arseven, 2008, s. 15). Örneklerle anlatımını pekiştirmesi öğretmen kişiliğini de bir kez daha gözler önüne serer.

Kitapta uygulanan bir diğer öğretim ilkesi ise; “*yakından uzağa*”dır. “Bu ilke, öğretimde ele alınacak konuların ve konularla ilgili olayların, örnek ve problemlerin seçilmesinde ve işlenmesinde bulunulan yerden ve zamandan başlayarak gittikçe genişleyen bir şekilde uzağa, uzak çevrelere geçilmesini öngörmektedir” (Uşun ve diğerleri, 2008, s. 150).

Yazar, Takdir-i Elhan kitabının ilk sayfalarında genel edebiyata ve edebiyatçılara dair fikirlerini söyleyip eleştirilerini yapmıştır. Sonrasında ise öğrencisi Menemenlizade Mehmet Tahir’in kendi şiir kitabı *Elhan*’ı yollama amacına dönerek Menemenlizade’nin gönderdiği şiirlerini tek tek incelemeye geçer. Kitabın bu bölümünde ise; şiirlere yönelik düşüncelerinden yola çıkarak uzun uzun Türk edebiyatındaki tahlilci, şair ve yazarları ile ilgili görüş ve fikirlerini de beyan eder.

Bunun yanı sıra Recaizade Mahmut Ekrem’in, Menemenlizade Mehmet Tahir’in *Elhan* şiir kitabından en çok eleştiriyi aldığı şiiri *Victor Hugo’ya Mersiye’yi* eleştirdiği cümlelerde *yakından-uzağa* fikir anlayışının emarelerini de görürüz. Nitekim bu hususta;

Victor Hugo'dan önce kendi edebiyatımız içerisinde yetişmiş Fuzuli, Baki, Nedim, Nef'i gibi pek çok divan şairimiz ile Nergisi, Veysi, Sinan Paşa, Okçuzade gibi nasirlerden bahsetmesi ve eserleri içerisinde yer alması gerektiği fikrini savunur (Arseven, 2008). Görüldüğü üzere Recaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat felsefesinde bahsi geçen öğretim ilkesinin yeri ve anlamı büyüktür.

Kitapta dikkatleri çeken eğitim stratejisi ise “*tümevarım*”dır. “Zerrattan şümusa kadar her güzel şey şî'rdir” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, s. 9) sözünü açıkladığı bölümde bu özellik ön plana çıkmaktadır. Doğanın acemi birer öğrencisi olarak gördüğü şairlerin, sınır gözetmemelerini ve yeryüzündeki en küçük varlıktan güneşe ve yeryüzünün tamamına değin her şeyin şîir ve şîirin konusu olabileceğini dile getirmiştir.

Yine *tümevarım* kavramını karşılayacak başka bir açıklaması “Edebiyat-ı sahiha tesavir-i hayat-ı insaniye ve temasil-i meşhudat-ı tabi'iyedir.” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, ss. 13-14) hususunda olmuştur. Recaizade Mahmut Ekrem'e göre gerçek edebiyat insandan yola çıkarak gerçek kaynağına yani yaşama ve doğaya ulaşır. Edebiyatta, özellikle şîirde asıl aktarılacak istenen, şîirin asıl amacı ve konusu yaşam ve yeryüzündeki her güzel şey olmalıdır der ve bunun da ancak yeryüzünün acemi birer öğrencisi olan insandan yola çıkılarak aktarılabilceğini belirtir.

Takdir-i Elhan adlı öğretici kitabında, Ta'lim-i Edebiyat'ta olduğu gibi örneklemelere çokça yer vermesi ve bunu yaparken düşünce geliştirme yöntemlerinden “*tanık gösterme*²⁵”yi sıklıkla kullanmış olması, dikkatleri çekmiştir. Bu durum kendisinin fikirlerini farklı şair ve yazarların nesir ve manzumelerinden örnekler vermek suretiyle *tanık gösterme* yöntemini kullanarak pekiştirmeye çalışmasını daha çok öğretimde kalıcılığı sağlamaya çalıştığı ile bağdaştırabiliriz. Takdir-i Elhan kitabı toplamda 85 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın tamamında ise; (kendi şîirlerinden örnekleri tenzih edersek) 15 Türk, 10 tane de yabancı

²⁵ Yurtbaşı, M. (2013). *Sınıflandırılmış kavramlar sözlüğü (Türkçe Thesaurus)*. İstanbul: Sartonet Ltd. Şti.

yazar, tahlilci ve şairden bahseder. Türk şair, yazar ve tahlilcilerin 8 tanesinden direk örnekler verirken; 2 yabancı şair, yazar ve tahlilcinin eserlerinden de örnekler vermiştir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886). Bu da bahsi geçen kitap için hatırı sayılır bir sayı olarak karşımıza çıkmıştır. Bahsi geçen örneklemlerin verildiği şair, yazar ve tahlilcilerin isimleri ve kitap içerisindeki katkıları aşağıdaki tabloda detaylı olarak ele alınmıştır.

Tablo 2

Takdir-i Elhan Kitabında Adı Geçen ve Örneklendirme Yapılan Yazarlar

	Kitapta ²⁶ Adı	Kitapta ²⁷ Eser	Yazarın Kitapta ²⁸
	Geçen Yazarlar	Örneklere Yer	Geçen Örnek
		Verilen Yazarlar	Sayısı
Nedim		X	2
Edip Haluk Sezai		X	1
Fuzuli		X	2
Nef'i		X	1
Galib Dede		X	1
Namık Kemal		X	1
Ziya Paşa		X	2
Ahmet Midhat		X	1
Efendi			

²⁶ A.g.e. ss. 1-85. Ekrem, R. M. (1886). *Takdir-i Elhan*. Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası.

²⁷ A.g.e. ss. 1-85. Ekrem, R. M. (1886). *Takdir-i Elhan*. Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası.

²⁸ A.g.e. ss. 1-85. Ekrem, R. M. (1886). *Takdir-i Elhan*. Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası.

Tablo 2'nin Devamı

Baki	X
------	---

Na'ili	X
--------	---

Sami	X
------	---

Şeyh Galip	X
------------	---

Reşid Paşa	X
------------	---

Akif Paşa	X
-----------	---

Şinasi	X
--------	---

Toplam	(Türk	11
Yazarlar)		

Buvalo	X	1
--------	---	---

Bufon	X	1
-------	---	---

Volter	X
--------	---

Laharib	X
---------	---

Tablo 2'nin Devamı

Sent Böv	X
Morceaux Choisis (Morsu Şevazi)	X
Alfred de Muse	X
Lamartin	X
Victor Hugo	X
Toplam (Yabancı Yazarlar)	2

Yazarın, Takdir-i Elhan adlı kitabında gözler önüne serilen bir diğer öğretim yöntemi ise; “*soru-cevap*”tır. *Sokrates Yöntemi* olarak da adlandırılan bu teknik; “birtakım sorularla karşındakinin zihninde saklı bulunan doğruları açığa çıkarma ve böylelikle ona gerçeği buldurma temeline dayanan bir öğretim tekniğidir” (Demirel, 2012, s. 108). Hayal ile ilgili düşüncelerini dile getirirken Edip Haluk Sezai'nin dörtlüğüne yer verir ve “Hayal-i ruh-perveri meydana gelemezdi. Bu türlü eş'ara samimi demek yakışır çünkü kalpten çıkıyor öyle değil mi?” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, s. 7) şeklinde okuyucularına bu soruyu yöneltir.

Recaizade Mahmut Ekrem, *his ve fikir* konularını açıklarken “Bunların ikisinin de havi oldukları his ve fikrin yeniliğini inkar etmem iktiza ederse iddi'a bile ederim. Ancak her yeni

fikir güzel mi olur?” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, s. 13) şeklinde öğrencileri gibi gördüğü okuyucularına bir soru daha yöneltir. Bu sayede okuyucunun aklında *his ve fikir* ile ilgili sorulardan oluşan bilinç akımı oluşturur.

Soru-cevap tekniğini *Hissiyat* konusu gibi soyut bir kavramı açıklarken bir kez daha kullanır. Bu konu ile ilgili ise;

Düşününüz bir kere: Geceleyin bir mevkı’-ı tabi’ide mehtaba karşı tek ve تنها bulunan ve mazinin gülünç yüzü, mahzun edalı hatıralarını hayalinden imrar eden bir insan hususiyle bir şa’ir-i dakika-dan (bilemem ne yapar da) eğlenceye mi bakar yoksa hazin hazin bir takım tefekkürat ile müte’essirü’l-cinan mı olur? Ve hayal-i şa’iranedes mes’udiyet-i maziyyenin çehresine yakıştırılacak hande midir yoksa mahzunane tebessüm müdür? (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, s. 22)

sorularını sorarak yazar, okuyucularında farklı çağrışımlar yaratır ve *beyin fırtınası* oluşturur. Böylece okuyucularına, ilgili edebiyat konularına dair, kendine ait terimleri direk vermektense öğrenimi kalıcı hale getirerek sorduğu soruların cevaplarından yola çıkarak okuyucularına bahsi geçen tanım bilgilerine kendilerinin ulaşmasında önderlik eder.

Takrizat

Övgüler (Kamus-ı Türki, 2005) manasına gelen Takrizat kitabı, Recaizade Mahmut Ekrem’in 87 sayfadan oluşan eleştiri mektuplarından oluşur. Kitap, 1314 yılında İstanbul’da, Maarif Nezaretinde, Alem Matbaasında basılan eser, Recaizade Mahmut Ekrem’e gönderilen farklı şairlerin eserlerine yönelik yazılan edebi mektuplardan oluşur. Bu kitaba alınan şair ve yazarların bazılarının ismi, Recaizade Mahmut Ekrem, bazılarını ise edebi mektuplar içerisinde bilhassa aktarmıştır.

Recaizade Mahmut Ekrem, bu gönderilen eserlerin yazarlarına yanıt olarak bu mektupları kaleme almış, 1297-1312 yılları aralığında yazmış ve Takrizat adı altındaki bu kitapta derlemiştir.

Recaizade Mahmut Ekrem, kitabın giriş bölümünde de aktardığı şekilde bu edebi mektuplar tek başlarına Türk edebiyatına birtakım şeyler katmamalarına karşın, bir kitap adı altında toplandıklarında bir bütün arz edip Türk edebiyatında; Tanzimat ve Servet-i Fünun duyuşuna dair birtakım emareler içermektedirler. Bu durumu kendisi de giriş bölümünde şöyle ifade etmiştir: “Bazı şeyler vardır ki münferiden buldukları zaman sırf faydasız kaldıkları halde bir yerde toplu bulununca bir faydaya hadim olabilirler. Halbuki bu mecmua-i müteferrikat hakkında benim öyle bir ümidim dahi yoktur” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, İfade-i Hal).

Fakat sonrasında, kendisinin de tahmin edemeyeceği kadar Türk edebiyatına faydası dokunan bir kitap olmuştur.

Kitapta toplamda on üç mektup şeklinde makale yer almaktadır. Dönemin önemli bir yazarı olması ve buna edebiyat öğretmenliğinin de eklenmesi sebebiyle kendisine hususi şekilde; gerek öğrencileri gerekse haricen genç yazarlar tarafından eserler gönderilip eleştirmesi ve düzeltmesi gereken yerlerde bilgi vermesi istenmiştir. Recaizade Mahmut Ekrem’de hepsini öğretmen kimliğinin vermiş olduğu şevk ve yetkinlikle itina ile cevaplamış ve bu mektupları da saklamıştır. Sonrasında kendisinin dahi *müsvedde* olarak kabul ettiği bu makaleler, Türk edebiyatının bir dönemine ışık tutmuştur. Üstelik Recaizade Mahmut Ekrem’in kendisi bile bu sonuca şaşırmıştır.

Eserde, toplamda on üç makale şeklinde mektup bulunmaktadır. Bazılarının tarihi belirli iken bazılarında böyle bir emare yoktur. Ayrıca eleştiri konusu olarak makalelerde

belirtilen eserlerin bazılarının yazarları belli iken Rezaizade Mahmut Ekrem'e eleştirmesi için gönderilen bazı eserlerin ise yazarları dahi belirli değildir²⁹.

Kitapta yer alan on üç makalenin ismi ve yazarları şöyledir:

1.Rehber-i Talibin-i Mecelle İçin (Mehmed Ali Bey'e ait hukuk kitabıdır.)

2.Mahzenü'l-Ulum İçin (Yazarları: Seyyid Abdülzade Mehmed Tahir ve Serkis Orpilyan olup aslen ansiklopedik bir eserdir.)

3.Tuluat Namında Bir Mecmua-i Eş'ar İçin

4.Bu Da Bir Mecmua-i Eş'ar İçin

5.Bir Çiçek Demeti İçin

6.Gözyaşları İçin (Reşit Bey'e ait Gözyaşları adlı şiire ithafen yazılmıştır.)

7.Tebessüm İçin

8.Menemenlizade Tahir Beyefendiye (Elhan isimli şiir kitabı için yazılmıştır.)

9.Bir Mecmua-i Eş'ar İçin

10.Fazilet ve Asalet Namındaki Eser İçin

11.Bir Mecmua-i Münşeât İçin

12.Netice-i Ta'ami İsimli Eser İçin (Şerefeddin Bey tarafından yazılmıştır.)

13.Bir Eser-i Manzum İçin

Rezaizade Mahmut Ekrem, diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserini de dönemine göre farklı eğitim anlayışlarından yola çıkarak kaleme almıştır. Hatta birçok eğitim anlayışının günümüz eğitim strateji, yöntem ve tekniklerine yakın olduğu görülmektedir.

Bunlardan ilki **“disiplinlerarası ilişki”** eğitim ilkesidir. Bu yaklaşım, “Gerçek anlamda disiplinlerarası öğretim, ancak öğretimin tamamıyla kavramlar ya da problemler etrafında organize edilmesi ve bu kavramın ya da problemin işlenmesinde değişik alanlardan bilgilerin etkili bir biçimde bütünleştirilmesidir” (Şimşek ve Yıldırım, 2005, ss. 89-90).

²⁹ Yazar ismi belirtilmeyen mektuplarda, eser araştırması üzerinden içerik analizi yapılmıştır. Bu surette ismi geçen yazarların eserleri olacağı tahmin edilmiştir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat yolculuğunda *natüralizmin* de etkileri vardır. Türk edebiyatındaki rüzgarı bu doğrultuda estirdiği de Servet-i Fünun edebiyatının fikir babası olması ile de tasdik edilmiştir. Keza Servet-i Fünun edebiyatındaki şair ve yazarlarda *natüralizmin* etkileri vardır.

Bu husus doğrultusunda Takrizat adlı eserdeki *Gözyaşları İçin* makalesinde, adı geçen eser eleştirisinde şöyle bir açıklama gereği duymuştur:

Şiiri fenlendirmek veyahut fenne şiir katmak lazımdır” fikr-i nev-zuhuruna bir tarafdar-ı zi-iktidar olduğunuzu anlatmak veyahut (fizyoloji) bilinmedikçe gözyaşından bahsolunamayacağı iddiasıyla meydana çıkabilecek mu'teriz-i mütefenninlere bir cemile ibraz etmek için mi bu iltizam-ı malayelzeme düştünüz?

Edebiyat içinde iktizasına göre mesa'il-i fenniyye der-meyan olunabileceğini kimse inkar etmez. Fakat o iktiza izhar-ı fazilet ü hazakat.. arz-ı daniş ü hikmet gibi sırf hod-endişane tekellüflerden beri olarak bir müdde'a-yı vacibü'l-isbatı teyir.. bir fikr-i lazı mü't-tenviri izah gibi bir fa'ide-i ciddiyyeye hizmet etmekle tahakkuk eder. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, s. 27)

Takrizat kitabında yer alan bir diğer eğitim ilkesi ise “*hedef kitleye görelilik*”tir. “Eğitimin amacı, bireyin sahip olduğu kapasiteyi etkin biçimde kullanabilmesini sağlamaktır” (Genç ve diğerleri, 2014, s. 47). Bu konuya Recaizade Mahmut Ekrem'in çok özen gösterdiği hemen hemen tüm edebiyat öğretimi kitaplarında hatta *Araba Sevdası*'nda³⁰ bile görülmektedir.

Bu bağlamda; Takrizat kitabının, *Tebessüm İçin* adlı makalesinde, *Tebessüm* şiirinin içerisinde geçen bir bölümü beğenmediğini ifade ederek bunun sebebini de; yazarın o

³⁰ A. g. e.'de ana karakter *Bihruz Bey'in* ısrarla Fransızca konuşma çabası ve Fransız edası ile yaşaması sonrası içine düştüğü gülünç durumlar ifade edilmektedir.

Tebessüm metninin bir kısmını Fransızca bir çeviriden birebir alması şeklinde açıklar. Bunun üzerine Recaizade Mahmut Ekrem ise;

Mademki asar-ı edibaneniz İstanbul'da basılıp her yerden evvel ve her yerden ziyade burada okunuyor..telif ve tercümesine himmet ettiğiniz asar-ı nefiseyi yazarken lisanın ve hususıyla buranın tarz ve şivesini mer'i tutmanız lazımdır ki o asarı mütalaa edenlerin istifadeleri bu cihetçe nakıs kalmayarak edep ve irfanınıza minnetdarlıkları mükemmel olsun. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, s. 56)

şeklinde belirterek öncelikle yazarın yakınındaki konu, şive ve tarza uygun yazmasını, yazar olarak hedef kitesini uygun seçmesinin ve o doğrultuda edebi eserler yazmasının doğru olacağını söylemiş ve eğer çeviri eserden öykünülecekse de; bu durumun Türkçeye ve Türk yaşantısına yedirilerek eserlerde kullanılmasının daha uygun olacağını ifade etmiştir.

Takrizat adlı eserde kullanılan eğitim ilkelerinden bir diğeri ise: “*yakından-uzağa*”dır. Keza “birey içinde bulunduğu köyü, kasabayı, kenti ve ülkeyi tanımadan başka toplumları, ülkeleri tanınması zordur” (Aşılıoğlu ve diğeri, 2007, s. 32).

Kitapta altıncı sırada yer alan *Gözyaşları İçin* adlı makalenin eleştirisi esnasında, eleştirinin daha nitelikli olması amacıyla öncelikle kendi eserlerinden *Ta'lim-i Edebiyat ve Zemzeme III'ten* örnek verir. Sonrasında ise dünya edebiyatından sırasıyla “*Volter, Meprizon ve Oktav Föye*”den örnekler verir.

Onun içindir ki (Volter)in: “En güzel eserler insanı girye-bar-ı te'essür edenlerdir” sözüne ziyadesiyle ehemmiyet veririm.

Vaktiyle (Meprizon)u tercüme heves edişim müellifi olan şa'ir-i bed-bahtı tasvir-i vuku'atında daima giryan bulduğum içindir.

(Oktav Föye)nin (Bir Kadın Jurnalı) ünvanlı hikayesini sair birçok asarına müreccah buluşum hikayenin sonunda o fedakar.. o civan-merd kadına -gehvare-zib-i safa olan yetimesine hitaben- “Evet! Yavrucuğum ağlıyorum.. Lakin giryeler vardır ki meleklerle gıpta-resan olur!” yollu söylettiği bir sözü giryeye-i yetiman kadar rikkat-aver bulduğum içindir! (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, ss. 24-25)

Yazarın, yine aynı makalede *yakından uzağa* ilkesini bir kez daha kullandığı tespit edilmiştir. Gözyaşının tarifi hususunda, öncelikle kendisinin o esnada bulunduğu bir cümlesini örnek verir akabinde ise “Volter”den verdiği bir cümle ile bu husustaki görüşlerini belirtir. Bu eğitim ilkesinin Türk edebiyatının olmazsa olmazlarından olduğunu, günümüz araştırmacı ve eleştirmenleri de dile getirmiştir³¹.

Recaizade Mahmut Ekrem, kitabında yer alan *Mahzenü'l-Ulum İçin* adlı makalesinde ise; kendisine incelemesi için gönderilen *Mahzenü'l-Ulum* adlı kitabı “Alim, Hakim, Şair” başlıkları altında incelemiş ve bu parçalardan yola çıkarak kitabın bütünü ile ilgili yargıya varmaya çalışmıştır. Burada açıkça “*tümevarım*” görülmektedir. Eseri, asıl sahibine kuralları dikte etmek yerine, yazarın bu parçalardan yola çıkarak kendisinin belirli bir yargıya ulaşmasını isteyerek “*buluş stratejisini*” uygulamıştır. “Bu stratejide öğretmenin görevi önceden hazırlanmış bilgiyi öğrenciye sunmak değildir, öğrencinin kendi kendine öğreneceği ortamlar oluşturmaktır. Bu stratejide örnekler önce sunulur” (Erciyeş, 2013, s. 270).

Bu Da Bir Mecmua-i Eş'ar İçin adlı makalesinde yazarın “a” harfini kullandığı yer ve okuyucuya verdiği mana ile ilgili açıklama yaparken yazarın Recaizade Mahmut Ekrem’e gönderdiği şiirden kendisine doğru gelmeyen kısmından örnek verir. Sonrasında ise günlük kullanımlardan çeşitli örnekler vererek bu hususu açıklama yoluna gider.

³¹ Bknz. Baltabayev, H. (2006). *Nesir ve üslup-üslup sorununa nazari bakış ve günümüz Özbek nesrinde üslup arayışları* (Çev. Y. Avcı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Füsehamızca elbette dikkat olunan şeylerdendir ki bu harf dahil olduğu sözler içinde ekseriya istihfafi.. bazen tenbih ve tevbihi.. bazen de suret-i tezellümde teşekkiyi iş'ar eder. Kullanıldığı yerler ise laubaliyattır:

(A Beyefendi böyle de şiir söylenir mi? –A çocuk dersine ne için çalışmıyorsun? –A babacığım kitabım yok ki...)

Bazı halde: “Ah a Rabbim! Ben günahkar isem sen de gafirü’z-zünub değil misin?..” diyebiliyoruz. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, ss. 16-17)

Günlük kullanımlardan verdiği bu örnekler sonrasında, yine yazarın gönderdiği şiirden verdiği örnek ile yazarın bu örnekler ile kendi şiirinden işaret edilen parçalar arasında karşılaştırma yapması istenir. En başından bu karşılaştırma sonuçlarına kadar kısımda kullanılan eğitim stratejisi, **buluş stratejisi** olmuştur.

Yine yazarın, **buluş stratejisini** kullandığı *Tebessüm İçin* adlı makalede de görülmektedir. Şöyle ki öncelikle *Gözyaşları* şiirini gönderen şaire: “Şimdi der-meyan olunan itirazın muhakk olup olmadığını anlamak için birlikte nazar edelim” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, ss. 33-34) diyerek anlatımına başlar. Öncelikle açıklamasında, başkalarının o beyit ile ilgili söyleyeceklerini belirtir. Başkalarının bu husustaki görüşlerine yer verdikten sonra, aynı husustaki kendi görüşüne yer verir. En son olarak ise kendi görüşünü destekleyici, dillere pelesenk olmuş: “Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, s. 35) örneğini vererek görüşü bir kez daha ifade yoluna gider. Gerekli yorumu şiirin sahibi yazara bırakır. Recaizade Mahmut Ekrem’in *tümevarım* yöntemini bir kez daha kullandığını, anlatım şekline baktığımızda da **buluş stratejisini** uyguladığını görmekteyiz.

Takrizat kitabında *Tebessüm İçin* makalesinde buluş stratejisini tüm özellikleri ile görebilmekteyiz. Şöyle ki *Tebessüm* şiirini Recaizade Mahmut Ekrem’e incelemesi için gönderen şair, şiirinin *Mukaddime* bölümünde “*tebessüm etme eylemini*” Recaizade Mahmut

Ekrem'in diğerk makalelerinde de belirttiği gibi, fenne yaklaştırmak istemiş ve tebessüm ifadesini:

Yakın vakitlere kadar fen nazarında tebessüm dimağın müteessir olmasından ileri geldiği zannolunurdu. Fakat şimdi ki dimağa taalluk etmeksizin yanında mevzu olan ve bu leb tesmiye edilen uzuv hissiyat ve tesiratın in'ikasıyla ihtizaz ederek adelatın harekete gelmesi, dudakların nezaketle ayrılmasından ibarettir. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, ss. 55-56)

şeklinde izah etmiştir. Recaizade Mahmut Ekrem ise; bu izahı edebiyattan çok uzak bulur ve bunu açıklamak için Volter'in bir eserinden örnek vererek edebiyatın *disiplinlerarası ilişki* boyutunda nasıl ele alınabileceğini örnekler. Arkasından ise hiçbir açıklamada bulunmaz, bunun yerine *Tebessüm* şiirinin yazarına, maddeler şeklinde sorular sorar:

- 1.Ağzın adelatı hiddet halinde de hareket eder ona da gülmek mi diyeceğiz?
- 2.Birbirinden nezaketle ayrılmaksızın dudakların kulaklara doğru çekilmesine fennen tebessüm denilemeyecek mi?
- 3.Bu leb denilen uzva in'ikas eden hissiyat ve teessüretın dimağa hiçbir taalluku olmadığını fen bize nasıl ispat edecek? (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, s. 57)

Maddeler halinde sorduğu bu sorular doğrultusunda kendisi hiçbir cevaplama bulunmaz ve farklı bir konuya geçer. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi; Recaizade Mahmut Ekrem, eserlerinde *örneklendirme* ve *soru-cevap* tekniğinden de sıklıkla yararlanır. Ama bir konuyu anlatımına etraflıca bakıldığında, okuyucuya o konuyu açıklamak yerine bu tarz

eğitim teknikleri yardımı ile konuyu okuyucuya buldurma yoluna gittiği, dolayısıyla *buluş stratejisini* kullandığı tespit edilmiştir.

Takrizat kitabında yer alan bir diğer eğitim tekniği ise “*örneklendirme*”dir. Bu husus daha çok başkalarının söz ve edebi örneklerini “*ortaya koyma*³²” şeklinde yani “*tanık gösterme*” şeklinde uygulanmıştır. Takrizat adlı eserde birçok farklı örneğe ve farklı yazarların eserlerinden kesitlere yer vermiştir. Bunlardan ilk göze çarpan kendisinin yazdığı Ta’lim-i Edebiyat adlı eserden verdiği örnektir. *Gözyaşları İçin* adlı makalede metnin eleştirisi esnasında kullanılan birkaç cümleinin benzer örneklerinin Ta’lim-i Edebiyat’ta da yer aldığını göstermiştir. “(Talim...)de: “Bazan bir damla gözyaşı bir bürhandan kuvvetlidir” demiş idim” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, s. 23).

Bunun yanı sıra, edebiyat öğretimine yönelik diğer kitaplarında³³ da Takrizat’ta da olduğu gibi, fazlası ile farklı yazar ve şairlerin eserlerinden örneklendirmeler yapmıştır. Her anlattığı edebi husus ile ilgili diğer şair ve yazarların eser örneklerini yahut sözlerini *tanık göstermiştir*. Bu yazar ve şairlerin çoğunluğu Türk edebiyatına ait olmasına karşın dünya edebiyatından da örnekler verdiği yahut dünya edebiyatından yazarların da bahsi geçtiği olmuştur. Türk edebiyatından da sadece Recaizade Mahmut Ekrem’in kendisinin mensup olduğu Tanzimat Dönemi ya da fikir babası olarak görüldüğu Servet-i Fünun dönemi şair ve yazarlarından değil, Eski edebiyata ait şair ve yazarlardan da sıklıkla örnek verdiği tespit edilmiştir.

³² Yurtbaşı, M. (2013). *Sınıflandırılmış kavramlar sözlüğu (Türkçe Thesaurus)*, s. 663. İstanbul: Sartonet Ltd. şti.

³³ T. E. ve K. B. ř.

Tablo 3

Takrizat Kitabında Adı Geçen ve Örneklendirme Yapılan Yazarlar

Kitapta ³⁴ Adı	Kitapta ³⁵ Eser	Yazarın
Geçen	Örneklendirme	Kitapta ³⁶ Geçen
Yazarlar	Verilen Yazarlar	Örnek Sayısı
Mehmed Ali Bey ³⁷	X	1
Seyyid Abdülzade	X	1
Mehmed Tahir ³⁸		
Serkis Orpilyan ³⁹	X	1
Recaizade Mahmut	X	5
Ekrem ⁴⁰		
Kanuni Sultan	X	1
Süleyman		
Abdülhak Hamid	X	
Tarhan		

³⁴ A. g. e. ss. 1-87. Ekrem, R. M. (1898). *Takrizat*. İstanbul: Alem Matbaası.

³⁵ A. g. e. ss. 1-87. Ekrem, R. M. (1898). *Takrizat*. İstanbul: Alem Matbaası.

³⁶ A. g. e. ss. 1-87. Ekrem, R. M. (1898). *Takrizat*. İstanbul: Alem Matbaası.

³⁷ Takrizat adlı eserdeki *Rehber-i Talibin-i Mecelle* adlı eseri Recaizade Mahmut Ekrem'e incelemesi için gönderen yazar. Ekrem, R. M. (1898). *Takrizat*. İstanbul: Alem Matbaası.

³⁸ Takrizat adlı eserdeki *Mahzenü'l-Ulum* adlı eseri Recaizade Mahmut Ekrem'e incelemesi için gönderen yazar. Ekrem, R. M. (1898). *Takrizat*. İstanbul: Alem Matbaası.

³⁹ Takrizat adlı eserdeki *Mahzenü'l-Ulum* adlı eseri Recaizade Mahmut Ekrem'e incelemesi için gönderen yazar. Ekrem, R. M. (1898). *Takrizat*. İstanbul: Alem Matbaası.

⁴⁰ Verilen örnekler yazarın *Ta'lim-i Edebiyat ve Zenzeme III* eserlerindedir.

 Tablo 3'ün Devamı

Halid Ziya Uşaklıgil

X

 Toplam

(Türk

9

Yazarlar)

 Volter

X

3

Victor Hugo

X

X

1

Oktav Föye⁴¹

X

1

Rafael

X

1

Shakespeare

X

Leconte de Lisle

X

Alexandre Dumas

X

Homeros

X

Dante

X

⁴¹ Bir kadının Jurnalı adlı eserin çeviri metninden örneklendirme yapılmıştır.

Tablo 3'ün Devamı

Juvenal	X	
Toplam Yazarlar)	(Yabancı	6

Recaizade Mahmut Ekrem, Türk ve Dünya edebiyatına ait şair ve yazarlardan sıklıkla örnekler vermiş yahut kitabında bahsetmiştir. Diğer edebiyat eğitimi kitaplarına nazaran, nicel olarak daha az örnekler verilmiş gibi dursa da Takrizat kitabı kısa kısa yazılmış mektuplardan oluşturulmuş olması sebebiyle; bu tarz bir düşünce de önemini yitirmiştir. Aslında Recaizade Mahmut ekrem, edebiyat eğitimi kitabı yazmak amaçlı ile edebi mektupları bir araya getirmemiştir. Kendisinin de Takrizat'ın giriş kısmında belirttiği gibi tek başlarına bir işe yaramazken bir araya getirildiğinde genç şair ve yazarlara faydalı olacağı düşüncesi ile derlenmiş bir kitaptır.

Takrizat'ta, kendisi de dahil adı geçen şair ve yazarlara ek olarak; kitaptaki bazı mektupların sahiplerinin Recaizade Mahmut Ekrem'e incelemesi için gönderdikleri metinlerden kendisi örneklendirmeler de yapmıştır. Recaizade Mahmut Ekrem, mektupların asıl sahibi yazarların hepsinin ismine yer vermemesi sebebiyle yukarıdaki tabloya ek olarak şu niceliksel eklemeleri yapmak araştırmanın geçerliği açısından önemlidir.

- Bir Mecmua-i Eş'ar adlı eserden üç örnek,
- Gözyaşları adlı eserden bir örnek,
- Tebessüm adlı eserden iki örnek,
- Günlük halk söyleyişinden bir örneğe yer verilmiştir.

Recaizade Mahmut Ekrem, *Mahzenü'l-Ulum İçin* adlı makalesinde “*soru-cevap*” tekniğine de yer vermiştir. Recaizade Mahmut Ekrem, çoğunlukla doğru tanımlamayı, yazılarını okuyan kişinin bulmasını ister. Bu durum da eserlerine genellikle *soru-cevap tekniği* ile yansımıştır. Kuşkusuz ki; “aktif öğrenme uygulamalarının da vazgeçilmez araçlarından biri de bu tekniktir” (Aydiner ve diğerleri, 2014, s. 124).

Adı geçen makaleyi “*Alim, Hakim ve Şair*” başlıkları altında inceledikten sonra kendisi bir yargıda bulunmaz. Onun yerine:

Hal böyle iken daima tevsî-i da'ire-i vukuf ü ma'lumat ile ta'kib-i zevk-ı hayat ve tehzib-i zat u sıfat etmek tecelli-i alisine mazhar olan müntesibin-i ilm ü kemal için yekdigerin ve ale'l-husus sa'y ve ictihad yollarında kendilerinden evvel isbat-ı vücud ve vücutlarına terk-i şuhud etmiş erbab-ı fazl u hünerin asar-ı ma'rifetinden istifade hususunca istiğnakarlık nasıl mümkün olabilir? (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, s. 8)

şeklinde sorduğu soru ile karşısındaki kişiyi bu edebi hususta düşünmeye sevk etmiştir.

Yine *Tuluat Namında Bir Mecmua-i Eş'ar İçin* adlı makalesinde yazar sahibine kendi edebi duyuşunu bulması yönünde kesin yargılar da bulunmak yerine, *soru-cevap tekniğini* kullanmıştır. “Mecmuanız için bir isim istemişsiniz. Bunu teşkil eden asarın her biri bir levha-i rengin-i tulu'u andırırken hey'et-i mecmua'sıyla namına niçin (Tuluat) denmesin” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, s. 11)?

Takrizat'taki bir diğer makalesi olan *Bu Da Bir Mecmua-i Eş'ar İçin*'e ilk başlarken eserin sahibine edebi sorularla başlayarak yazarın okurken vereceği yanıtlar doğrultusunda kendi, doğru edebi anlayışına sahip olmasını hedeflemiştir.

Mücerred olarak “fıtrat” denildiği zaman mükevven ve mütekevvin ne var ise hepsi birden anlaşılınca.. kezalik yalnız “Kudret” denildiği zaman bi’l cümle kavanini.. bi’l-umum netayic ve asarı ile mevcudatı halk ve tekvin eden kudret-i külliyye münfahim olunca azamet-i Kudreteşhadette yerle göğün.. vahdet-i vücud-ı Sani’a delalette bir zerre ile bir sitarenin hakikatte ne farkı vardır?

Münevver-tıynetan-ı hilkatın.. Ruşen-nazaran-ı ma’rifetin vicdanlarıyla iman ve ikrar.. irfanlarıyla ikan u izkar eylediği vahdet-i vücud-ı vacib ne mahiyettedir? Mükevvenatın cell ü saman-ı Kudrete delaleti ne haysiyettedir? (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, s. 11)

Takrizat’ta kullandığı *soru-cevap tekniğine* verilebilecek bir diğer örnek ise:

Filhakika gözyaşı değil midir ki hazan-alud-ı elem ü ıztırab olan yürekleri taravet-yab eder?

Cemal-i ismete bu cevher-i ulviden ziyade yakışır ne vardır?

Sima-yı secdayı maşuka karib olacak bir haletle cazibe-dar etmeğe gözyaşından başka hangi şey medardır?

Çehre-i yetimane bir letafet-i melekane ile memzuc hüzn-i semavi –ki vuhuşa bile tesiri muhakkaktır- her biri bir dürr-i yetim tavsifine şayan olan katerat-ı sirişk ile peyda değil midir?

Gözyaşı değil midir ki şiir gibi.. musiki gibi –tesirâtı doğrudan doğruya ruha ait olan-bedayi’-i ulviyye erbabınca en samimi nakdine-i mükafat.. en hayatnövaz ca’ize-i takdir olmak üzere telakki olunur? (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, s. 23)

Yine Takrizat adlı eserde *Tebessüm İçin* adlı makalede, *soru-cevap tekniğine* yer verilmiştir. *Tebessüm* şiirini gönderen şaire Servet-i Fünun edebiyatından örneklemeler yaparken yazarın kendisine de bu hususta sorular yönelterek uygun edebi tarzını bulması yolunda ilgili yazarı yüreklendirmiştir.

Halit Ziya Beyin mensur şiirlerini elbet görürsünüz. Bakınız işte o yeni ve güzel bir çığırdır. Hakiki şairliğin fa'ilat-nüvislik demek olmadığı hakikat-i ulviyyesi aramızda bilinmeden evvel hiçbir kimse “Mensur Şiirler” namıyla öyle birtakım bedayiin tasvirine cesaret etmek şöyle dursun hatta tasavvuruna kudret yab olabilir mi idi?

Vakıa bazı mütesalifin-i edeb o nama itiraz etmek istetirlerse de zannederim ki o nam altında çıkan o güzel şeyleri beğenmemek ellerinden gelmez. O halde yalnız ünvanı için bir güzel esere itiraz etmek beyhude bir tekellüf değil midir? (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, s. 42)

Kuşkusuz ki; bu yönlendirmesi, Servet-i Fünun edebiyatına yönelik yanlış bir yönlendirmedir. Fakat bu durumu *soru-cevap tekniği* ile gerçekleştirmesi yine de karşısındaki genç yazara, açık bir kapı bıraktığını gösterir.

Takrizat adlı eserde sıklıkla görülen *soru-cevap* tekniğine *Bir Eser-i Manzum İçin* adlı makalesinde de yer verir. Şiir üzerine, Recaizade Mahmut Ekrem'e incelemesi doğrultusunda gönderen şairin şiirinden alıntılar yaparak eleştirisini gerçekleştirir. Sonrasında ise; eser sahibine “Müşebbehün bihi zulmette olan şeyin kendisi de muzlim olmak lazım gelmez mi? Duman ziyaya nasıl rekabet edebilir?” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898, ss. 77-78) şeklindeki sorusunu yöneltilir. Dolayısıyla bu mektubu okuyacak olan şairin bu edebi eleştirisini *soru-cevap tekniği* ile açıklamayı tercih eder.

Kudemadan Birkaç Şair

Konstantiniye Matbaasında 1305 yılında, Maarif Nezareti ruhsatı ile basılan yazarın “Kudemadan Birkaç Şair” adlı kitabı 60 sayfadan oluşan bir el kitabı niteliğindedir. Recaizade Mahmut Ekrem’in kitabın giriş kısmında;

Ta’lim-i Edebiyat’ta kendilerinden misal alınan şu’ara-yı salifeden mühim olan birtakımının sınıflarda ta’rif-i evsaf-ı edebiyya ve ta’yin-i meratib-i tarihiyyesi sırasında bendeniz muhtıra olmak ve bilahare tavsi ve tanzim ile Ta’lim’e zeylen tab ettirilmek için yazılmış müsveddattan ibarettir. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, Karine)

Kitabı, aslen Ta’lim-i Edebiyat’ı destekleyici bir kitap olarak, meraklısına hitaben yazmış, yine ders notlarından oluşturmuştur. Kitapta özellikle Ta’lim-i Edebiyat’ta yer alan ve öğretmenliği boyunca sık sık örnekler verdiği 11 şair ve yazarın hayatı, edebi eserleri ve onları meşhur eden edebi yönleri üzerinde durmuştur. Yine kendisinin tabiriyle yazarların aktarımında; birebir şahıs tasvirleri değil, iskelet resimlerini çizmiştir. Bu nedenle çok detaylı bir edebiyat kitabı olmamakla birlikte kitapta hem Recaizade Mahmut Ekrem’in kendi edebi anlayışının izlerinin yer aldığı hem de bahsedilen on bir şairin edebi yönlerinin kilit noktaları ile ilgili bilgilere yer vermişti.

Kitapta adı geçen şair ve yazarlar sırasına göre şunlardır:

1.Sinan Paşa

2.Fuzuli

3.Ebussuud Efendi

4.Baki

5.Nef’i

6.Nabi

7.Nedim

8.Çelebizade Asım

9.Şeyh Galib

10.Pertev Paşa

11.Sami Paşa

Yazarların çoğunun o dönem için eski edebiyata ait olduğu görülmektedir. Bu husustan yola çıkarak Rezaizade Mahmut Ekrem'in hayatının büyük bir bölümünü etkileyen Zemzeme ve Demdeme tartışmasında, kendisinin Eski edebiyatı katıyen reddettiği görüşü, çok da doğru bir görüş olmadığı görülmüştür. Çünkü Rezaizade Mahmut Ekrem, hem Eski edebiyatın bilgisine sahip hem de bunları derslerinde ve kitaplarında işleyecek kadar da köklerinden kopmayan bir yazar olmuştur.

Bunun yanı sıra kitapta dikkati çeken diğer bir nokta; Rezaizade Mahmut Ekrem'in *Nabi*'nin edebi tarzını haz etmeyişi oluşudur. On bir yazar ve şairden sadece *Nabi*'nin edebi tarzı için *puf böreği* şeklinde ağır eleştirilerde bulunarak yazar ile ilgili görüşlerini açıkça belirtmesine karşın ders kitabı niteliğindeki bu eserinde, *Nabi*'ye bir bölüm ayırmaktan da geri kalmamıştır. Bu da onun eğitimci kimliğinin kalitesini gösterir ki; okuyucularına (öğrencilerine) Türk edebiyatını tüm özellikleri ve yönleri ile aktarma çabasına girmiş bir yazar olduğu Kudemadan Birkaç Şair kitabında da açıkça görülmektedir.

Tüm bu yazarlar içerisinde en çok değindiği ve üzerine açıklama yaptığı *Nef'i* olmuştur. Bunun yanı sıra kitabına aldığı on bir şairin Rezaizade Mahmut Ekrem'in edebi anlayışı ile uyuşan ve uyuşmayan yönlerine de tarafsızca yer vermiştir. Verdiği örnekler üzerinden kendi edebi anlayışını aktarma yoluna gitmiştir. Örneğin *Sinan Paşa'yı* anlatırken şiirlerinin edebi duyusundan ziyade, eserlerinin daha çok tevhid ve münacaat şeklinde yazıldığını belirtmiş akabinde ise; *Sinan Paşa'nın* Tazarruat adlı eserini kastederek hakikat-i his, letafet-i ifade, zerafet-i terhib açısından ne kadar kuvvetli olduğunu belirtmiştir. Kendi

edebi anlayışına uymayan şair ve yazarları da öğrencilerine tarafsız bir şekilde aktarma yoluna gitmiştir.

Bunun yanı sıra şair ve yazarların bilhassa, eserlerinin adının altına çizerek, öğrencilerini Türk edebiyatının dününe de bakmalarını teşvik etmiştir. Örneğin *Fuzuli*'yi aktardığı bölümde Leyla ve Mecnun adlı eserini takdim ederken;

Üç asır sonra payitahta vücuda gelen bir Osmanlı tiyatrosunda en evvel saha-i temaşaya vaz' olunmak bahtiyarlığına nail oluşu müşarünileyhe mahsus ve gıpta-resan-ı eslaf u ahlaf olmağa şayan mazhariyetlerden sayılır ki bu rüetle Fuzuli asrımızın tarih-i edebiyatı içinde dahi en müzeyyen sahifeleri nam-ı la-yemutanesine tahsis ettirmeğe muvaffak olmuş demektir. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 10)

Recaizade Mahmut Ekrem'in özellikle dilin kullanımı açısından Türkiye Türkçesi'nin kullanımına özen gösterdiği bilinmektedir. Bunun sebebi de; Türkiye Türkçesi konuşulan bir ülkede, sırf sanatlı söyleyiş amacı gütmek için farklı dillerin Türkçe ile kaynaştırılarak okurların önüne sunulmasının, doğru olmadığını sonuna kadar savunmaktadır. Her zaman bir edebi eserin, halk tarafından anlaşılır dilde yazılması taraftarı olan Recaizade Mahmut Ekrem, bu konuda hocası Namık Kemal'in izinden gitmiştir. Kudemadan Birkaç Şair adlı kitabında *Nedim*'i anlattığı bölümde geçen "Bir şairin vicdanında en evvel perverde edeceği hissiyat-ı aliyyenin birincisi ise "hubb-ı vatan" hiss-i mukaddesi olmak lazım gelir." (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 42) cümlesi sanki Recaizade Mahmut Ekrem'in değil de hocası Namık Kemal'in dilinden yazılmış gibidir.

Fakat Recaizade Mahmut Ekrem'in vatan sevgisi, Namık Kemal'e göre birtakım farklılıklar içermektedir. Çünkü Recaizade Mahmut Ekrem için o eserin anlaşılır olması, sadece İstanbul sınırları içerisindeki halk tarafından anlaşılır olması ile eşdeğerdir. Okur-

yazar kesimin bu sınırlar içerisinde yaşadığını düşünerek İstanbul’da eğitim görmüş şahısların anlayacağı dilde eserler verilmesi onun açısından yeterlidir.

Recaizade Mahmut Ekrem’in bu kitabında da diğer kitaplarında gözlemlenen ve dönemi için farklı ve ilerici sayılabilecek edebiyat eğitimi özellikleri, ilke, yöntem ve stratejileri bulunmaktadır. Bu ilkelerden ilki “*hedef kitleye görelilik*” eğitim ilkesidir. “Öğretimin şeklinin ve yönteminin öğrencinin gelişim özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları, olayları algılama şekli belirler” (Küçükahmet, 2011, s. 48)

Bu hususta Kudemadan Birkaç Şair adlı eserinde *Baki*’yi anlattığı bölümde; *Baki*’ye kadar olan şairlerin o zamana kadar, sanatlı söyleyiş adına, şiir dilini farklı dillerin boyunduruğuna soktuğundan bahseder ve bunun gereksiz bir uğraş olduğunu belirtir. Çünkü hedef kitleye hitap etmeyen şiirlerin edebi yönlerini zayıf bulur ve Recaizade Mahmut Ekrem bu durumu şöyle aktarır:

Ona gelinceye kadar ekser şuaramız elfaz-ı Türkiyyeyi (gumalastikten) dökülmüş edevat gibi enine boyuna istedikleri kadar çekerek, şiirlerini o suretle vezne getirmeğe muvaffak olabildikleri ve bu cihetle eş’ar-ı Türkiyye o zamana kadar selaset ve tumturaktan mahrum olduğu halde Baki, saika-i hüsn-i tabi’atla ekser manzumatını bu kusurdan beri bulundurmağa dikkat ederek istenilince bizde dahi gayet selis, gayet ahenkdar şiirler söylenebileceğini muassırlarına göstermiştir. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 14)

Yine *Nef’i*’nin anlatıldığı bölümde yazılacak olan eserlerin hedef kitleyi işaret etmesi ile ilgili olarak “Lisan-ı şi’rimizin kesb-i nezaket ü letafet etmesine Baki’den sonra hizmet edenlerin birincisi Nef’i’dir. Müşarünileyh eş’arından o iktidarda bir şair için uyubdan madud olan cinas gibi kalb gibi mela’ib-i lafziyyeyi tahkir etmiştir” (Recaizade Mahmut Ekrem,

1887, s. 18) ifadelerini dile getirmiştir. Burada da görüldüğü gibi Recaizade Mahmut Ekrem'in belirttiği; sadece farklı bir dilin, Türk şiir diline etkisi değil, bunun yanında farklı milletlerin edebi duyularının da peşi sıra gelerek Türk edebiyatına nüfus etmesi ve o edebi özelliklerin şairler tarafından zorunlu olarak işlenmeye çalışılmasıdır.

Yazarın *Nedim*'i anlattığı bölümde ise: “Nedim ise -edebiyat-ı Aceme me'lufiyette eş'ar-ı Farsiyyesi delalet eylediği veçhile ne Fuzuli'den, ne de Nef'i'den aşağı kalmadığı halde- Türki eş'arından şive-i lisan-ı Türkidenden mümkün olduğu kadar ayrılmamağa dikkat ederek bu hususça akranının kaffesine rüchan-ı fazilet isbat etmiştir.” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 39) şeklinde açıklamaya çalıştığı hali ile Türk dili ve Türk edebi kalıplarından uzaklaşmadan yazmaya çalışan şair ve yazarlar, Recaizade Mahmut Ekrem'in gözünde her zaman takdire şayandır. Çünkü bu sayede Türk şair ve yazarların, hitap ettikleri toplumun yapısını göz önünde bulundurarak gerek Türk gerekse dünya edebiyatında daha nitelikli eserler verebileceklerini savunur.

Bu hususta yazarın, *Şeyh Galib'in* Türk edebiyatındaki haklı yere sahip olamaması hakkındaki görüşlerini belirtirken, hedef kitlenin göz ardı edilmesinin üzerinde durur.

İstediği zaman makal ve hayalinde Hazret-i Şeyh'i pek güzel taklit eden Hamid Beyin garb üdebası yolundaki manzumatını herkes takdir ettiği gibi, zamanının efkar ve malumatı ve kendisinin meslek ve mevki müsait olup da Şeyh Galib gazel ve kaside yolundan çıkararak vasi, feyzli vadilere sevk-ı tabi'at etmiş olaydı, bırakmış olacağı eserler bugün hazine-i nefayis-i edebiyemizin en kıymetli mücevheratından sayılırdı.

(Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 57)

Kitapta yer alan Recaizade Mahmut Ekrem'in açıklamasından da anlaşılacağı üzere; hedef kitleye hitap eden eserler Türk edebiyatı içerisinde daha da zirvelere taşınacaktır.

Kudemadan Birkaç Şair kitabında “*hayatilik*” eğitim ilkesine de yer verilmiştir. “Çocuklara öğretirken kullanılan dil ve oluşturulan sosyal ortamlar gerçek yaşama yakın olmalıdır” (Uşun ve diğerleri, 2008, s. 152).

Bu ilke doğrultusunda kitapta *Nabi*'yi anlattığı bölümde “Hatta bir adama şiirde fevkalade bir maharet ve kudret isnad olunduğu zaman: “Nabi gibi söyler” diyenler yakın vakitlere kadar çok bulunurdu.” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 28) şeklinde *Nabi*'nin şöhretinin derecesini anlatmıştır. Bunu anlatırken de yaşamın içinden, toplumun kendi dinamiği içerisinde kendiliğinden oluşan, anonim bir söze yer vererek bu görüşü somutlaştırma yoluna gitmiştir.

Buna ek olarak *Nabi*'yi anlatmaya devam ederken -kendisinin de *Nabi*'nin edebi yönünü çok nitelikli bulmamasını da göz önünde bulundurursak- *Nabi*'yi ağır bir şekilde eleştirerek edebi tarzını *puf böreğine* benzetir ve devam eder: “Zahirine bakılsa kabaca, ehemmiyetlice bir şey görünür; halbuki içi havadan ibarettir.” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 30) sözleri ile bu eleştirisini ete, kemiğe büründürür. Dolayısıyla anlatım tarzında *hayatilik eğitim ilkesini* yakalamış olur.

Recaizade Mahmut Ekrem'in Kudemadan Birkaç Şair adlı kitabında yer alan bir diğer eğitim ilkesi ise “*yakından uzağa*”dır. “Çocuğa yakın çevresi ile ilgili bu deneyimleri geçirme olanağı sağlamadan, bilmediği, tanımadığı toplum ve kültürleri tanıtmaya çalışmak, öğretimi zor, karmaşık bir süreç haline getirir” (Aşlıoğlu ve diğerleri, 2007, s. 32).

Bu hususta kitapta, bahsi geçen şair ve yazarlar ile ilgili Türk edebiyatından örnekler vererek gerekli şahsi yorumlarını yapmıştır. Bunun yanında karşılaştırmalı edebiyat bağlamında da Türk şair ve yazarlarını ele alarak bazı yorumlarda bulunmuştur. Örneğin *Nef'i*'yi anlattığı bölümde:

Nef'i tabiatındaki o iktidar-ı hariku'l-adeyi medh ü zemm-ı ekabir yolunda Sühan-perdazlığa hasr etmeyip de o cihetçe meşhud olan isti'dadına nazaran bahadırın-ı Osmaniyanın dastan-ı fütuhât ü vukü'atını nazmen yazmağa sarf edeydi, meşhur Şahname'siyle Firdevsi Acemlerin bir (Homer)ı olduğu gibi Nef'i de Türklerin bir (Virjil)i bulunurdu. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 26)

şeklinde belirtmiştir. Örnekten önce, Türk edebiyatından alıntılar eşliğinde aktardığı örneklerin üzerine, dünya edebiyatından bu örneği de vererek anlatımında *yakından uzağa ilkesini* kullanmıştır.

Yazar *Şeyh Galib*'i anlattığı bölümde de yakından *uzağa eğitim ilkesine* yer vermiştir.

Umumiyeti itibarıyla “Leyla vü Mecnun” için mahzen-i letaif-i hissiyat denilebileceği gibi “Hüsn ü Aşk” için de “miréatü'l-bedayi'-i tasavvurattır denilebilir! O surette, ki garbın –azıcık isti'dada malik olan her bir insanı zorla alim, ister istemez edib edecek- bin türlü vesa'it-i tahsil, bin yolda esbab-ı teşvik ile perverde edebildiği şairlerin ve hususıyla Fransa'nın -ondokuzuncu asır kemalatında- tek olarak yetiştirebildiği şa'ir-i meşhur (Viktor Hugo)nun bazı asarında görüp de hayran kaldığımız o kasvetli muşa'şâ' hayallerin o korkunç korkunç dilpesend tasavvurların bazı nezairini Hazret-i Şeyh'in “Hüsn ü Aşk”ında görebiliriz. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 53).

Kitapta kendi edebi anlayışımızdan yola çıkarak batı edebiyatında Recaizade Mahmut Ekrem için önem arz eden, Victor Hugo'ya doğru bir anlatım şekli benimsemiştir. Bu sebeple Recaizade Mahmut Ekrem'in kitabının bu bölümünde de *yakından uzağa bir ilişki* kurduğu söylenebilir. Tüm bunlara ek olarak Recaizade Mahmut Ekrem, bu örneği ile okuyucuya satır arası bir bilgiye de dikkat ettirmiştir. *Şeyh Galib'in Hüsn ü Aşk* adlı eseri 1782 yılında

yazılmış olmasına karşın Victor Hugo 1802-1885 yılları arasında yaşamıştır. Buradan çıkan sonuç ise; Türk edebiyatının önemli şairlerinden Şeyh Galib, Tanzimat Dönemi için adeta kutup yıldızı mahiyetinde olan Batı edebiyatı öncesinde, edebi anlamda bir adım önde gelişmeler göstermiştir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in kitabı içerisinde yer alan bir diğer stratejisi ise "**buluş yoluyla öğrenme stratejisi**"dir. Bu sebeple kitaplarının anlatımı esnasında *tümevarım* yöntemini de sıklıkla kullanmıştır. *Buluş yolu ile öğretim stratejisi* kapsamında *tümevarım* yöntemi kullanılır (Erciyeş, 2013).

Kudemadan Birkaç Şair kitabı şair ve yazarlar üzerinden ilerlediği için; öncelikli olarak o şair yahut yazarın Recaizade Mahmut Ekrem açısından, örnekler yardımı ile edebi önemi ve özellikleri, arkasından o şahıs ile ilgili farklı yorum yapanların zıt örneklerine yer vererek sonucunda da okuyucuya (öğrenciye) soru ya da şahsi yargısını ihtimal cümleleri ile tamamlayarak bir nevi yorumu okuyucuya (öğrenciye) bırakır.

Örneğin *Nef'i*'yi anlattığı parçada öncelikle *Nef'i*'nin Türk edebiyatı açısından önemine yer vererek olumlu özelliklerini sıralar ve

“Tenezzül eylemem inşaya eylesem belki

Müsebbihan-ı felek vird ederdi inşamı” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 19).

şeklinde kendisinin de beğendiği bir beytine yer verir. Akabinde ise;

“Sözde nazir olmaz bana

Pür-tumturak u hoş-eda

Hakani'yim ben muhteşem

Hafız olur leb-beste-dem

Ger olsa alem bir yana

Ne Hafız'ım ne Muhteşem

Yanımda ser-heng-i Acem

Hamem edince zir ü bem” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 20).

şeklinde *Nef'i*'nin tamamen farklı, Farsi özellikler taşıyan dörtlüklerine yer vererek *Nef'i* ile ilgili zıt örnekleri de kitabında belirtmiştir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in yine *Çelebizade Asım'ı* anlattığı bölümde, *Çelebizade Asım'ın Nedim'in* izinden gittiğini şairin bir örneği ile:

“Gam-ı alem mükedder-saz-ı tab'ı ehl hoş olmaz.

Beli ser-çeşme-i ab-ı Güher haşa guş olmaz” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 48).

belirtmiştir. Buna karşın bazı zamanlar bunun tam tersi olarak değil o günün şartlarında, eski zamanlarda dahi katlanılamayacak uygunsuz anlatımlarla dolu şiirlerinin bulunduğunu bir örnek ile aktarır. Böylece zıt örnekler vererek şair ile ilgili yorumu aslen okuyucuya (öğrenciye) bırakır. Tüm bunlara ek olarak *Çelebizade Asım* ile ilgili iki “*beyit*” ve bir “*rubai*” örneğini de vererek şairin farklı türdeki şiirleri sayesinde okuyucunun doğru bilginin tamamına erişimini sağlayarak *tümevarım* yöntemini kullanır.

Yazarın *Şeyh Galib'i* anlattığı bölümde, öncelikle yazar ile ilgili kendi fikirlerine yer verir, ardından Ziya Paşa'nın Hüsn ü Aşk için söylediği:

“Gelmiştir o şa'ir-i yegane

Guya bu kitab için cihane” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 54).”

beyitine yer verir. Hemen arkasından ise yine Ziya Paşa'nın *Şeyh Galib* için yazdığı bir önceki beyiti ile tamamen zıt bir örneğine yer verir.

“Divanını aç elinle şöyle

Beş beytine bir nazire söyle” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 54).

Recaizade Mahmut Ekrem, Ziya Paşa'nın son beyti yazarken -Nabi'yi kastederek- *Şeyh Galib'i* yerdiğini düşünmüş, bu fikre katılmadığını Nabi'den üç ayrı örnek ile kanıtlaya yoluna gider. Konu ile ilgili son olarak ise; okuyucuya (öğrenciye) soru yöneltir, bu soruya kendisi herhangi bir açıklama getirmeyerek cevabını karşı tarafa bırakır. Bu sayede farklı örnekler vererek hiçbir tanımlama yapmadan okuyucuya, *tümevarım yöntemi* yardımı ile *buluş stratejisini* kullanarak ilgili edebi bilgiyi aktarma yoluna gider.

Recaizade Mahmut Ekrem'in bir diğer başvurduğu eğitim yöntemi "**örneklendirme**"dir. Bu yöntem ile birlikte esasen düşünceyi geliştirme yöntemlerinden "*tanık gösterme*"ye (Yurtbaşı, 2013) de yer vermektedir.

Örneğin *Baki*'yi anlattığı bölümden *Baki*'nin bir dördlüğü;

“N’ola dehr içre nişanım yok ise an kayım

Ne aceb seyl gibi çağlasam deryayım

Göze göstermez ise tan mı beni her edna

Ki nazar fark edecek mertebeden a’layım”. (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 13)

Ayrıca kitabında sadece bahsi geçen on bir şairin şiir ve yazılarından örnekler vermemiştir. Onları aktarırken görüşlerini destekleyici farklı yazar ve şairlerin yazı ve şiirlerine veyahut söyleyişlerine yer vermiştir.

Örneğin *Nabi*'yi anlattığı bölümde Ziya Paşa'nın, *Nabi* hakkındaki şu beytine yer verir:

“Destinde misal-i mum-ı terki

Kasdettiği şekl ile bulur zib” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 32).

Kudemadan Birkaç Şair adlı kitabında yazar, sadece Türk edebiyatından yazar ve şairlerle görüşlerini destekleme yoluna gitmez. Dünya edebiyatından şair ve yazarlardan bahsederken bu şair ve yazarların *örneklerine* ise bu kitabında yer vermez.

Tablo 4

Kudemadan Birkaç Şair Kitabında Adı Geçen ve Örneklendirme Yapılan Yazarlar

	Kitapta ⁴² Adı Geçen Yazarlar	Kitapta ⁴³ Eser Örneklerine Yer Verilen Yazarlar	Yazarın Kitapta ⁴⁴ Geçen Örnek Sayısı
Sinan Paşa		X	1
Ebussuud Efendi		X	2
Baki		X	5
Nef'i	X	X	10
Ziya Paşa	X	X	6
Kafzade Faizi		X	1
Nabi		X	6
Nedim		X	7

⁴² A. g. e. ss. 1-60. Ekrem, R. M. (1887). *Kudemadan Birkaç Şair*. İstanbul: Taş Baskı.

⁴³ A. g. e. ss. 1-60. Ekrem, R. M. (1887). *Kudemadan Birkaç Şair*. İstanbul: Taş Baskı.

⁴⁴ A. g. e. ss. 1-60. Ekrem, R. M. (1887). *Kudemadan Birkaç Şair*. İstanbul: Taş Baskı.

Tablo 4'ün Devamı

Çelebizade Asım		X	6
Fuzuli	X		
Yahya	X		
Şeyh Galip	X		
Bahayi	X		
Abdülhak Tarhan	Hamid X		
Toplam Yazarlar)	(Türk		44
Hmeros	X		
Virjil	X		
Victor Hugo	X		
Toplam Yazarlar)	(Yabancı		0

Kitapta kendilerine birer bölüm ayrılmış on bir şair ve yazar arasında olmalarına karşın -kendi bölümleri de dahil- kitapta örneklerine yer verilmemiş kişiler de mevcuttur. Bunlar: “*Şeyh Galib, Pertev Paşa, Sami Paşa*”dır.

Ayrıca kitap içerisinde anlattığı konuyu daha iyi aktarabilmek adına kendi cümlelerinden oluşan üç adet örneği de bulunmaktadır.

Recaizade Mahmut Ekrem’in bu kitabında “*soru-cevap*” eğitim tekniğine başvurduğu da görülmektedir. Bu yöntem ile “ezberleme ağırlıklı öğrenmeleri azaltmıştır” (Karaağaçlı, 2005, s. 144).

Kitabında *Şeyh Galib*’i anlattığı bölümde yazar ile ilgili örnekler ve başka yazarların *Şeyh Galib* ile ilgili örneklerine yer verdikten sonra “... tarzındaki mühmel ve münasebetsiz lakırdılarına değil, en müntehab, en rengin, en manidar şiirlerine nazire söylemek istenince neden muvaffak olamasın?” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, s. 56) şeklinde okuyucuya (öğrenciye) soru yöneltir. Bu soruya kendisi cevap vermeyerek yorumu okuyucuya bırakır ve o ana kadar *Şeyh Galib* ile ilgili anlattıklarından yola çıkarak kitabı okuyan kişinin doğru fikre kendisinin ulaşmasını sağlar.

Bölüm IV: Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde araştırma sonuçları ve bulgulardan hareketle tartışılmış ve çalışmanın alanyazına katkıları belirtilmiştir.

Ta’lim-i Edebiyat ile ilgili tartışma ve sonuç

Recaizade Mahmut Ekrem’in bu eserinin yazılış amacı okullarda okutulacak ders kitabı olmasıdır (Recaizade Mahmut Ekrem, 1911, Ön Söz). Bu kitabın en çok dikkat çeken noktası, o dönem için farklı fakat günümüz eğitim anlayışına yakın, eğitim ilke, yöntem, strateji ve tekniklerini kullanmasıdır.

Recaizade Mahmut Ekrem, Ta’lim-i Edebiyat’ta gerek örneklerden yola çıkarak gerek zıt örnekleri bir arada kullanarak gerekse Tablo 1’de belirtildiği gibi farklı şahısların örneklerine çokça yer vererek devrine göre yeni ve farklı bir edebiyat ders kitabı kaleme almıştır.

Yine Tablo 1’de de görüleceği üzere; Recaizade Mahmut Ekrem’in hem Eski Türk edebiyatı eser ve yazarlarına hem çağdaşı olan Türk eser ve yazarlarına hem de batı yazar ve eserlerine yer verdiği görülmüştür. O dönem de kitabı okuyan her öğrenci bu sayede Eski ve Yeni Türk edebiyatına dair bilgilere sahip olur, aynı zamanda Batı edebiyatı hakkında da bilgi sahibi olurlar. Tüm bunların sonucunda Recaizade Mahmut Ekrem’in öğrencileri, herhangi bir edebi konu hakkında birçok farklı açılardan da beslenmiştir.

Bu farklılık, Recaizade Mahmut Ekrem’i ve Ta’lim-i Edebiyat’ı günümüz eğitim anlayışına yaklaştırmıştır. Özellikle kitabın yazımı esnasında kullandığı yenilikçi (günümüz) eğitim ilke, strateji, yöntem ve teknikler; Ta’lim-i Edebiyatı alanyazındaki diğer edebiyat kitaplarından ayırmaktadır.

Ta’lim-i Edebiyat’ta diğer disiplinler ile ilişki kurma, hedef kitleye görelilik, hayatilik, yakından uzağa, kolaydan zora eğitim ilkeleri; buluş yoluyla öğrenme stratejisi – tümevarım; soru-cevap tekniği; örneklerin çokluğu ve düşünmeyi geliştirme yöntemlerinden tanık

göstermeden örnekler görmekteyiz. Tüm bu eğitim ilkelerinin Rezaizade Mahmut Ekrem tarafından bilinip uygulanabiliyor olması, bu edebiyat ders kitabını edebiyat tarihinde önemli bir yere koymaya sebep olur.

Rezaizade Mahmut Ekrem'in resim yönünün de var olduğu *Giriş Bölümünde* ayrıntıları ile anlatılmıştır. Bu husustan da yola çıkarak bu durum onun için; eğitimde *disiplinlerarası ilişki kurma* hayat felsefesi halini almıştır. 3.2.2.1 bölümünde de bu husus örneklendirildiği üzere Rezaizade Mahmut Ekrem, edebiyat gibi soyut bir kavramın öğrencilere aktarılmasında kalıcı öğrenme sağlayan bu ilkeyi es geçememiştir.

Bu kitabın yazılış amacı itibariyle yazarın hedef kitlesi 15-18 yaş aralığındaki öğrencileridir. Dolayısıyla her ne kadar *Üslup, Fikir, Mecaz* gibi o yaş grubu için anlaşılması zor hususları aktarsa da kendi söylemi ile de öğrencilerin anlayacağı seviyeye indirgemmiştir, yani kitap *hedef kitle* gözetilerek yazılmıştır (Rezaizade Mahmut Ekrem, 1911, Ön Söz).

Kitapta *hayatilik* ilkesini ise; herkesin aşına olduğu günlük halk deyiş ve söylemlerinden ve bazen de herhangi bir mezar taşından örnek vererek sağlamıştır.

Bu ilkenin yanı sıra yine Ta'lim-i Edebiyat adlı ders kitabında öncelikle Eski ve Yeni edebiyata ait Türk yazarlardan, akabinde Batı edebiyatından yazar örnekleri vererek; kitapta o an aktarılmaya çalışılan konu ile ilgili yazar ve şairlerden *tanık göstermeler* yapılmıştır. Bu hususta yazarın kitabında *yakından uzağa bir eğitim ilişkisi* kurduğu görülmüştür.

Ta'lim-i Edebiyat'ta ayrıca öncelikle *Mana ve Fikir* gibi kavranması daha kolay konular aktarılır. Hatta Rezaizade Mahmut Ekrem, bu konuları açıklarken bir sonraki konuda bir kademe daha zorlayıcı olan *Üslup ve Söz Sanatları* konusuna geçeceğini belirterek öğrenciler üzerinde *ön hazırlık* sağlar (Rezaizade Mahmut Ekrem, 1911).

Rezaizade Mahmut Ekrem'in Ta'lim-i Edebiyat kitabında en çok önem arz edecek olan husus; kitabın *buluş stratejisi* doğrultusunda kaleme alınmış olmasıdır. Çünkü tüm kitapta “öğrenci öncelikle kast edilen durumları kendi zihninde irdeleyip anlamlı şekiller

haline getirecek ve ardından parçaları bir araya getirerek asıl aktarılmaya çalışılan konuyu anlamlandırmaya çalışacaktır ki; bu durum da bilindiği gibi üst düzey zihinsel beceriler gerektirmektedir ve tamamen günümüz eğitim anlayışı ile aynıdır” (Tekşan ve Yüksel, 2010). Bu bağlamda ele alabileceğimiz diğer bir örnek ise *Merhametli His* konusudur. Rezaizade Mahmut Ekrem, merhamet hissini tarif etmiyor, bu hissin hangi şartlara bağlı olduğunu belirtiyor. O, bu özellikleri; gizlilik ve dilin olası güzelliklerinin cemiyete tesir edebilmesi şeklinde sıralar (Rezaizade Mahmut Ekrem, 1911, s. 38). Tablo 1’de de belirtildiği üzere toplamda 99 Türk yazar, yazılı ve basılı yayından örneğe – 609 örnek metne; 12 yabancı yazar, yazılı ve basılı yayından örneğe – 15 yabancı örnek metne yer verilmiştir. Bu tablodan ortaya çıkan sonuç itibarıyla de Rezaizade Mahmut Ekrem, öncelikle Türk edebiyatını öğretme ve öğrencilerine benimsetme yoluna gitmiş sonrasında ise aynı benzerlikteki Dünya edebiyatından edebiyatçıların bilgisini aktarma yolunu seçmiştir. Aktardığı bilgilerin kalıcılığı ve kuşaklardan kuşaklara aktarılmasını sağlayan en önemli unsur olmuştur.

Ta’lim-i Edebiyat adlı ders kitabında sıklıkla başvurulan eğitim tekniği ise; *soru-cevap* tekniğidir. Rezaizade Mahmut Ekrem, tanımlamalardan kaçınmıştır. Onun yerine çoğunlukla *soru-cevap* tekniği ile okuyucu/öğrencinin konu ile ilgili geçmiş bilgileri ile yeni bilgilerini karşılaştırmasını ve kitapta yazan bilgiler ışığında kendisinin, o edebi kuralın ya da kavramın bilgisine ulaşmasını istemiştir.

Bunlara ek olarak kitapta yer yer *sunuş yolu ile öğrenme stratejisinden* de yararlanılmıştır. Özellikle kitapta çokça örneklere yer verilmesi bu eğitim stratejisini de destekleyen bir hareket olmuştur. Ayrıca kitabın bazı bölümlerinde Rezaizade Mahmut Ekrem’in kastedilen eğitim kuralı ya da kavramı ile ilgili tanımlamalar yaptığı da görülmüştür.

Tüm bunların nazarında Rezaizade Mahmut Ekrem’in bu kitabı yazdığı dönem dikkate alındığında, bahsi geçen bir takım eksiklikler eserin değerini düşürmez. Tanzimat Döneminde

edebiyatta birçok ilkler imza atılmıştır. Bu kitabın öykünüldüğü yazar da “birçokları tarafından kabul edilen Fransız yazar Lefranc’tır” (Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi - Cilt 2, 2010, s. 685). Tüm bu bulgular ışığında Rezaizade Mahmut Ekrem’in edebiyat ders kitabı olarak okutulmak üzere kaleme aldığı bu kitabı, kendi alanında bir ilke imza atmıştır. Çünkü Rezaizade Mahmut Ekrem’in Ta’lim-i Edebiyat adlı eseri birçok göze çarpan özelliği ile günümüz eğitim anlayışına yakındır.

Takdir-i Elhan ile ilgili tartışma ve sonuç.

1883 yılında Rezaizade Mahmut Ekrem’in okuldan da öğrencisi Menemenlizade Mehmet Tahir’in bitirdiği *Elhan* adlı şiir kitabına 1884 yılında basılmış eleştiri kitabıdır. Menemenlizade Mehmet Tahir her ne kadar okuldan mezun olsa da Rezaizade Mahmut Ekrem’i hala hocası ve edebi açıdan *Üstad* gördüğü için şiir kitabını şahsına yollamış ve incelemesini istemiştir⁴⁵ (Arseven, 2008).

Takdir-i Elhan adlı eser yayınlandığı yılda çok fazla ses getirmiştir. Çünkü bu kitap, Rezaizade Mahmut Ekrem ile Muallim Naci arasındaki meşhur *eski-yeni* tartışmasının ateşlendiği kitaptır. Buradaki Rezaizade Mahmut Ekrem’in görüşleri ve “Muallim Naci’ye resmen hücumu” (Tanpınar, 2007, s. 432) ile uzun yıllar konuşulacak hatta sonunda Rezaizade Mahmut Ekrem’in okuldan uzaklaştırılmasına sebep olmaya kadar gidecek olan tartışma başlamıştır.

Tüm bu *eski-yeni* tartışmasına karşın edebiyatın batıya dönük yüzü olarak görülen Rezaizade Mahmut Ekrem, öğrencisi Menemenlizade’yi en çok *Victor Hugo Mersiyesi* üzerinden eleştirmiş ve edebiyatımızdaki önde gelen isimlerden önce, Fransız bir yazara yazılan mersiye’nin doğru olmayacağını belirtmiştir (Rezaizade Mahmut Ekrem, 1886).

Yazılış amacı ile edebiyat ders kitabı olamamasına karşın, içerisinde yer alan edebi bilgiler sebebiyle; dönemin edebiyat anlayışına ışık tutmuş ve gelecek kuşakların edebi

⁴⁵ Ekrem’in kendisine cevaben yazdığı mektubu yine Ekrem’in edebi mektuplardan oluşan *Takrizat* adlı eserinde yer almaktadır. Ekrem, R. M. (1898). *Takrizat*. İstanbul: Alem Matbaası.

duyuşları için bir çerçeve çizmiştir. Bu sebeple Takdir-i Elhan'da yazılanları bir nevi edebiyat ders notları olarak düşündüğümüz takdirde; Ta'lim-i Edebiyat kitabında olduğu gibi birtakım yenilikçi eğitim ilke, strateji, yöntem ve teknikleri yer almaktadır.

Bu eğitim ilkelerinden ilki; *disiplinlerarası ilişkidir*. Dönemin moda edebi akımlarından *realizm ve natüralizme* kayan fikirleri ile Recaizade Mahmut Ekrem, “Şi'r resim gibidir.” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886) şeklinde belirttiği görüş ile de edebiyatın diğer disiplinler ile anlamlı bir ilişki kurması gerektiğini savunmuştur.

Türkçe'nin doğru ve güzel kullanılması hususunda hocası Namık Kemal kadar katıdır. Çünkü Menemenlizade'nin eserlerinde yer yer Fransızca kelimelere yer vermiş olmasına dikkatleri çekerek bu yorumu üzerinden bu tarz yazarları şarlatan (Takdir-i Elhan, 1886) olarak nitelendirir ve ağır eleştirilerde bulunur. Kuşkusuz ki bu görüşünde *hedef kitleye göre* davranılması gerektiğini belirtmiştir. Hedef kitlenin özellikle İstanbul ve çevresindeki edebiyat çevreleri olması sebebiyle farklı dil özelliklerini içerisinde barındıran yazıların yersiz olduğunu savunmaktadır.

Yine kitapta göze çarpan bir diğer yenilikçi eğitim ilkesi *hayatilik*dir. “Zeraatten şü'musa her güzel şey şî'rdir.” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, s. 9) diyen bir yazarın yaşama yakın bir edebiyatı arzulaması ve bunu öğrencilerine aktarması şaşkırtıcı gelmemektedir. Kendisi her ne kadar *sanat sanat içindir* anlayışında bir yazar olmasına karşın yine Takdir-i Elhan adlı eserinde: “Fi'l-hakika şî'r ne kadar tabî'i olursa o kadar güzel olur.” (Takdir-i Elhan, 1886, s. 11) şeklinde *yaşama yakınlığı* ifade etmiştir.

Her ne kadar Recaizade Mahmut Ekrem, Batı edebiyatı savunucusu olarak görülse de belki de hocası Namık Kemal'in büyük etkisi ile öğrencilerinin öncelikli olarak kendi şair ve yazarlarımız ile edebiyatımızı kavramalarını istemiştir. Bu hususta Takdir-i Elhan adlı eserde öğrencisi Menemenlizade'yi sert bir şekilde eleştirdiği *Victor Hugo Mersiyesi* öne çıkmaktadır. Bu husustaki görüşlerini; Fuzuli, Baki, Nedim, Nef'i gibi pek çok divan şairimiz

ile Nergisi, Veysi, Sinan Paşa, Okçuzade gibi nasirlerden bahsetmesi ve eserleri içerisinde yer alması gerektiği şeklinde ifade etmiştir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886). Bu doğrultuda öğrencilerine *yakından uzağa eğitim ilkesini* benimseten ve onların da edebi zevklerinde bu önemli eğitim ilkesine gerekli özeni ve yeri vermelerini isteyen bir yazardır.

Takdir-i Elhan adlı eserinde Recaizade Mahmut Ekrem, *tümevarım* doğrultusunda *buluş stratejisinin* öğretilerine de yer vermiştir. “Edebiyat-ı sahiha tesavir-i hayat-ı insaniye ve temasil-i meşhudat-ı tabi’iyyedir.” (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, ss. 13-14) şeklinde ifade ettiği haliyle edebi duyuşun, bilhassa şiirin asıl amacı ve konusunun öncelikle insandan başlayarak yaşam ve yeryüzündeki her güzel şeyi takip eden bir doğrultuda olması gerektiğini savunmuştur.

Kitabında yer verdiği farklı yazar ve şairlerden örnekler ve bahsedişler de bir hayli çoktur. Kitapta toplamda 2 yabancı şair ve yazarın örneklerine yer verilirken Tablo 2’de de belirtildiği üzere 11 Türk yazar ve şairin örneklerine de yer verilmiştir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886). Yine Ta’lim-i Edebiyat adlı kitapta olduğu gibi bu eserinde de sıkça örneklere ve yazarların edebi özelliklerinden bahsettiği hatırlatmalara yer vererek okuyucu/öğrenci zihninde birtakım eski bilgileri geri getirme ve üzerine yeni bilgiler eklemeyi tercih etmiştir.

Farklı edebi dönemler, farklı milletlerin edebi yazarlarından örnekler ve zıt örnekler ile kitabı okuyan kişilere yönelik kendi edebi anlayışının tanımlarını verip dayatmalarda bulunmak yerine, okuyucunun konu ile ilgili farkındalığını geliştirerek kendi bilgilerini kendilerinin elde etmesini sağlamıştır.

Üstelik bu aktarımı sadece *tanık gösterme* ve çokça verdiği örnekler yardımı ile sağlamamış bunların yanı sıra *soru-cevap* tekniğine de sıkça başvurduğu kitapta görülmüştür. Örneğin Recaizade Mahmut Ekrem’in edebi hayatı boyunca üzerinde bilhassa durduğu his, *fikir ve hayal* konuları ile ilgili Takdir-i Elhan’da görüşlerini dile getirirken: “Bunların ikisinin de havi oldukları his ve fikrin yeniliğini inkar etmem iktiza ederse iddi’a bile ederim.

Ancak her yeni fikir güzel mi olur?" (Recaizade Mahmut Ekrem, 1886, s. 13) şeklinde *soru-cevap tekniği* ile ifade etme yoluna gider. Bu örneğin yanı sıra, bu tarzda birçok örneğin yer alması Recaizade Mahmut Ekrem'in görüşlerini ifade ederken öğrencilerine, düşünceleri için bir alan yarattığı ve bu alanda serbestçe sorular sorup sorularına cevaplar bulmaları için çabaladığı görülmektedir.

Takdir-i Elhan, düzeltilmesi gereken bir şiir kitabı yazısı olarak başlamışken birden dönemine damgasını vuran edebi poetika; aktarım şekli ile de edebiyat ders kitabı niteliğinde olmuştur. Öğretici yönü ağır basan bu kitapta yer alan yenilikçi eğitim ilke, strateji, yöntem ve teknikleri yine dönemi için farklı ve ilerici bir özellik taşıırken Recaizade Mahmut Ekrem ve onun dersine katılmış ve öğretmenliğine vakıf olmuş öğrencileri tarafından alışlagelmiş özellikler taşımaktadır.

Takrizat ile ilgili tartışma ve sonuç.

Takrizat, 1896 yılında basılan Recaizade Mahmut Ekrem'e, dönemin genç şair ve yazarları tarafından gönderilen kendi eserleri ile ilgili eleştiri yapması istenmesi üzerine kaleme aldığı 13 edebi mektuptan oluşmaktadır. Cevap niteliğinde kaleme alınan bu 13 mektubun sahiplerinin bazıları; Recaizade Mahmut Ekrem'in öğretmenlik yaptığı okullardan öğrencisi, bazıları ise dönemin Türk Edebiyatı modası gereği, eserlerini Recaizade Mahmut Ekrem doğrultusunda yazmak isteyen genç yazar ve şairlerden oluşmaktadır.

Recaizade Mahmut Ekrem, Takrizat adlı kitabının *Ön Sözü*nde belirttiği üzere; bir kitap olacağı ihtimali bile olmayan *müsvede* kâğıtlardan oluşan, ayrı ayrı bir anlam ifade etmemelerine karşın, toplu halde okundukları takdirde okuyucunun edebi anlayışına çok şey katacağını düşündüğü bir eserdir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898).

Kitaptaki mektuplarda bahsi geçen yazar ve şairlerin her birinin adı bulunmamakla birlikte, bazılarının eserlerinin yer alması bazılarının da Recaizade Mahmut Ekrem tarafından

isimlerinin bilhassa lanse edilmesi suretiyle bahsi geçen eser ve yazarlarla ilgili verilere ulaşılmıştır.

Recaizade Mahmut Ekrem'in bu eserinde de diğer edebi ders kitabı olan ve bu niteliği taşıyan eserlerinde olduğu gibi yenilikçi eğitim ilke, strateji, yöntem ve tekniklere yer verilmiştir. Bunlardan ilki Recaizade Mahmut Ekrem'in de kendi zevkleri içerisinde yer alan farklı sanat dalları ve farklı *disiplinler ile edebiyat arasında bir ilişki kurulmasına* yöneliktir. Kitabında, bu eğitim ilkesinin Recaizade Mahmut Ekrem açısından da daha çok anlamlandırıldığı görülmektedir. Çünkü daha önceki eserlerinde genellikle edebiyat ile güzel sanatların bir diğer kolu olan resim ile *disiplinlerarası bir ilişki* kurulmuştur. Oysaki burada *Gözyaşları İçin* adlı mektubunda edebiyatın çok farklı konular üzerinde duran fen bilimleri ile *disipliner bir ilişki* kurulmuştur. Hatta hitap ettiği yazara önerisi; gözyaşı imgesi üzerine kaleme aldığı bu eserinde gözyaşının fizyolojik tanımına da yer vermesidir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898). Kuşkusuz ki; bu durum hem dönemin edebi anlayışı açısından hem de dönemin eğitim sistemi açısından farklı ve ilerici bir anlayış barındırmaktadır.

Recaizade Mahmut Ekrem'in bu eserinde görülen bir diğer eğitim ilkesi ise; *hedef kitleye göreliktir*. Bu ilke doğrultusunda *Tebessüm İçin* adlı mektubunda, kendisine yazar tarafından gönderilen metnin bir bölümünde, Fransızca bir eserden birebir bir çeviriye rastlar ve bunun yazarın hitap ettiği okuyucu kitlesi açısından doğru olmadığını belirtir. Bu doğrultuda ilgili eserin yazarının; hedef kitesini uygun seçmesinin ve o doğrultuda edebi eserler yazmasının uygun olacağını belirtir ve eğer çeviri eserden öykünülecekse de Türkçeye ve Türk yaşantısına yedirilerek eserlerde kullanılmasının daha uygun olacağını ifade etmiştir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898).

Recaizade Mahmut Ekrem'in, diğer edebi eleştiri ve ders kitaplarında olduğu üzere bu kitabında da *yakından uzağa* eğitim ilkesi birçok görüş ve ifadelerinde yer almaktadır. Eleştirilerine önem verip kendisine eserlerini yollayan şair ve yazarlara öncelikli olarak

aktardığı ve dikkat ettiği husus; öykünmek ya da örnek verme konularında öncelikle Türk yazar ve şairlerden, sonrasında batılı şair ve yazarlardan yararlanılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu hususta Takrizat'ta, öncelikle kendi eserlerinden Ta'lim-i Edebiyat ve Zemzeme III'ten örnek verir. Sonrasında ise Dünya edebiyatından sırasıyla Volter, Meprizon ve Oktav Föye'den örnekler verir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898). Bu sayede nasıl ki kalıcı öğrenmenin sağlanmasında gerekli bir eğitim ilkesi ise; Türk edebiyatının var olması ve niteliğinin artırılmasında da gerekli olduğu görüşündedir.

Recaizade Mahmut Ekrem, ifade etmeye çalıştığı edebi anlayış ve görüşleri hiçbir zaman ezberlenmesi gereken bir kural olarak ifade etmemiştir. Okuyucunun bilgiyi, Recaizade Mahmut Ekrem'in yönlendirmeleri ile fakat yine okuyucunun kendi çabaları ile bulmasını amaçlamıştır. Bu aktarım şekli de akıllara *tümevarım* yöntemi ile buluş stratejisini getirmektedir.

Kitabın birçok yerinde farklı örnekleri bulunan bu strateji hususunda; Recaizade Mahmut Ekrem, bazen kendisinden ve farklı yazarlardan zıt örnekler vererek konuyu buldurmaya çalışmış, bazen de ifade ettiği konu ile ilgili Türk ve batılı yazarların görüşlerini ifade ederek sonrasında konu ile ilgili soruları maddeler halinde sıralayarak okuyucunun zihninde o konuyu anlamlandırmaya çalışmıştır (Recaizade Mahmut Ekrem, 1898).

Bu nitelikteki diğer tüm kitaplarında olduğu gibi, bu kitabında da aktarmaya çalıştığı konuları ifade etmesinde kolaylık sağlaması amacıyla farklı dönem ve farklı milletlerin yazar ve şairlerinden *örnekler* vererek görüşlerine bir nevi *tanık göstermiştir*. Bu doğrultuda Takrizat adlı eserde, Tablo 3'te de belirtildiği üzere toplamda 9 Türk, 6 adet yabancı yazarın *örneklerine* rastlanmıştır; bunun yanı sıra birçok yazar ve şairden bahsedilmiştir. *Örnekler* ile ifade etmeye çalıştığı edebi konuları destekleme yoluna gider. Recaizade Mahmut Ekrem'in yine Türk yazar ve şairlerinden daha çok örnekler vermesi, onun yüzünün tamamen batıya dönük olmadığını göstermektedir.

Yazarın sıklıkla başvurduğu tekniklerden olan *soru-cevap* tekniği bu kitabında da çokça yer edinmiştir. Öyle ki hemen hemen 13 makalenin her birinde, bu teknik bulunmaktadır. Öğrencileri ve Recaizade Mahmut Ekrem'in edebi anlayışında gitmek isteyen bu genç şair ve yazarların üzerinde baskı kurmak istemediği, onun yerine onlara düşünme ve sorgulama fırsatı verdiği eserlerinden çıkarılacak en önemli sonuçtur. Kuşkusuz ki; bu tavrı öğrencileri arasında sevilmesine ve gelecek nesillerin onun edebi anlayışı çerçevesinde şekillenmesine sebep olmuştur.

Tüm bunlar ışığında Takrizat adlı 13 edebi mektuptan oluşan kitabın da diğer bu nitelikteki eserleri gibi yenilikçi eğitim anlayışına yakın doğrultuda yazıldığı görülmektedir. Ayrıca bu kitapta üzerinde durulması gereken bir diğer önemli husus; Recaizade Mahmut Ekrem'in öğretmen kimliğinin ön plana çıkmasıdır. Recaizade Mahmut Ekrem'in edebiyatımızda şiirleri veya romanlarından ziyade eleştiri yazıları daha ön plana çıkmıştır. Çünkü bu eserde olduğu gibi Recaizade Mahmut Ekrem, eleştiri yapmaya başladığı anda öğretmen kostümünü giyerek o doğrultuda eleştirilerini yapmaktadır. Ve öğretmenlik onun hayatında profesyonelce yaptığı ve hakkını verdiği bir meslektir. Bu kitabında da; bazen bahsi geçen genç şair ve yazarları ağır bir şekilde eleştirmiş bazen de nitelik olarak yeterli bulmasa da onları bir öğretmen edası ile yüreklendirmiştir.

Kudemadan Birkaç Şair ile ilgili tartışma ve sonuç.

1887 yılında Ta'lim-i Edebiyat adlı ders kitabına yardımcı olması amacıyla basılmış bir el kitabıdır. Recaizade Mahmut Ekrem'in kendisinin tabiri ile kitap olacak nitelikte bir eser olmamasına karşın, Ta'lim-i Edebiyat'ta sıklıkla geçen şair ve yazarlar ile ilgili bilgi veren değerli müsvedde kağıtlardır (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, Karine).

Kitapta her bir şaire/yazara bir bölüm ayrılmıştır ve kitap, toplam 11 bölümden oluşmaktadır. Kitapta bahsi geçen şair ve yazarlar: Sinan Paşa, Fuzuli Ebussuud Efendi, Baki, Nef'i, Nabi, Nedim, Çelebizade Asım, Şeyh Galip, Pertev Paşa, Sami Paşa'dır. Bahsi geçen

tüm şair ve yazarları Eski edebiyattan ve dönemin Türk edebiyatından nadide yazarlar olması da ayrıca ilgi çekicidir. Çünkü Recaizade Mahmut Ekrem, Türk edebiyatının batıya dönük olan yüzü olarak bilinmektedir. Edebi görüşlerine değer verdiği ve birer timsal olarak ilgili şair ve yazarlara kitaplarında yer vermiş olması, bu görüşleri yumuşatır tarzda bir adımdır.

Bu kitap da benzer çerçevede incelenen diğer kitaplar gibi dönemine nazaran daha ilerici eğitim anlayışlarının birtakım örnekleri görülmektedir. Bu örneklerden ilki; *hedef kitleye görelilik* eğitim ilkesidir. Recaizade Mahmut Ekrem'in bu hususla ilgili en çok üzerinde durduğu nokta yabancı diller yerine Türk dilinin kullanımı ve Türkçenin doğru telaffuz edilmesi, batıdan edinilecek edebi kalıpların, Türk edebiyatına aktarılması esnasında birebir aktarmaktan ziyade özellikle *içerik, fikir ve his* konusunda Türk toplumu hedefe alınmasıdır.

Bu konu ile ilgili Eski Türk edebiyatına ait yazarlardan metin örnekleri vermekle birlikte Baki'ye kadar olan Türk edebiyatının Arap ve Fars edebiyatından fazlasıyla etkilendiğini belirterek ondan öncesindeki eserlerde hedef kitle gözetilmediği için edebi metinlerin nitelikli olmadığını ifade eder. Ayrıca Baki'den sonra Nef'i ve Nedim ile de Türk edebiyatında bu hususta nitelikli eserler verildiğini ekler. Şeyh Galib'in bu konu ile ilgili kendisi ile benzer görüşlerini de bir nevi *tanık gösterme* olarak okuyucuya aktarır (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887).

Kitapta yer alan bir diğer eğitim ilkesi ise *hayatilik* tir. Bu ilke doğrultusunda özellikle Nabi'nin anlatıldığı bölümde; Nabi'nin şiirine övgülerini belirtirken halkın kendi dinamiğinden ortaya çıkan anonim bir söze yer verir. Bunun yanı sıra; yine Nabi'yi anlattığı bölümde Nabi'nin şiirine puf böreği benzetmesini yaparak tamamıyla soyut olan bir konuyu yaşama yakınlaştırarak somutlaştırmıştır (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, ss. 28-38).

Dönemin Dünya edebiyatının kalbi batıda atıyordu. Kuşkusuz ki; edebiyat da moda mantığı ile ilerleme kat etmektedir. Bu sebeple Recaizade Mahmut Ekrem de Türk Edebiyatının diğer dünya edebiyatlarından geri kalmasını istememiş ve pruvasını batıya

yönelmiştir. Bunu yaparken de tayfasını ezdirmeyen bir kaptan edasıyla Türk edebiyatı yazar ve eserlerine verdiği değeri ve önemi her defasında dile getirmiştir. Batı edebiyatında gelişen Türk edebiyatının bel kemiğini Türk düşünce, fikir ve hayal dünyasının oluşturması gerektiğini düşünmüştür.

Bu sebeple eserlerinde *yakından uzağa* eğitim ilkesi görülmektedir. Kitabında Nef'i, Firdevsi ve Şeyh Galib bölümlerinde birebir yazarların eserlerinden alıntılar yapar ve ilgili alıntıdaki edebi duyular ve edebi eserleri ile Batı edebiyatı yazarları ile benzer özellikler taşıdıklarını belirtir: Nef'i'yi Virjil'; Firdevsi'yi Homeros'a; Şeyh Galib'i ise Victor Hugo'ya benzetir (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887). Her birinde de Türk edebiyatı yazarlarının sadece isimlerinin, yeterince Dünya edebiyatında duyulmadığını aslında her birinin isim yapmış ünlü yazarlar kadar nitelikli eserler vücuda getirdiğini ekleyerek Türk edebiyatına gerekli değerin verilmesi için öncelikle kendi özümüzden yola çıkmamızı dile getirir.

Recaizade Mahmut Ekrem'in edebi düşüncelerini dile getirdiği kitaplarında salt görüşünü söylemek yerine; örnekler, zıt örnekler, farklı yazarların konu ile ilgili görüşleri ve okuyucuya yöneltilen soruların varlığı görülmektedir. Anlatım şekli incelendiğinde ise; *tümevarım* yöntemini itina ile kullandığı ve *buluş yoluyla öğretim stratejisine* yer verdiği görülmüştür. Bu doğrultuda kitabındaki 11 yazar için ayrılan, hemen hemen her bölümde anlatımların bu doğrultuda olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Şeyh Galib'i anlattığı bölümde görüşünü destekleyen, yazara ait örneğe ardından, Ziya Paşa'nın Şeyh Galib ile ilgili zıt yönde yazdığı beyitine, ardından Ziya'nın bu görüşlerine katılmadığını Nabi'den örnekler ile göstermiş ve son olarak da okuyucuya yönelttiği soru ile okuyucunun zihninde kendi fikirlerini keşfetmesi için uygun zemin oluşturmuştur (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, ss. 52-57).

Bunun yanı sıra tüm eserlerinde kuşkusuz ki kullandığı en sık yöntem örneklerin çokluğu ve farklı yazarlar tarafından *tanık göstermelerdir*. Bu doğrultuda Tablo 4'te ayrıntı

ile belirtildiği gibi 44 Türk edebiyatı yazarlarından örneklere bunun yanı sıra; bu kitabında hiçbir yabancı yazarın örnek metnine yer verilmemiş, sadece yabancı yazarlardan yeri geldikçe bahsedilmiştir.

Sokrat Tarzı olarak da bilinen *soru-cevap* tekniğine Recaizade Mahmut Ekrem'in sıklıkla yer verdiği, bu kitabında da görülmektedir. Recaizade Mahmut Ekrem'in tüm edebi ders kitabı niteliğindeki kitaplarında olduğu gibi bu kitabında da okuyucuya yönelttiği soruları asla kendisi cevaplamaz, onun yerine örnekler ve zıt örneklerle öğrencinin zihninde yarattığı karmaşayı bir soru ile yine öğrencinin kendisinin çözümlemesini tercih eder. Örneğin yine Şeyh Galib'i anlattığı bölümde benzer bir örnek bulunmaktadır (Recaizade Mahmut Ekrem, 1887, ss. 52-57).

Kudemadan Birkaç Şair adlı kitabı ders kitabı olarak kabul ettiğimiz ve yenilikçi eğitim ilke, strateji, yöntem ve teknikler açısından incelediğimiz takdirde karşımıza bu araştırmada incelenen diğer kitaplardan farklı bir sonuç çıkmamaktadır. Bu ilke, strateji, yöntem ve tekniklerin günümüzdeki kullanımlarından ziyade döneminde kullanılmaya çalışılması göz önünde bulundurulduğu takdirde şüphesiz ki yenilikçi eğitim anlayışının uygulama boyutunda eksikliklerin varlığı sabittir.

Tüm bunların yanında öğrencilere rehberlik edecek, onları yönlendirecek ve Türk edebiyatının yönünü değiştirecek nitelikte kitaplar olduğu hem incelemeler sonucunda ortaya çıkmakta; hem de Tanzimat sonrası Türk edebiyatının ivmesinin bu yönde ilerlemesinin de uygulamada gerçekleştiğini kanıtlamıştır.

Okuyucunun (okuldan mezun olup edebiyatla uğraşan öğrencilerini de halen daha öğrencisi kabul etmesi sebebiyle) dönemin Türk edebiyatını ve Batı edebiyatını anlaması ve kavraması hususunda çok imtina gösterdiği ve tüm bu bilgi ve fikirleri daha kalıcı hale getirmek için; araştırmada detayları ile belirtilen yenilikçi eğitim ilke, strateji, yöntem ve tekniklerine yer verdiği görülmüştür. Tanzimat'tan sonra gelen Servet-i Fünun edebiyatının

bir nevi fikir babası olarak kabul edildiği düşünöldüğü takdirde, öğretmen kimliği ve kitaplarında da yer verdiği ilerici eğitim uygulamaları ile istediği hedefe ulaştığı görölmektedir.

Öneriler.

1. Rezaizade Mahmut Ekrem'in hayatını etkileyen eski-yeni tartışması onun günümüze kadar keskin hatları ile batı taraftarı olması gibi yanlış bir tanımlamaya da sebebiyet vermiştir. Araştırma kısmında bilhassa incelenen ders kitabı niteliğindeki 4 eserde yapılan incelemeler sonucunda; Rezaizade Mahmut Ekrem'in örnek ve açıklamalarında eski veya yeni Türk yazarlarına, yabancı yazarlardan daha çok yer verdiği sayılarla tespit edilmiştir. Özellikle Ta'lim-i Edebiyat ve Kudemadan Birkaç Şair adlı kitapları öğretmenliği esnasında oluşturduğu ders notlarından oluşması sebebiyle; Rezaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat dersleri esnasında, sözlü olarak da bu hususa bilhassa dikkat ettiği gerçektir. Bu nedenle; Rezaizade Mahmut Ekrem, edebiyat tarihimizde sadece batı taraftarı olarak algılanmamalı, Türk Dili ve Türk edebiyatına dönemin öne çıkan, edebiyat fikir ve düşüncelerini Türki düşünüş ile yedirmiş biri olarak kabul edilmesi daha uygundur.

2. Rezaizade Mahmut Ekrem'in Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabı niteliğindeki kitapları eğitim açısından incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda Rezaizade Mahmut Ekrem'in 1879-1884-1888-1896 yıllarında yazdığı bu kitaplarında yenilikçi ve günümüz ile örtüşen eğitim ilke, strateji, yöntem ve teknikleri ile ilgili örnek bulgulara rastlanmıştır. Kitaplarındaki bu etki, dönemin öne çıkan yeniliklerini (batı felsefesi, edebiyatı ve zihniyetini) yerinde, kendi dilinden öğrenebilme becerilerine sahip olmasına pek tabi bağlanabilir. Keza; özellikle araştırmada ele alınan kitapların yazımında özellikle Ta'lim-i Edebiyat kitabında L'efranc adlı Fransız yazardan etkilendiği bilinmektedir. Bu sebeple; Türk Dili ve Edebiyatı ders kitapları yazarlarının çağın önde gelen eğitim felsefelerini,

edebiyatlarını ve anlayışını yerinde, kendi dilinden öğrenebilme beceri ve olanaklarına sahip olması gerektiği söylenebilir.

3. Rezaizade Mahmut Ekrem, uzun yıllar Mekteb-i Sultani ve Mekteb-i Mülkiye’de öğretmenlik yapmıştır. Burada öğrenciler ile birlikte edindiği ders içi ve ders dışı etkinlikleri ve gözlemleri onun öğretmenliğini çok fazla etkilemiş ve bu alanda önemli bir tecrübeye sahip olmasına olanak sağlamıştır. Okulda derslerinde öğrencilerini etkileyen ve onlarda kalıcı izler bırakan Rezaizade Mahmut Ekrem, dersine girme şansı yakalayamamış, dışarıdaki diğer edebiyatseverlere de bu eserleri ile ulaşmıştır. Bu sebeple kitaplarında da derslerindeki o tecrübeli öğretmen Rezaizade Mahmut Ekrem’i görmekteyiz. Türk Dili ve Edebiyatı eğitimi ile ilgilenen herkesin öncelikle, öğretmenlik mesleğinde gerekli tecrübeyi kazanması ve akabinde kalıcı eserler bırakmasının yerinde olacağı kanaatindeyiz.

4. Yapılan araştırmada; Rezaizade Mahmut Ekrem’in şiir, roman ve tiyatrolarından ziyade eleştiri ve edebiyat ders kitabı yazarlığının öne çıktığı ve bu alanda daha kalıcı eserler verdiği görülmüştür. Bu sebeple Rezaizade Mahmut Ekrem’in başta Ta’lim-i Edebiyat ve Kudemadan Birkaç Şair olmak üzere eleştiri ve diğer ders kitabı niteliğindeki eserleri Türk Edebiyatı literatüründe daha ön plana çıkarılması uygun olacaktır.

5. Rezaizade Mahmut Ekrem, yazdığı roman ya da tiyatrolardan ziyade, eleştiri ve ders kitapları ile dönemini ve gelecek nesil edebiyat zihniyetini etkilemiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda; Rezaizade Mahmut Ekrem’in bu doğrultudaki çalışmaları, Servet-i Fünun edebiyatını meydana getirmiştir ve kendisinin de uzun uzun üzerinde durduğu *Fikir ve Zihniyet* kavramlarının önemi kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Bu sebeple yetiştirilecek öğrencilerin amaçlanan hedef ve doğrultularının *Fikir ve Zihniyet* çalışmalarının sistemli, ilerici, geliştirici bir yapıya sahip olmasının gerekliliği düşünülmektedir.

6. Rezaizade Mahmut Ekrem’in ders kitaplarında ön plana çıkan en önemli özellik örneklerin çokluğu ve çeşitliliğidir. Verilen örneklerle aynı zamanda gerçekleşen kültür

aktarımı ve yabancı edebiyattan örneklerle gerçekleştirilen karşılaştırmalı edebiyat örneklerinin etkililiği ve önemi tespit edilmiştir. O nedenle yazılacak Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında, Türk edebiyatından verilecek farklı dönemlere ait çeşitli örnekler ile aynı zamanda bunların yabancı edebiyatlardaki örnekleri ile karşılaştırılması yerinde olacaktır.

7. Türk Dili ve Edebiyatı eğitim tarihinde Rezaizade Mahmut Ekrem'in araştırmaya konu olan kitaplarının çokça yer edinmemiş olduğu alanyazın içerisinde tespit edilmiştir. Özellikle Ta'lim-i Edebiyat, Kudemadan Birkaç Şair, Takdir-i Elhan ve Takrizat adlı eserlere Türk Edebiyatı Eğitimi tarihi antolojisinde daha geniş yer verilmesi uygun olacaktır.

8. *Türk Eğitim Tarihi* incelendiğinde günümüz sisteminde kullanılan eğitim ilke, strateji, yöntem ve tekniklerinin ilk defa 1879 yılında kullanıldığı belirlenmiştir. *Türk Eğitim Tarihi literatüründe*, Rezaizade Mahmut Ekrem'in ilgili basılı kaynaklarına da yer verilmesi gerekliliği doğmuştur.

9. Üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyat eğitimi bölümlerinde Türk Dili ve Edebiyatı eğitimi tarihi adında herhangi bir ders bulunmamaktadır. Eğitim alanındaki gelişme kuşkusuz ki; geçmiş bilgilerin aksak yönlerinin tamiri ve üzerine yeni bilgiler eklenmesi ile gerçekleştirilir. Bu sebeple geçmişte günümüz eğitim anlayışına yakın eğitim felsefesi ile yazılmış bu ve benzeri kitapları, yetişen öğretmenlerin inceleme şansı olmalıdır. Gerekli incelemelerin yapılabilmesi için de üniversitelerin lisans ve lisansüstü programlarına Türk Dili ve Edebiyatı eğitimi tarihi adı altında bir ders eklenebilir.

Kaynakça

- Akyüz, K. (1995). *Modern Türk Edebiyatının ana çizgileri (1860-1923)*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Arseven, T. (2008). *Her güzel şey şiidir (Takdir-i Elhan metin-inceleme)*. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
- Arslan, M., Aşlıoğlu, B., Savaş, B., Şahin, Ç., Aydoğan, İ., Genç, S. Z. (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aşlıoğlu, B. (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. M. Arslan (Ed.), Ankara: Anı yay.
- Aydiner, N. (2014). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. A. S. Saracaluoğlu ve A. Küçükoğlu (Ed.). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Baltabayev, H. (2006). *Nesir ve üslup-üslup sorununa nazari bakış ve günümüz Özbek nesrinde üslup arayışları* (Çev. Y. Avcı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Başaran, İ. E. (1993). *Türkiye Eğitim Sistemi*. Ankara.
- Birinci, N. (1988). *Menemenlizade Mehmet Tahir - Hayatı ve eserleri - Türk Büyükleri Dizisi: 96*. Ankara: Yorum Matbaası.
- Bolayır, A. E. (1921). *Recaizade Mahmut Ekrem Bey hayatı ve asarı*, İstanbul: Evkaf-ı İslamiyye Matbaası.
- Böke, K. (Edt.). (2009). *Sosyal Bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Büyükkaragöz, S., Çivi, C. (1999). *Genel öğretim metotları*. Konya: Öz Eğitim Yayınları.
- Çevirme, H., Gerçek, Ş. (2017). *Türk Dili ve Edebiyatı derslerinin sanatsal metin oluşturma hedefine yönelik bir araştırma. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 12/25, 223-236.*
- Demirel, Ö. (2006). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Demirel, Ö. (2012). *Öğrenme sanatı (öğretim ilke ve yöntemleri)*. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Dilci, T., Kaya, A., Uğurlu, C. T., Taşar, H. H., Kutlu, M. O., Sayın, H. G., Bozaslan, H., Yıldız, H. (2011). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Dizdaroğlu, H. (1953). *Abdülhak Hamit Tarhan - Hayatı, sanatı, eserleri*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Doğanay, A., Karip, E. (Edt.). (2006). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Duman, A. (1992). *1923-1957 yılları arasında ortaokul ve liseler için hazırlanan Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı programları üzerine bir inceleme*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ekrem, R. M. (1886). *Takdir-i Elhan*. Dersaadet: Mahmud Bey Matba'ası.
- Ekrem, R. M. (1887). *Kudemadan Birkaç Şair*. İstanbul: Taş baskı.
- Ekrem, R. M. (1898). *Takrizat*. İstanbul: Alem Matba'ası.
- Ekrem, R. M. (1911). *Ta'lim-i Edebiyat*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Enginün, İ. (2009). *Yeni Türk Edebiyatı-Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Erciyeş, G. (2013). Öğretim yöntem ve teknikleri. Ş. Tan. (Ed.), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (ss. 259-369). Ankara: Pegem A Yayınları.
- Ergun, S. N. (1934). *Cenab Şehabeddin*. İstanbul: Yeni Şark Kütüphanesi Yayınevi.
- Ergün, M. (2004). *Genel öğretim ilkeleri*. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Türkiye Sanal Eğitim Bilimleri Kütüphanesi. <http://www.egitim.aku.edu.tr/metod01.htm>.
- Ertürk, S. (1972). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
- Fer, S. (Ed.). (2011). *Öğrenme öğretmen kuram ve yaklaşımları*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Filiz, S. B. (Ed.). (2011). *Öğrenme öğretmen kuram ve yaklaşımları*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Gedikoğlu, Ş. (1991). *Türkiye’de yaygın eğitimden çağdaş halk eğitime*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Genç, S. Z. (Ed.), Şahin Ç. (Ed.). (2014). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları.
- Gökçek, F. (2009). *Bir tartışmanın hikayesi-Dekadanlar*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Göktürk, A. (1986). *Dil-Edebiyat öğretimine yeni yaklaşımlar*. Ortaöğretim Kurumlarında Türk dili Edebiyatı ve Öğretimi ve Sorunları Toplantısı (10-11 Nisan 1986), ss.1-16.
- Gözütok, D. (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Güzel, A. (2006). *Edebiyat eğitiminde amaçlar ve bu amaçlara yönelik yöntem teknik ve örnek uygulamalar*. Milli Eğitim Dergisi, 169, 85-104.
- Hesapçıoğlu, M. (1992). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Hisar, A. Ş. (2005). *Geçmiş zaman edipleri* (Haz. T. Yıldırım). İstanbul: Selis Kitaplar.
- Işık, İ. (2001). *Türkiye yazarlar ansiklopedisi (3218 şair ve yazarın hayat ve eserleri)*. (1. Baskı, ss. 523) Ankara: Risale Yayınevi.
- Kabaklı, A. (1985a). *Türk Edebiyatı*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.
- Kabaklı, A. (1985b). *Türk Edebiyatı*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.
- Kaplan, M. (2007). *Tevfik Fikret - Devir, şahsiyet, eser*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karaağaçlı, M. (2005). *Öğretimde yöntemler ve yaklaşımlar*. Ankara: Pelikan Yayıncılık.
- Karslı, M. D. (2003). *Öğretmenlik mesleğine giriş: alternatif yaklaşım*. Ankara: Öğreti yay.
- Kemal, A. (1912, 22 Mayıs). *Üstad Recaizade Mahmut Ekrem ve Muallim Naci*. *Peyam*, s. 37.
- Kemal, A. (1985). *Ali Kemal: Ömrüm* (Z. Kunalp, Der.). İstanbul: İsis Yayıncılık.
- Kerman, Z. (2009). *Yeni Türk Edebiyatı incelemeleri*. İstanbul: Dergah Yayınları.

- Kuntay, M. C. (1944). *Namık Kemal devrinin insanları ve olayları arasında I*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Kurgan, Ş. (1954). *Recaizade Mahmut Ekrem (Hayatı, Sanatı, Eseri)*. Ankara: Varlık Yayınevi.
- Kurt, N. F. (2011). *Peyami Safa - Hayatı, sanatı ve eserleri*. İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları.
- Küçük, M., Yangın, S., Coştu, B., Kuşuoğlu, İ. H., Albayrak, O., Alaz, A., Geçit, Y., Güveli, E., Bağ, H., Gündüz, Y. (2012). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Küçükahmet, L. (2011). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- MEB. (2005). *Ortaöğretim Türk Edebiyatı dersi 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar Öğretim Programı*. Ankara: MEB.
- Merriam, S. B., Turan, S. (Çev. Edt.). (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Midhad, A. (1898, 22 Mart). Dekadanlar. *Sabah Gazetesi*, s. 2680.
- Moran, B. (2005). *Türk romanına eleştirel bir bakış I – Ahmet Mithat'tan Ahmet Hamdi Tanpınar'a*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Morrinson, G. R., Ross, S. M., Kemp, J. E. (2012). *Etkili öğretim tasarımı*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Mutluay, R. (1970). *100 soruda XIX. yüzyıl Türk Edebiyatı (Tanzimat ve Servet-i Fünun)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Okay, O. (2005). *Batılılaşma devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Oklay, E. (2014). Ahmet Cevdet Paşa'nın Türk Eğitim tarihi açısından önemi üzerine bir inceleme. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/1, 233-254.

- Onan, N. H. (1950). *Namık Kemal'in Ta'lim-i Edebiyat üzerine bir risalesi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Ortaç, Y. Z. (1960). *Bir varmış bir yokmuş portreler*. İstanbul: Akbaba Yayınevi.
- Önertoy, O. (1981). *Tanzimat Döneminde edebiyat anlayışı*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Özdaş, H. (1992). *Açıklamalı şairler ve yazarlar sözlüğü*. Ankara: Koza Yayın ve Dağıtım.
- Özdemir, A. (1997). *Abdülhak Hamit Tarhan – Hayatı, Eserleri ve Sanatı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Özgül, M. K. (1991). *Ali Ekrem Bolayır'ın hatıraları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özgül, M. K. (1996). *Ali Ekrem Bolayır'dan Suut Kemal Yetkin'e mektuplar*. İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Özgül, M. K. (2007). *Hatıralar – Ali Ekrem Bolayır*. Ankara: Hece Yayınları.
- Özgül, M. K. (2013). *Türk Edebiyatının son mesnevisi: Takdir-i İlahi*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınevi.
- Özkırımlı, A. (2004). *Türk Edebiyatı Tarihi Cilt II (Ansiklopedik)*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Öztürk, F. (2016). *Ta'lim-i Edebiyat – eleştirel basım*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Parlatır, İ. (1983). *Recaizade Mahmut Ekrem (Hayatı-Eserleri-Sanatı)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Parlatır, İ. (1986). *Recaizade Mahmut Ekrem - Türk Büyükleri Dizisi: 25*. Ankara: Ulucan Matbaası.
- Parlatır, İ. (1987). *Ali Ekrem Bolayır – Türk Büyükleri Dizisi: 46*. İstanbul: Oğul Matbaacılık.
- Parlatır, İ., Çetin, N., Sazyek, H. (1997). *Recaizade Mahmut Ekrem bütün eserleri II, Zemzeme I-II-III (s. 151-334)*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınevleri.

- Parlatır, İ. Çetin, N. (Haz.). (2014). *Genç Kalemler Dergisi – 1 Teşrinisani 1326 (14 Kasım 1910)/2 Teşrinievvel 1328 (15 Ekim 1912) (Tıpkıbasım)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal araştırmalara giriş – nicel ve nitel yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Safa, P. (1999). *Sanat - Edebiyat - Tenkit – Objektif: 2*. İstanbul: Ötüken yayınları.
- Sami, Ş. (2005). *Kamus-ı Türki*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sazyek, H., Bayındır, T., Sazyek, E., Evecen, D. (2014). *Recaizade Mahmut Ekrem bütün eserleri-2, Takdir-i Elhan, Kudemadan Birkaç Şair, Pejmürde, Takrizat*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2010). *Gelişim, öğrenme ve öğretim: kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Sevük, İ. H. (t.y.). *Tanzimat Devri Edebiyatı*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Seyfettin, Ö. (1911). Yeni Lisan. *Genç Kalemler II*, nr.1.
- Solok, C. K. (1981). *Türk Edebiyatından seçme parçalar*. İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınevi.
- Solok, C. K. (2003). *Örneklerle edebiyat bilgileri – 1*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Sönmez, V. (2011). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, V. (2010). *Namık Kemal'in mektuplarında şiir, tiyatro ve gazete üzerine tenkitler*. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları 214 Dergisi*, Güz (13), 211-232.
- Şengör, A. M. C. (2005). *Hasan Ali Yücel ve Türk aydınlanması*. Ankara: TÜBİTAK yay.
- Şimşek, H ve Yıldırım, A. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Tahir, M. M. (1887). *Elhan*. Konstantiniye: Matba'a-i Ebuziya.
- Tan, Ş. (Ed.) (2009). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

- Tanpınar, A. H. (1998). *Edebiyat üzerine makaleler*, (Kerman, Z. Haz.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2007). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanpınar, A. H., Parlatur, İ., Solok, C. K., Naci, F., Kaplan, M., Hisar, A. Ş., Kemal, S. (1997). *Recaizade Mahmut Ekrem (Yaşamı-Sanatı-Yapıtları)*. İstanbul: Engin yayıncılık.
- Tansel, F. A. (1953). *Muallim Naci ile Recaizade Mahmut Ekrem arasındaki münakaşalar ve bu münakaşaların sebep olduğu edebi hadiseler. İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 159-200.
- Tansel, F. A. (1967). *Namık Kemal'in hususi mektupları I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tansel, F. A. (1969). *Namık Kemal'in hususi mektupları II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tansel, F. A. (2005). *Hususi mektuplarına göre Namık Kemal ve Abdülhak Hamid*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi. (2010). (1. Baskı. Cilt. 2. ss. 1169). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tarhan, A. H. (1991). *Bütün şiirleri 1*, (İ. Enginün, Haz.) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tarhan, A. H. (1994). *Abdülhak Hamid'in hatıraları*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tarhan, A. H. (1995). *Abdülhak Hamid'in mektupları I* (İ. Enginün, Haz.) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tarhan, A. H. (1995). *Abdülhak Hamid'in mektupları II* (İ. Enginün, Haz.) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Taşdelen, V. (2006). *Edebiyat eğitimi: hermeneutik bir yaklaşım*. Milli Eğitim Dergisi, Edebiyat Eğitimi Özel Sayısı, 169, ss. 42-55.

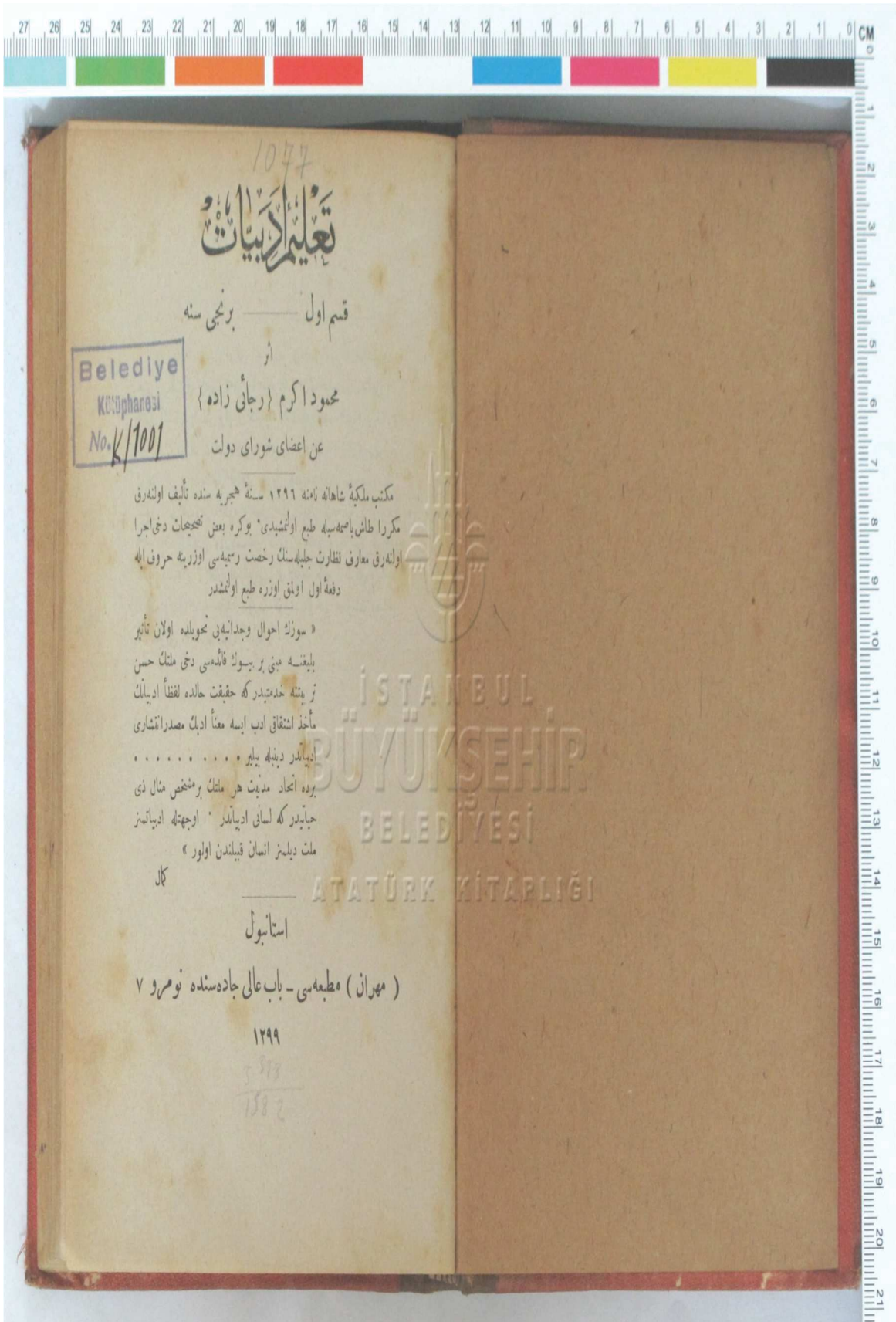
- Taşpınar, M. (2009). *Kuramdan uygulamaya öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Data Yayınları.
- Tekşan, K., Yüksel, S. (2010). *Recaizade Mahmut Ekrem'in edebiyat öğretimindeki önemi. Uluslararası Öğretmen Yetiştirme Politikaları ve Sorunları Sempozyumu II içinde* (ss. 831-836). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Temizyürek, F., Balcı, A. (2006). *Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Türkçe Programları 1923-2004*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tevetoğlu, F. (1986). *Hamdullah Subhi Tanrıöver - Hayatı, Sanatı ve Eserleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tevfik, R. (1945). *Tevfik Fikret*. İstanbul: Kenan Matbaası.
- Tosun, H. (2010). *Ali Ekrem Bolayır'ın Namık Kemal ve Recaizade Mahmut Ekrem hakkındaki görüşleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Tuncer, H. (1992). *Tanzimat Edebiyatı*. İzmir: Akademi Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat Tarihi. (2006). (1. Baskı. Cilt. 7, ss. 642). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi. (2003). (2. Baskı. Cilt. 3, ss. 1133). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Uşun, S., Tezci, E., Önal, A. S., Güven, B. (2008). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Uzun, Y. (2009). *Türkiye ve İngiltere'de edebiyat öğretimi*. (Basılmamış Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yalın, H. İ. (2007). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Nobel yayınları.
- Yanpar, T. (2005). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Yetiş, K. (1996). *Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı üzerine görüş ve yazuları*. İstanbul: Alfa Basım yayın dağıtım.
- Yetiş, K. (1996). *Ta'lim-i Edebiyat'ın retorik ve edebiyat nazariyatı sahasında getirdiği yenilikler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Yıldırım, C. (1997). *Bilimsel düşünme yöntemi: yazılar bildiriler tartışmalar*. Ankara: Bilgi yay.
- Yıldız, H. D., Alptekin, T., Emil, B., Enginün, İ., Filizok, R., Huyugüzel, Ö. F., Kerman, Z., Kortantamer, T., Okay, M. O., Pala, İ., Parlatır, İ., Seyidoğlu, B., Tevetoğlu, F., Uçman, A. (1988). *Ölümünün 100. yılında Namık Kemal*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Yurtbaşı, M. (2013). *Sınıflandırılmış Kavramlar Sözlüğü (Türkçe Thesaurus)*. İstanbul: Sartonet Ltd. Şti.
- Yücebaş, H. (1957). *Bütün cepheleriyle Ercüment Ekrem*. İstanbul: Orhan Mete ve Ortağı Kollektif Şirketi Matbaası.
- Yücel, H. A. (1994). *Türkiye'de Ortaöğretim*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

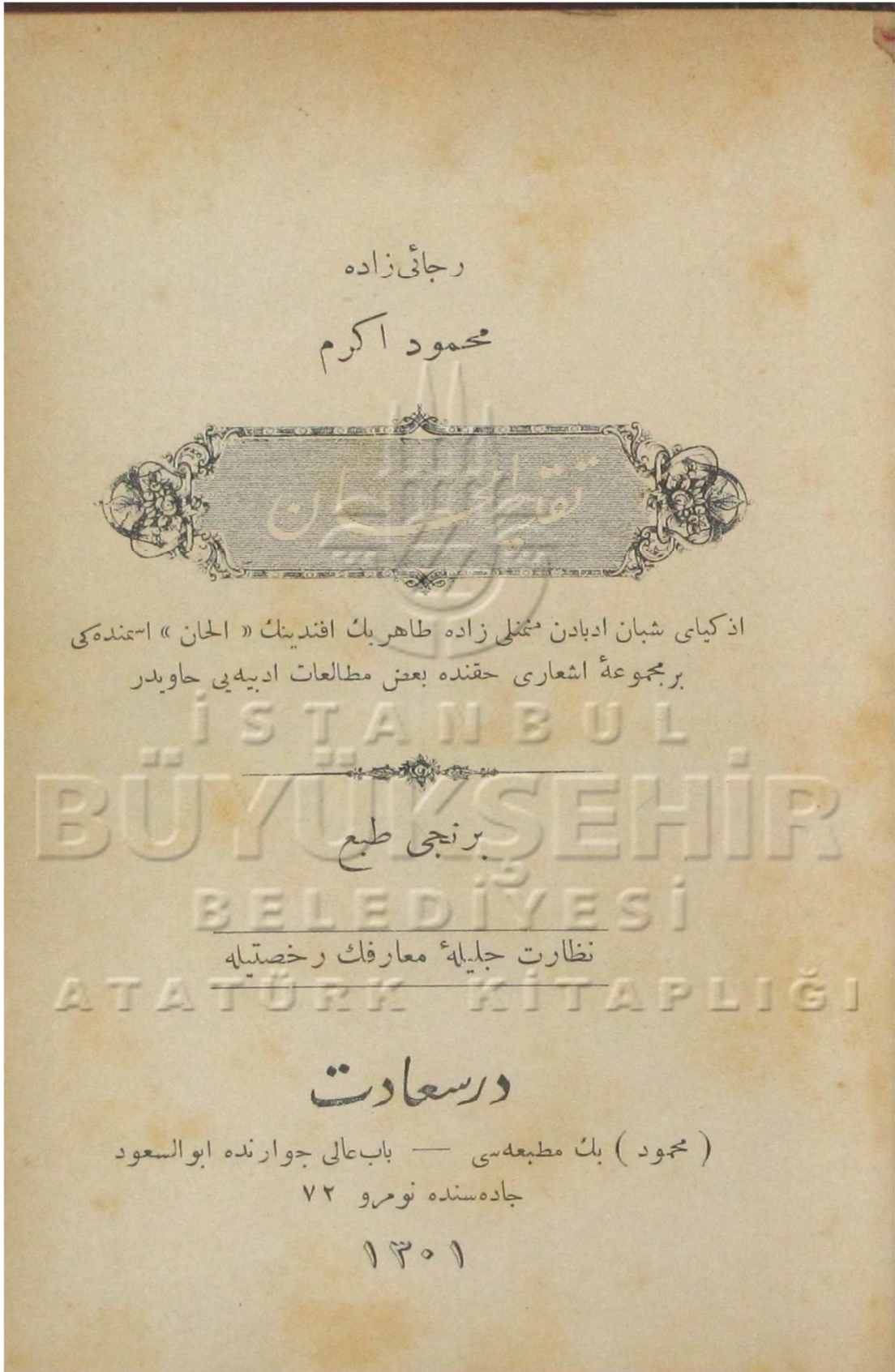
Ekler

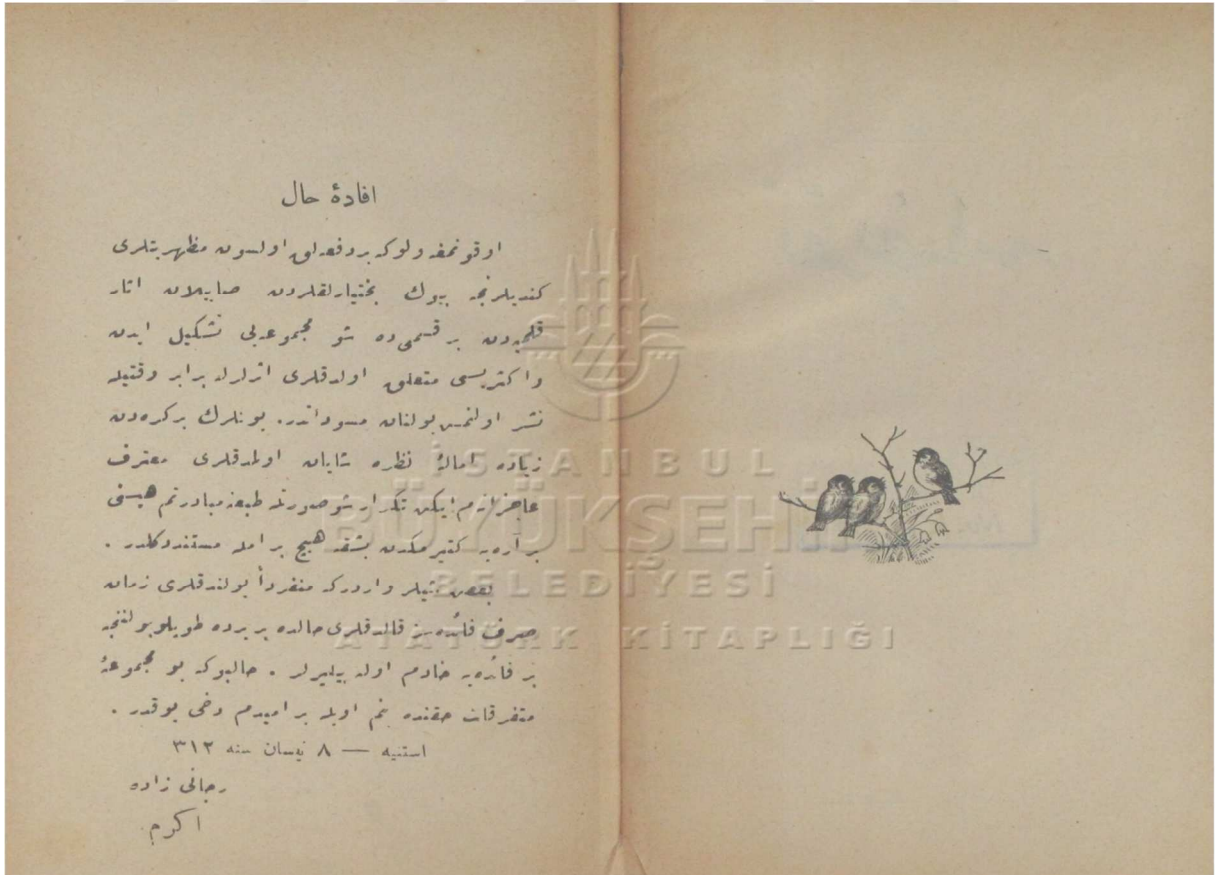
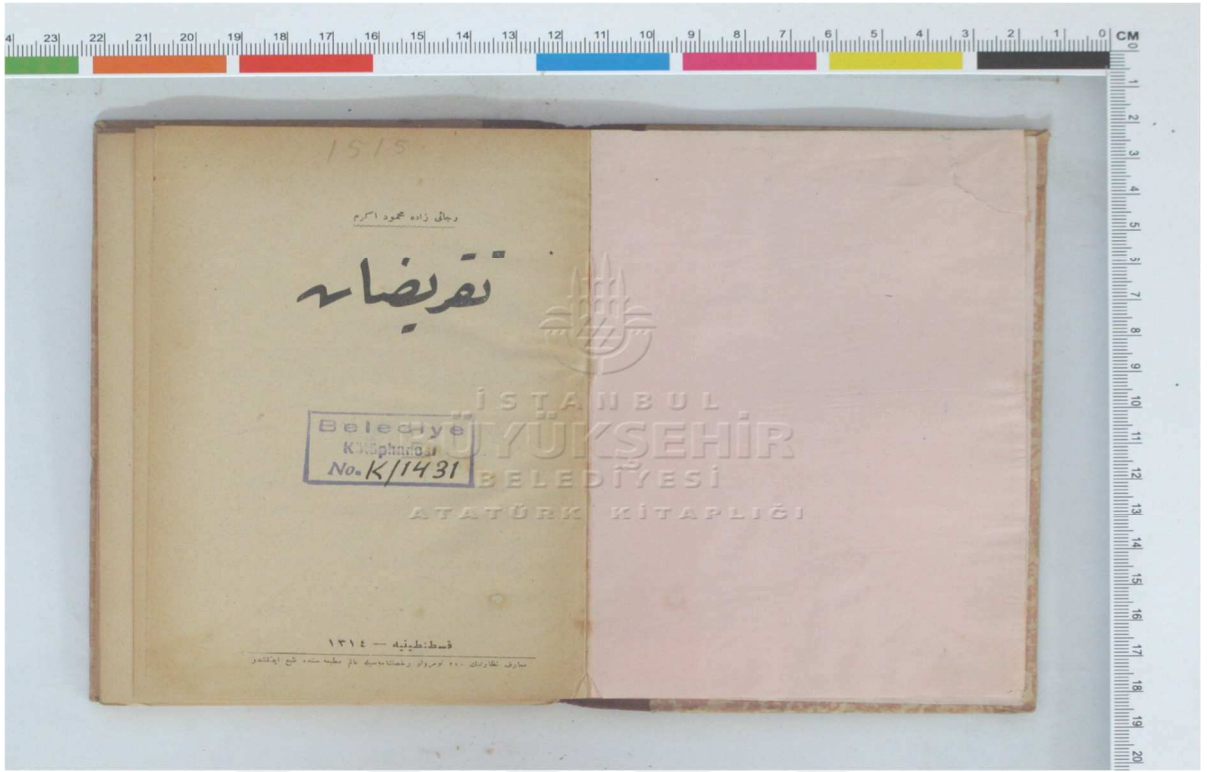
Ek 1: Ta'lim-i Edebiyat

Ek 2: Takdir-i Elhan

Ek 3: Takrizat

Ek 4: Kudemadan Birkaç Şair

